

॥ मानवश्रौतसूत्रम् ॥

DAS

MĀNAVA-ÇĀUTA-SŪTRA

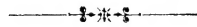
HERAUSGEGEBEN

VON

Dr. FRIEDRICH KNAUER,

PROFESSOR AN DER ST. WLADIMIR-UNIVERSITÄT ZU KIEW.

BUCH II.

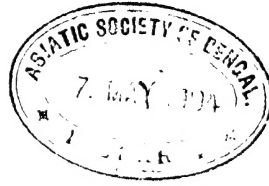

ST.-PÉTERSBOURG, 1901.

Commissionaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof, M. Eggers & Cie. et C. Ricker à St.-Petersbourg,	M. Klukine à Moscou,
N. Karbasnikof à St.-Petersbourg, Moscou, Var-	E. Raspopof à Odessa,
sovie et Vilna,	N. Kymmel à Riga,
N. Oglobline à St.-Petersbourg et Kief,	Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic,
	Luzac & Cie. à Londres.

Prix: 80 Kop. = 2 Mrk.

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des sciences.
Avril 1901 N. Doubrovine, Secrétaire perpétuel.

Imprimerie de l'Académie Impériale des sciences.
Vass.-Ostr., 9 ligne, № 12.

BUCH II.

॥ अग्निद्रोमः ॥

मैत्रायणीशाखायां मानवश्रौतसूत्रं
प्रियधारकेण क्रावरेण कियवाण्ये नगरे रुण्यदेशे
संशोधितमीशसंवत्सरे

१९०१

VORWORT.

Für die herausgabe des vorliegenden zweiten Buches des Mānava-
Çrauta-Sūtra, das den Agniṣṭoma enthält, hat mir folgendes handschrift-
liche material zur verfügung gestanden.

Zunächst die im Vorwort zum ersten Buch erwähnten und beschrie-
benen mss. M₂BNSP₃ und Kc. Zu letzterem bemerke ich, dass Weber
sämtliche auf den Agniṣṭoma bezüglichen Mānavasūtracitate in seine edition
des Kāty. Çr. aufgenommen hat und dass daher die wenigen, die sein heft
enthält, dort ebenfalls abgedruckt sind.

Sodann speciell für den Agniṣṭoma:

a) Zwei textmanuscripte:

- 1) L (London) = Ms. 599^b der India Office Library (= № 281 des
«Catalogue of the Sanskrit Manuscripts in the Library of the India
Office. Part I. Vedic Manuscripts. By Julius Eggeling. London 1887»),
37 blätter die seite zu 10 zeilen, Saṁvat 1643 (= 1587 A. D.).
Das vierte blatt, das aber kaum mehr als 10 zeilen enthalten haben
kann = 2, 1, 2, 32—3, 5, fehlt zufällig (cf. zu Bn). Es ist das
älteste und relativ beste ms. mit correcturen, randglossen und lobens-
werther interpunction.

Die unterschrift lautet:

पादशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ।
 यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयते ॥ ¹⁾
 अदृष्ट्यभावात्तानि ²⁾ विभ्रमाद्वा पदार्थकृतेन लिखितं मयात्र ।
 तत्सर्वमायं परिशोधनीयं कोपं न कुर्यात्खलु ³⁾ लेखकस्य ॥
 यास्तुल्यो ⁴⁾ ऽपि यो वक्ता नानाशास्त्रविशारदः ।
 गृह्यते लिखमानो ऽपि किं पुनः स्वल्पबुद्धयः ॥

ओं स्वस्ति ॥ संवत् १६४३ वर्षे शके (folgt eine kleine freie stelle) प्रवर्तमाने उत्तरायणे हेमन्तश्रुतौ
 मङ्गमांगल्यप्रदः ॥ पौषमासे शुक्लपक्षे १५ मास्यो ⁵⁾ तिथौ अष्टौ काशिकावास्तव्यं ⁶⁾ मोढज्ञातीय ॥ त्रा ⁷⁾
 (folgt eine durchgestrichene unlesbare stelle) लिखितम् ॥ लेखकपाठकयोः प्रभं भवतु ॥ मानवसूत्रस्य
 अष्टाष्टोमाख्यस्य पञ्चमभागस्य पुस्तकमलेखि ॥ श्रीः ॥ चमसाधर्षयः । कृता १ । ब्रह्मा २ । उद्गाता ३ ।
 यज्ञमानः ४ । प्रशास्ता ५ । ब्राह्मणाङ्गुली ६ । पोता ७ । नेष्टा ८ । आग्नीध्रः ९ । अक्ष्वाकः १० । एते दश
 चमसाधर्षयः ॥

Vgl. hierzu Mān. Gr. p. IX ff. u. XIX ff. wie auch die unterschrift in Ge (s. Vorwort zu
 Buch I des Mān. Gr., wo übrigens याज्ञिक p. XI z. 1 ein druckfehler für याज्ञिक ist).

[¹⁾ cf. Mān. Gr. p. IX u. Mān. Gr. Buch I Vorw. p. XI. — ²⁾ corr., अदृष्ट्य^o ms. — ³⁾ corr.,
 कोपनकुर्यात्खलु ms. — ⁴⁾ l. यास्क^o? — ⁵⁾ l. मास्ये? — ⁶⁾ So nach meiner abschrift, so auch Pa
 Mān. Gr. p. XI, dagegen काशिकावास्तव्यं nach Eggeling l. c. — ⁷⁾ त्रा = याज्ञिक cf. Bühler zu
 B₄ Mān. Gr. p. IX ff. — Einfache verschreibungen habe ich stillschweigend verbessert].

2) Bn (Benares) = Copie von einem ms. des Sanskrit College in Benares,
 für die hiesige Universitätsbibliothek besorgt durch A. Venis, bl. 26.
 Sie stimmt so vollständig mit L überein, dass abweichungen von ein-
 ander auf blosse lese- und schreibversehen zurückzuführen sind. Die
 in L fehlende partie 2, 1, 2, 32—3, 5 ist in Bn vorhanden; dafür hat
 der lekhaka des letzteren anderwärts einige kleine stellen übersprungen,
 offenbar ganz absichtslos, da er sonst alle ihm zweifelhafte ligaturen
 durch einen gedankenstrich ersetzte wohl zugleich in dem bestreben,
 lieber nichts als fragliches zu geben; auch ist das ms. schön und ver-
 hältnissmässig sorgfältig geschrieben. Leider hat Bn einen corrector
 nur für den anfang bis 2, 2, 1 gefunden. Seine vorlage kann wohl
 nicht jung sein. Die unterschrift in L fehlt in Bn, steht aber wahr-
 scheinlich auch in dessen vorlage.

Die copie trägt von der hand des correctors die aufschrift मानवश्रुतसूत्रे ऽग्निष्टोमः करणम् पं २६; in den Adhyāyaunterschriften steht bloss अग्निष्टोमे प्रथमो etc. ऽध्यायः Sie ging mir zu, als bogen 6* bereits abgeschlossen war; ich konnte sie also parallel mit den übrigen mss. nur für bogen 7 ff. (von 2, 3, 2 ab) benutzen. Einige nachträge aus derselben für den vorhergehenden theil 2, 1, 1 — 2, 3, 1 lasse ich weiter unten folgen.

b) Commentar:

- 3) Lc = Ms. 1158^e der India Office Library (= № 282 bei Eggeling l. c.), ein Agniṣṭomabhāṣya von Agnisvāmin (so laut unterschrift zu Adhy. 4), bl. 103 die seite zu 10 zeilen. Undatirt. Nach Eggeling ist es «in the early part of the last century» geschrieben; ich halte es für älter. Der Sūtratext ist vollständig wiedergegeben; die Mantra dagegen werden, wie es bei einem Bhā-ya kaum anders zu erwarten ist, bloss in ihren anfangen citirt. Auf den ersten vier seiten finden sich leere stellen als zeichen von lücken. Dem werthe dieses ms. thun die fehler, von denen es wimmelt, starken abbruch. Dem Sūtratext nach steht es meistens auf seiten von L u. Bn.

Die aufschrift lautet: अग्निष्टोमटीका सं ३०००. die schlussunterschrift: इति श्रीअग्निष्टोम-व्याख्या समाप्तः संपूर्णम् द्रुमनस्तु, die unterschrift zu Adhy. 4 dagegen: इति अग्निष्टोमे ऽग्निस्वामि-भाष्ये मैत्रायणीयायां शाखायां चतुर्थो ऽध्यायः परिसमाप्तः ॥ Aufschrift und schlussunterschrift stammen von anderer hand und haben keinen ursprünglichen werth; auch bricht ja das ms. schon bei 2, 5, 5, 15 ab, so dass der schluss zufällig fehlt. Darnach wäre es formell richtiger gewesen, wenn Eggeling statt *Agnistomavyākhyā* die bezeichnung *Agniṣṭomabhāṣya* gewählt hätte.

Ausser Bn erhielt ich durch A. Venis' freundliche vermittlung noch zwei auf den Prakṣoma bezügliche copien von mss., die ebenfalls dem Benares Sanskrit College gehören. Waren meine früheren bemühungen in Benares erfolglos geblieben, so weiss ich es herrn A. Venis besonderen dank, dass er mir, als ich mich vor zwei jahren auf Garbe's rath an ihn wandte, bald drei mss. zur abschrift anbieten konnte. Diese drei in Benares für die hiesige Universitätsbibliothek angefertigten, von ein und derselben hand schön geschriebenen copien bekam ich im September des vorigen jahres. Die beiden anderen neben Bn sind:

a) Bnc = *Mānavasūtravṛtti* von *Miçra Bālakṛṣṇa*, bl. 31. Der anfang fehlt. Sie beginnt mit 1, 1, 1, 11 und schliesst mit 1, 4, 3. Von letzterem capitel und einigen sonstigen unbedeutenden abweichungen abgesehen ist sie durchweg identisch mit Nc (s. Vorwort zu Buch I). Auch werden hier wie dort die Sūtra bloss in ihrem anfang und schluss mit einem ° da zwischen, sowie die Mantra bloss in ihren Pratikas angeführt. Dass Bnc mit 1, 4, 3 abschliesst, während Nc weiter führt, beruht ebenso auf zufall, wie dass Nc plötzlich bei 1, 6, 3, 1 abbricht, während P₄ (s. gleich weiter) rund bis 1, 6, 5 reicht. Bnc bringt für meinen text nichts neues.

b) P₄ = *Mānavasūtrapaddhati* zu Adhy. 1—6, bl. 52. Der anfang fehlt, indem das ms. mitten im satz zu 1, 1, 1, 18 beginnt. Cap. 1, 1, 2 incl. der beiden ersten sū. von cap. 3 sowie der ganze vierte Adhyāya passten nicht so recht in den rahmen dieser Paddhati und sind daher unbesprochen geblieben; doch finden sich aus Adhy. 4 die zu Adhy. 2 u. 3 nöthigen gelegenheitscite. Die unterschrift zu 1, 3, 5 lautet: iti mānavasūtrapaddhatau caturtho (soll heissen tṛtīyo) 'dhyāyaḥ samāptaḥ | grīḥ | Thatsächlich schliesst denn auch hier die Paddhati. Denn obwohl in derselben reihe fortlaufend weiter geschrieben ist, so erweist sich doch die folgende auf Adhy. 5 und 6 bezügliche partie als durchweg übereinstimmend mit Nc. Ein unterschied zwischen beiden in dieser partie, soweit sie eben in Nc vertreten ist, besteht nur darin, dass in P₄ Sūtra und sprüche stets voll repetirt werden, während in Nc solches nur theilweise geschieht, und dass die erklärungen in Nc nicht selten länger sind als in P₄, obschon auch das umgekehrte stattfindet. Da sonst wörtliche übereinstimmung herrscht, so kann man das fehlende in dem einen als verkürzung oder das überschüssige in dem anderen als erweiterung ansehen. Gewiss bleibt wenigstens das, dass wir es für Adhy. 5 u. 6 mit ein und demselben werk zu thun haben, das *Miçra Bālakṛṣṇa* zum verfasser hat, wie auch die unterschriften in P₄ zu 1, 5, 6 und 1, 6, 5 ausdrücklich bezeugen: iti grimiçravaiḍyanāthasutamīçrabālakṛṣṇanirmitāyām (resp. °kṛtāyām) mānavasūtravṛttau pañcamo (resp. ṣaṣṭho) 'dhyāyaḥ samāptaḥ = Nc zu 1, 5, 6 u. a. P₄ hat nun in diesem mit Nc gemeinsamen theil den grossen vorzug, dass sie Sūtra und Mantra vollständig citirt,

auch die in Nc zufällig fehlende partie 1, 5, 1—2, 9 enthält und die erklärung von 1, 6, 3, 2 ab, wo Nc aufhört, weiter bis zu ende von 1, 6, 5 führt. Ob diese Vṛtti ursprünglich auch noch die folgenden Adhy. 7 u. 8 umfasste mit einschluss von 1, 1, 2 etwa zu 1, 7, 6, muss einstweilen dahin gestellt bleiben. Da nun P4 zu Adhy. 1—3 resp. 4 sich als echte Paddhati scharf von P1 zu Adhy. 5 u. 6 als echter Vṛtti unterscheidet und letztere = Nc ist, weshalb es denn auch vom corrector voreilig war, vṛttan zu 1, 6, 5 durchzustreichen und darüber paddhatau zu setzen, so dürfte klar sein, 1) dass es eine besondere Paddhati zu Adhy. 1—3 resp. 4 gibt und 2) dass Adhy. 5 u. 6 in P1 bloss zufällig dieser Paddhati angeschlossen wurden, während sie vielmehr die fortsetzung von Bnc bilden und also hier sich hätten finden müssen. Es scheint nun mancherlei dafür zu sprechen, dass jene echte Paddhati von demselben Mīra Balakṛṣṇa stammt wie die Vṛtti; sicher aber ist das keineswegs, ja ich halte das gegenheil für wahrscheinlicher (vgl. z. b. w. u. aus P1 sub 2 die verschiedene lesart in 1, 1, 1, 50 und dem entsprechend verschiedene erklärung von P4 u. Nc, cf. auch ib. zu 1, 1, 3, 43 ff.). Näher auf diese frage einzugehen, muss mir hier erspart bleiben. P4 in dem uns vorliegenden manuscriptumfang ist von grossem werthe, da sie nicht nur den gesamten Grantatext bis Adhy. 6 wörtlich vorführt, sondern dabei auch auf eine gute alte quelle zurückgreift. Freilich muss diese quelle auch schon stark verdorben gewesen sein; dennoch bringt P4 gegenüber allen anderen mss. einige erfreuliche überraschungen. Ich kann daher nicht umhin, hier die wichtigsten nachträge aus ihr zu bringen, um darauf noch einige corrigenda anzuschliessen.

Nachträge zu Buch I.

a) Aus P4.

1) Meine correcturen bestätigend: मा र्षम् 1, 1, 1, 37; वः 1, 1, 3, 18; घमूम् ib. 26; गोप-
तिं मा ib. 33; सुचमाधाय 1, 2, 1, 30; गार्हपत्ये उपाधिश्चित्य 1, 2, 3, 24 (als auflösung, aber mit
krasis wie die übr. 1, 5, 4, 18); निमृत्तद्वान्नि 1, 2, 5, 7; वदयंतं 1, 3, 1, 9; उपसमितम् 1, 3, 4, 26;
उपभूतो (auch C so?) ib. 27; व्यक्रंस्त (so alle dreimal richtig) 1, 4, 3, 11; इधान (offenbar für
इधान) उभौ 1, 5, 2, 1; दधानः und अनुपदासुका ib. 11; विपेशला ib. 14; गातुवित्तम इति 1, 5, 3, 5;
वात्रिन्वेरित्य^o (so völlig correct) 1, 5, 4, 1; विनैषम् 1, 6, 1, 18; र्षाम 1, 6, 3, 12; ज्ञातवेद् इति
ib. 16; नः 1, 6, 4, 21^a; °द्वत्सरीया ib. 21^a; पर्वे ib. 24. Da handelt es sich denn nun freilich um

lauter leichte fälle; in den zahlreichen schwereren, wo ich zu correcturen greifen musste, und den allerachwersten, wo ich keinen ausweg wusste, zeigt P₄ gleiche verderbnisse wie die übrigen mss., weshalb es sich nicht lohnt, dieselben vorzuführen. Bemerkt aber sei noch, dass P₄ meine wahl der lesart, auch wo sie nicht auf der hand lag und oft sich nur auf ein, höchstens zwei mss. stützte, ungezählte male bestätigt.

2) Sonstige originelle lesarten von kritischem werthe: **अनघो** (so auch corr. als v. l. in Ne) 1, 1, 1, 50 (erklärt: *trṇāntarhitāyām bhūmau*; nach Ne aber: *agniṣṭhaṣakāṭasyā 'dhasāt*); **रात्रिं** 1, 1, 3, 8; **निधानं** ib. 10 (cf. jedoch auch Āp. Ār. 1, 11, 5 u. a.); **निधानेन च** (oder **निधानेन च ?**) ib. 16; **अदित्यै** ib. 17; **द्वितीयस्याः** und **तृतीयस्याः** ib. 27; **दोहनस्य** ib. 32; **मार्जनम्** ib. 43; **प्रीतणमुत्पवनं मार्जनमिति त्रिर्दमः** कुर्यात् । उक्तानि वैकारिकाणि । साधारणानि विकारकर्माणि (so trennt und erklärt P₄; Ne dagegen: *prokṣaṇa °trih | prokṣaṇotpavanasamārjanakriyā trir arantanīgū | darbhaḥ °ṇi | vihārasambandhikāryāṇi darbhaḥ eva kuryat*) ib. 43 ff.; **दृषदुपले** (ob ursprünglicher als *dṛṣadupalam?*) 1, 2, 2, 17; **विस्तार्य** (so vielleicht am richtigsten, vgl. meine noten) 1, 2, 3, 24 u. 1, 5, 4, 18; **दक्षिणास्यां** 1, 2, 3, 25; **सवित्रायां** (st. 2. *paritravati* wohl für **सपवित्रायां** und dann sehr gut) ib.; **पर्यग्नि** (sonst jedoch auch **पर्यग्निं**) ib. 26; **विनैरिति** ib. 28 (nur verschrieben?), **वेदे** (*°akaraṇabhute*) **सांगारेण** (wohl bloss umschreibend) ib. 30; **तिरश्चो अणायसी** (*°sī* auch Ne, als nom. gefasst cf. *anīyasya krasratarā bhavati* P₄ u. Ne) 1, 2, 4, 1; **वेदेर** 1, 2, 6, 6 (text und erklärang hier gemischt wie folgt: *culbam barhiṣasainnahanaṁ visraṁsya dakṣiṇabhage sthapitanam ardhhamustīparimitānām darbhanām upasamyamya sainnahanaḍdarbhahīḥ saṁsrjya veder dakṣiṇārdhe dakṣiṇaḥronim ārabhyo 'ttarām paryantaṁ strnāti*); **प्रस्तरमासादयति** ib. 13; **समाधाय** 1, 3, 1, 13; **स्थानमसीति** ib. 14; **विमुक्तस्त्रोपांशु** ib. 26; **तर्क्योर्** 1, 3, 4, 26; **चादाय** ib.; **इदं** 1, 3, 5, 17; **अरिष्टास्माकं** (mit krasis wie, was hiemit nachgetragen sei, C) 1, 4, 3, 9; **प्राचीनप्रवणमुद्ग्वेणं** (*devayajanaṁ ṣalāyām*) 1, 5, 1, 13; **नतत्रे** ib. 31; **संप्रति** (ob für das Man. Ār. ursprünglicher als **समं प्रति**? Jedenfalls sind beide gleichbedeutend) 1, 5, 2, 9; **समभिक्षितयोर्** 1, 5, 3, 3; **ब्राह्मणः** **आवनं कुर्यादिति शेषः** 1, 5, 6, 6 (*grāvanam* natürlich fehler für **आवपनं**; es ist jedoch nicht deutlich, ob dieses nach P₄ text- oder erklärangswort ist, wahrscheinlich das letztere, da es in Ne fehlt; klar aber ist, dass *āvapanam* ursprünglich sehr wohl ein glossenwort gewesen und erst später in dieser form oder als *āvapana* in den text hingerathen sein kann); **अन्यः शूद्राद्** 1, 6, 1, 14 (an sich gut wird diese lesart selbst für P₄ fraglich, da P₄ wie Ne *dohayati* causativisch erklären und darum schwerlich *anyah* lesen); **प्रीतवेशा** 1, 6, 3, 12; **कूटी** 1, 6, 4, 14 (ist dem **कूटी** meines textes vorzuziehen; P₄ erklärt: *kūḍigabdena badoriṣākho 'cyate*); **ब्रुतमानः** ib. 28. — Die folgenden, die sich nur auf sprüche beziehen, können unter einfluss von Āp. Ār. u. a., die vielfach citirt werden, entstanden sein:

स्वरभिष्यब्धं 1, 2, 1, 40 (Âp. Çr. 1, 18, 3); पार्थिवानि 1, 2, 4, 5 (Âp. Çr. 2, 1, 3); दिवः 1, 2 5 8 wie 1, 3, 5, 25 (Âp. Çr. 2, 5, 1); वर्तमा 1, 4, 3, 10 fehlt (Âp. Çr. 4, 14, 4); स ग्रावभूव u. स वावधे ib. 18 (TS. 1, 6, 6, 3 cf. Âp. Çr. 4, 16, 12); यद्दः पृथिव्याः (freilich ib. auch यद्दो दिवो) 1, 5, 2, 13 (Âp. Çr. 5, 1, 7); त्रिविष्टप्यत्रयो (dies beispiel ist für den angenommenen einfluss besonders schlagend) ib. 15 (Âp. Çr. 5, 9, 11); पोषेण 1, 5, 3, 6 (Âp. Çr. 5, 11, 5). Derselbe einfluss zeigt sich auch noch in einigen anderen stellen, wo aber P4 nichts originelles, sondern nur gemeinsames mit anderen mss. hat, die dem gleichen einfluss ausgesetzt waren. Die frage, wo das ursprünglichere steckt, gehört in die sprachgeschichte.

b) Corrigenda

1) Druckfehler. Caland (Deutsche Literaturzeitung 1901 № 6) macht auf acht aufmerksam. Zwei davon sind nun freilich keine druckfehler, nämlich *triguṇāraju* 1, 1, 3, 6 (*triguṇārajuḥ* auch P1 im text, in der erklärung aber wie Ne *triguṇarajur*) und *dr̥ṣadupala* abstrahirtes Dvandva im Dvandva 1, 2, 1, 1, vielmehr formen, die möglich sind. Einer betrifft glücklicherweise nicht den text, sondern bloss eine note zu 1, 2, 2, 6, wo *gachen* zu lesen ist. Zwei sind, wie auch Caland hervorhebt, schon von mir bemerkt worden (lettersprung), nämlich 1, 3, 4, 6, wo *सुचो सादयति*, und 1, 6, 4, 21, wo *पतिः शतक्रतुः* herzustellen ist. So bleiben noch die folgenden drei, die also zu verbessern sind. *कपाला*° 1, 1, 3, 5, *नडुके* 1, 5, 1, 17 und *षट्पा* 1, 7, 3, 13. Ich bin Herrn Dr. Caland aufrichtig dankbar für den nachweis solcher unliebsamen erscheinungen, die obschon leicht erkennbar doch in einem text nicht vorkommen sollten. Leider muss ich fürchten, dass sich trotz aller verwandten sorgfalt noch andere druckfehler finden lassen, wie ich denn gleich drei weitere wie folgt zu verbessern bitte: *गृहपत* 1, 2, 5, 11, *तं* (st. *सं*) 1, 5, 1, 9 und *अयादधाति* 1, 6, 1, 7.

2) Verbesserungen nach P1, die ohne zweifel meinem text vorzuziehen s. d. *संनवं* 1, 1, 1, 34, *इन्द्रोपानस्य*° 1, 3, 5, 11 (man kann bei P4 auch hier an beeinflussung von seiten Âp. Çr. 3, 10, 2 denken, immerhin wird man diese lesart auch in den text des Mân. Çr. setzen dürfen); *रुपिनो* (cf. *रुपिनो* °) 1, 5, 2, 13, *ग्रावपन* 1, 5, 6, 6 ist zu streichen (vgl. w. o. sub a); *विम्रात्रो* 1, 6, 2, 17° (vgl. meine note); *कूदो* 1, 6, 4, 11. Eine wahre rettung für sü. 1, 6, 5, 13, das mir viel zu schaffen gemacht hatte und nun doch sich als ganz falsch erweist, bringt P4 gerade da, wo es schliesst. Darnach ist zu lesen: *प्रकामविक्रिने न समिन्धनोः कुर्यात्*, wozu die gewiss richtige erklärung gegeben wird: *yasya 'bhā anugatā abhinimlōcē yasya vā 'bhyudyāt punarādheyaṃ eva tasya prāyoçātīr* (MS. I, 125, 21 ff.) *ityādīrākyaṃ rihite naimitikam ata evā 'kama'ayā vicikine punarādheye yat tva kraddha ite tīśrah samindhanir yco na kuryāt*. Auch C schreibt *ब्रुहोदिकाम*°, was ich neben den übrigen mss. leider für einen blossen lapsus calami

gehalten hatte. Somit ist bei °विह्विसे sc *punarādheye* zu ergänzen und समिन्धनी: ist bezeichnung der verse sū. 7 (man beachte daselbst auch *saminādhē*). — Hieran anschliessend bemerke ich noch, dass 1, 8, 5, 8 doch wahrscheinlich म्वाभिधारयति zu lesen ist cf. 1, 4, 1, 23. 7, 4, 88. 5, 33 (die in PW³ sub सौच aus Âpast. Çr. angeführten citate sind dort unter सौच unterzubringen).

Nachträge zu Buch II.

a) Aus Bn.

Die folgenden lesarten, obschon fast ausnahmslos auch in anderen mss. wiederkehrend, dürften im hinblick auf meinen text von interesse sein: न कनौ 2, 1, 1, 28; प्रतिषोवेत् 2, 1, 2, 3. 2, 2, 34. 3, 30; होमोन्त 2, 1, 2, 32; दिवा ib. 34; चतुररिषंत ib. 36 (originell, aber freilich auch falsch); च (st. 2. vā) 2, 1, 3, 2; कुरु ib. 4; प्रबुध्यान्नादीतितो ib. 11 ff; मृद्दीपात् ib. 16 ff; संशानात् ib. 21; अधिकर्णी ib. 30; *prabhṛtibhir* ohne कनिष्ठिका 2, 1, 4, 3; क्दोमानं ib. 6; वा घतः ib. 9 (vgl. Lc); सोमक्रय° ib. 11; °पात्रते ib. 27; भुवनस्पत ib. 31; °व्यूताम् ib. 34; क्विःकृदाद्विः-कृदो 2, 1, 5, 5 ff.; °भिमृशति ib. 15 (originell und gut; L zeigt hier eine undeutliche correctur und liest vielleicht ebenso); प्रवृतेननुयात्रासु ib. 17; योनस्तंबूपादितिच 2, 2, 1, 4 (बू eingefügt von der hand des correctors, der also *brūyād* las); राय ib. 13; प्रवृत्ति ib. 14; संनहति ib. 16; दत्ति-णतः ib. 23 u. 2, 2, 2, 10; °धाय ib. 27; प्रस्तरविधृतो ib. 39; वृद्धो ib. 50; षट्त्रिंश° ib. 52; °वर्त-यंती 2, 2, 2, 15; पृष्ठ्यः ib. 27; पूर्वार्धाक्दि° ib. 28; प्रवपति ib. 32 u. 2, 2, 3, 28 (übrigens wird य in diesem ms. oft für व geschrieben); °भिमंत्रयते 2, 2, 3, 2; संतृय ib. 8; उधश्चवस्व (offenbar für उज्ज्वयस्व) ib. 15; सदोतर्माणु ib. 22; न्यात्या ib. 23; पृक्। प्रकारे ib. 35; पत्नी 2, 2, 4, 19; °पपाय्य u. °कवृद् ib. 31; °प्रब्रज्य ib. 34; °ह्वयेति 2, 2, 5, 9 (vgl. meine note); च (st. vā) ib. 15; °स्वदास्यंत्यात् ib. 18; विषेय्यं ib. 29; सादर्यात (st. *rāsayati* cf. Kc) ib. 30; शालायां (gegen alle st. *niçayān*) ib. 31; ग्रामंयामंच्यात् 2, 3, 1, 2; विवृतः ib. 12; संलत- ib. 13; °ज्ञागलं ib. 15; रो-हित° und सुरुमतः ib. 20. Mein text wird durch sie in keinem punkt alterirt.

b) Corrigenda.

सोमेभ्यः 2, 1, 2, 23 so alle mss. wie auch die zu Âp. Çr. 21, 5, 16. 6, 1 wird man, worauf mich Bloomfield brieflich aufmerksam macht, doch wohl mit Garbe in सोम्येभ्यः verwandeln müssen cf. Âçv. Çr. 6, 11, 16.

Es bleibt mir noch die angenehme pflicht, allen denjenigen meinen dank zu wiederholen, die zum zustandekommen meiner ausgabe des Mānava-Granta-Sūtra beigetragen haben.

Insbesondere wiederhole ich ihn in alter weise herrn Prof. A. Hillebrandt gegenüber, der mir auch beim Agniṣṭoma wie früher beim Prāk-soma unverdrossen weiter beigestanden hat.

Herrn Prof. M. Bloomfield danke ich für den nachweis von spruchparallelen, die für meinen text von besonderer wichtigkeit sind. Niemand verfügt ja über das Mantramaterial in solchem umfange wie er!

Dank auch der Verwaltung der India Office Library! Als ich L collationirte und Lc copirte, stand an ihrer spitze noch Dr. R. Rost. Wer gedächte nicht gern und dankbar des mannes, der in seltener zuvorkommenheit stets allen, den kleinen wie den grossen, gleich freundlich seine hülfreiche hand bot!

Besonderer dank endlich gebührt auch herrn A. Venis, Principal of the Sanskrit College in Benares, für die freundliche besorgung der oben erwähnten copien, die als neues handschriftliches material zum alten hinzukamen. Möge es seinem guten willen und seiner energie gelingen, noch weitere handschriften, deren die edition des Man. Gr. so sehr bedarf, auffindig und zugänglich zu machen!

F. Knauer.

Kiew,
im Februar 1901

॥ ओम् ॥

अग्निष्टोमेन वसन्ते वसेत् । १ । आम्नातानि देवयजनानि । २ । प्राचीनप्रवणं नित्यार्थम् । ३ । सखि-
त्रो वृणीति मरुतो पून अर्थवान् ॥ आदित्यो ऽधर्युः स मे ऽधर्युर्धर्यो त्वं मे ऽधर्युर्सीत्यधर्युम् ॥ चन्द्रमा
ब्रह्मा स मे ब्रह्मा ब्रह्मस्त्वं मे ब्रह्मासीति ब्रह्माणम् ॥ अग्निर्होता स मे होता होतस्त्वं मे होतासीति
होतारम् ॥ पर्वण्य उद्गाता स न उद्गातोद्गातस्त्वं न उद्गातानीत्युद्गातारम् ॥ दिशो होत्राशंसिनस्ता मे हो-
त्राशंसिनो होत्राशंसिनो यूय मे होत्राशंसिनः स्वेति द्वादश होतृकान् । ४ ॥ मरुो मे ऽवोच इति वृता
नपत्ति । ५ ।

एदमगन्म देवयजनं पृथिव्या यत्र देवासो धनुषस्त विभ्रे ।

सकसानाभ्यां संतरतो यनुभी रायस्योपेण समिषा नदम् ॥

इति समूलं देवयजनमध्यवस्यति । ६ । तत्र प्राचीनवर्णं कुर्वत्युच्यते पुरस्तान्नियतं पश्चात् । ७ । तनुमिश्रेण
परिश्रयति । ८ । परिश्रयतो ऽतिरोकान्कुर्वति । ९ । दिनु द्वाराणि कुर्वति द्विजयानि सांकाशनानि

1 (cf. MS. I, 2, 1. 9, 1 ff; III, 6, 1-3;
Âp. Çr. 10, 1-8; P3 bloss summarisch): १) 'र्व
mss. ausser L. — 4) 'शंसिनस्ता corr. 'न्यस्ता
d. mss., 'शंसिनो beide mal corr. 'न्यो d. mss.,
'शंसिनस्थेति so hier mss ausser 'न्यइति NS;
होतृकान् so corr. nach होत्रि°L, होत्र° M2B हो-
त्र°NS; — nach *hotrkān* haben NS folgendes ein-

schiesel: रश्मयो मे चमसाधर्युरिति चमसाधर्यूना-
काशो मे सदस्य इति सदस्यमपि वा होता रमेव प्रथमं
वृणीति सोमप्रवाकं पृक्तेको यज्ञः क सखित्रः का
दक्षिणेति कल्याणौः सक्त संप्रयोगः काञ्चनाक्षीन
इति पृष्ठ cf. Âp. Çr 10, 1, 3. 10. 3, 1. —
10) सांकाशनानि so d. mss. (I.e. umschreibend
संकाशनता... द्विजयं दिदृक्षुस्तं साकाशनं; dar-

। १०। पूर्वया द्वारा प्रविश्य क्रतुनिर्देशं कृत्वा तस्मिन्प्रोन्विहति । ११ ॥ इदं दास्यामीति निर्देशः । १२ ।
 दैतमशनमस्तीतो दध्ना मधुमिश्रेण यज्ञमानः पत्नी च । १३ । अमावास्यायां दीनते यथा वा पर्वणि सुत्या
 स्यात् । १४ । सप्तकोतारं मनसानुद्भूत्य " विधेनामिति ग्रहेण ब्रूहति । १५ । दीक्षणीयां निर्वपत्यामा-
 वैक्ष्वमेकादशकपालं घृते वा चरुम् । १६ । अथः प्रणोष्यन्नमिर्वज्रुभिर्हितिप्रभृतीनि द्वादश सभारयश्च
 तेषां चत्वारि चत्वारि निगद्य ब्रूहति । १७ । पत्नीसंपात्रात्ता दीक्षणीया संतिष्ठते । १८ । तस्यां ऋदीया-
 न्स्वरो दार्शणीमासिकान् ऋदीयान्प्रापणीयायां ऋदीयानातिथ्यायां धानेनोपसदः । सर्वा उपांशुदेवताः
 । १९ । संपृत्य द्वात्रिंशत् प्रचरति । २० । उत्तरतः पृथग्दिशस्य परिश्रित्यापो देवीरित्यभ्युन्दति । २१ ॥
 ओषधे त्रायस्वैनमिति दक्षिणास्मिन्केशान्ते दर्भमत्तर्धधाति । २२ ॥ स्वधिते मेनं किंसीरिति तुरेणाभिनि-
 दधाति । २३ ॥ देवश्रुदिमान्प्रवप इति प्रवपते । २४ ॥ स्वस्त्युत्तरं अशीपेति यज्ञमानो जपति । २५ ।
 केशश्मश्रु यज्ञमानो वापयते । २६ । दतो धावते । २७ । लोमानि संकृप्य नखान्कारयते । न कत्नौ । २८ ।
 पत्नी नखांश्च कारयति । २९ । तीर्थेनावगारु मावकासु " हिरण्यवर्णाः शुचय इति स्वाधरासु स्नात्वा नू-
 पक्षमाचम्योदिदाभ्यः शुचिरा पूत एमात्युत्क्रामति । ३० ॥ विज्ञोः शर्मासीति लौमनाक्कादपते । ३१ ॥
 ऊर्जे वेति नीवीं कुरुते । ३२ । दैतं पत्नी तूक्ष्णीम् । ३३ । स्नात्वा प्राचीनमातृकं लौमं पत्न्याक्कादपते । ३४ ॥

nach साकाशनानि zu lesen? cf. aber auch 2, 3, 6, 13). — 11) विमितं Kc zwischen *devarā* und *praviṣya*, °प्रोविह° Kc. — 12) निर्देशे M₂B निर्दिश्य Kc. — 13) दैत्यम° mss. ausser LLeP₈ resp. Kc. — 14) दीनते N. — 15) सग्रहेण NS. — 16) दीक्षणीयानि° so L °णीयानि° schreiben d. übr. (in Lc durch *tām dikṣayisyamānaḥ san nirvapati* erklärt). — 17) cf. 1, 3, 1, 34. 4, 32. 5, 5, 4; तस्या LM₂B, मृदी° LLe, धनेनो° I. resp. Lc. — 18) संभृत्य (auch möglich) L (fehlt leider in Lc). — 19) परिश्रु° NS. — 20) उत्तर° = Mān. Gr. 1, 21, 4 ff. — 21) उत्तर° so alle wie MS. I, 9, 11; III, 61, 6 für °*rān* sc. *keṣān* (°*rāṇi* TS. 1, 2, 1, 1; Âp. Çr. 10, 5, 10 sc. *śmaçṛūṇi*), ist also nicht correcturbedürftig wie v. Schröder meint. — 22) (zu sū. 26-29 cf. 1, 4, 1, 2-4),

°श्मश्रु LLe, वपते Lc nach MS. III, 60, 17. — 23) लोमाभिसंकृप्य NS; निकत्नौ LLe [Kc aber auch w. o. Lc schwankt, ob er *nikakṣau* auf *yajamāna* oder auf *patni* beziehen soll. Der wortstellung nach wäre nur letzteres zulässig, in folge dessen kein sachlicher widerspruch zu 1, 4, 1, 3 entstände; man wird aber doch hier wie dort besser *na kakṣau* lesen und dieses mit Nc l. c. zum vorhergehenden ziehen, vgl. übrigens auch Âp. Çr. 10, 5, 7. 6, 3 mit 4, 1, 4 ff.]. — 24) °नूपक्षत° so Kc u. nebst v. l. °मृत° Lc °नूपक्षत° d. mss., पूतयेमी° mss. ausser LKc (warum Weber zu Kāty. Çr. 7, 2, 15, Garbe Âp. Çr. 10, 6, 2 und v. Schröder Kāth. II, 1 (8, 11) gegen alle accentuirte parallelen शुचिरापूत schreiben?). — 25) निवीं LN u. pr.

महोनां पयो ऽसीति दर्भपिञ्जलाभ्यां नवनीतमायीति । ३५ ॥ वर्चोधा ग्रसीत्यनुलोमं त्रिरभ्यङ्गे मुखमघे
 ऽथ शिरः । स्वभ्यङ्को भवत्या पादाभ्याम् । ३६ । शेषेण पठ्यभ्यङ्गे । ३७ । चतसृभिर्दर्भोपाभिः शरेशा-
 काभिर्वा समुज्जाभिः सतूलाभिरित्येकैकया त्रैककुभस्याञ्जनस्य संनिष्कृष्य " वृत्रस्यासि कनीनिकेति
 दक्षिणमसि त्रिराङ्गे ऽन्यपान्यया निषेवयन्सव्यं च । ३८ । शेषेण पठ्याङ्गे । ३९ । दर्भपिञ्जलैस्त्रिः पावय-
 त्येकविंशत्या त्रेधा विभज्य " चित्पतित्वेत्यूधं " वाचस्पतित्वेत्यवाञ्चं " देवस्त्वा सवितेत्यूधम् ॥
 अक्लिष्टेण पवित्रेणेति सर्वत्रानुषजति । ४० ॥ तस्य ते पावित्रपते पवित्रेणेति यजमानो जपति । ४१ । न
 प्राणानतिपावयेत् । ४२ । यं द्विष्यातमहण्या पावयेत् । ४३ । पूर्वया द्वारा यजमानं प्रपाद्योत्तरपाद्वनीयं
 परिक्रम्य पश्चादाखनीयस्योपवेशयति । ४४ । प्रतिप्रस्थाता तूष्णीं पत्नीं पावयित्वापर्या द्वारा प्रपाद्य
 दक्षिणतःपश्चादपरस्य पत्नीलोकमुपस्थाप्योपवेशयति । ४५ । ॥ १ ॥

आकृत्यै प्रयुज इति स्रवेणाधीतयज्ञेषु ब्रुहोति ॥ आगो देवारिति स्रुचा पञ्चमीम् । षष्ठो द्वादशमृ-
 कीतां पूर्णाहुतिं " विश्वो देवस्य नेतुरिति निगद्य ब्रुहोति । १ । पश्चादाखनीयस्य कृत्वाग्निने मांसतः
 समस्य प्राग्ग्रीवे लोमतः संस्तृणति । २ । यद्येकं स्यादक्षिणं कृत्वाग्निनपादं मांसतः समस्य प्रतिपीव्येत्
 । ३ ॥ ऋक्सामयोः शिल्पे स्य इति कृत्वाशुक्लं राज्ञी संमृशति । ४ ॥ विश्वोः शर्मासीति भसत आरोहति
 । ५ ॥ सूर्याग्नौ द्यावापृथिवी इति प्राञ्जलिर्जपति । ६ । बालमुभयतःपार्श्वं पठ्याः शिरस्यामुच्य ।

सं त्व नक्षामि पयसा पृथिव्याः सं त्वा नक्षाम्यद्विरोषधीभिः ।

सं त्वा नक्षामि प्रजया धनेन सा दीक्षिता मनवां वाचगस्मात् ॥

इति प्रतिप्रस्थाता योक्तेण पत्नीं संनक्षति । ७ । मेखलां दीक्षितो मौञ्जीं पृथ्वीं त्रिगुणाम् समस्तामुदकपा-

m. S. — 36) स्वभ्यङ्को mss. ausser Lc. —
 38ff.) cf. Mān. Gr. 1, 11, 8; संनिष्कृष्य corr.
 cf. zu Mān. Gr. 1. c. सन्निकृष्य L संनि-
 करिष्य NS सन्निकरिष्य M2B (संनि vor k für
 संनि; cf. auch Mān. Gr. Einl. § 8 i γ), न्या-
 यान्यायानिषे° L offenbar nur verschrieben
 wie न्यन्यान्यायानिषे° M2B (zur sache vgl.
 MS. III, 62, 8; Âp. Çr. 10, 7, 3 ff.). — 40) द-
 र्भपिञ्जु° mss. ausser NS, sū. 35 aber alle w. o.
 — 44) यजमानं fehlt in Kc.

2 (cf. MS. I, 2, 2 ff.; III, 6, 4-9; Âp.
 Çr. 10, 8-17): 3) प्रतिषोव्येत् corr. auf grund
 von 2, 2, 2, 35. 3, 31 cf. auch Âp. Çr. 10,
 8, 14, °षोव्येत् alle wie 2, 2, 2, 34. 3, 30 (ist
 offenbar nur eine nachlässige schreibweise
 für °śvetyet wie z. b. abhyaset 1, 4, 1, 28 st.
 °syet alle ausser M1C cf. auch zu 2, 1, 4, 14).
 — 7) मुंचति Lc P3, वाचम° so d. mss. (vājam
 TS. 3, 5, 6, 1); संनक्षति so LcKc wie 2, 1, 3,
 22 alle, °ते d. mss. [auch Mān. Gr. 1, 11, 6

हार्मर्गसीत्याबध्नाति । ८ । उच्यति ग्रन्थिं करोति । ९ । अयुग्मवली कृत्तविषाणामादौर्नद्रस्य योनिर्-
 त्रिति विषाणामनुमन्त्रयते । १० ॥ कृषिं सुमस्यामुत्कृष इति विषाणया बर्हिर्वेदि प्राचीमुद्धति । ११ ॥
 विषाणे विष्य इति सोढ्यां वध्नाति । १२ । तथा कण्डूयते " कृषिं सुमस्यामुत्कृष इत्यङ्गानि " सुपि-
 पला घोषधीस्कृधीति शिरः । १३ । वानस्पत्येन शुङ्कुना पत्नी कण्डूयते । १४ । औडम्बरमास्वदध्ने
 र्पउमप्रेणाकृवनीयं पर्याकृत्य " वृक्षसि वानस्पत्य इति यज्ञमात्राय प्रयकृति । १५ ॥ सूयस्था घ्रांसि
 वानस्पत्य ऊर्जो मा पाक्षोदचमिति प्रतिगृह्णाति । १६ ॥ नन्त्राणां मातीकाशादित्युत्तराक्षेन प्रोर्णते
 । १७ ॥ आ वो देवास ईमरु इति जपति । १८ । नाप्रकादयेदा क्रयात् । १९ ॥ स्वाहा यज्ञं मनस इतिप्रभृ-
 तिभिरङ्गुली द्वे द्वे निभुजन्मुष्टी कुरुते । वाचं यकृति । २० । तूष्णीं पत्नी मुष्टी कृत्वा वाचं यकृति । २१ ।
 लोमतः कृत्वाजिनमाकादयेत । यदि द्वे विषूची प्रतिमुध्य । २२ । अग्नेण प्राग्वंशं दीतितमन्वारब्धमावेद-
 यति ॥ दीतितो ज्यमसाविति नाम गृह्णात्यौमुध्यायण इति गोत्रमौमुष्य पुत्र इति पितुर्नामाँमुष्य पौत्र
 इति पितामकस्यौमुष्य नत्तति प्रपितामकस्य ॥ स इन्द्रामिभ्यां दीतां प्राक् " मित्रावरुणाभ्यां दीतां
 प्राक् " विश्वेभ्यो देवेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः सोमेभ्यः सोमपेभ्यो दीतां प्राहेति । २३ । एवमुच्चैस्त्रिरावेदयति

wird man wohl besser °ti st. °te lesen, ebenso MS. III, 69, 7, wo die correctur पत्नी statt des überheferten पत्नी jedenfalls falsch ist, bei welcher letzterem aber °te immerhin mög-
 lich wäre cf. *samkṣayate* 2, 1, 3, 47]. —
 8) पृथिवी M2B u. °वी Lc cf. zu Mān. Gr. 1, 22, 7. — 9) उच्यति so alle (उच्यति M2B u. उच्यति Ps sind bloss verschreibungen) wie 2, 1, 3, 32, 4, 1, 2 [von *ucya* + *ṛti*. Lc erklärt *ūrdhvacuritam uccarttyasamayah* (?) und zu 2, 1, 3, 32 *uccaritam*, wonach man auch an उच्यति (von *uccā* + *ṛti*) denken konnte; er selbst scheint zu schwanken, ob er das wort von *gar* oder von *car* ableiten soll; zur bedeutung vgl. *niṣṭarkya* Āp Cr. 10, 9, 15. 22, 1]. — 10) °मित्रयते Lc. —
 11) कृषि M2BNLc cf. zu sū. 13. — 12) विष्य-
 इति so alle gegen MS. I, 11, 8; Āp. Cr. 10,

10, 3 (schwerlich bloss für विष्येति geschrie-
 ben cf. *uthṛṣe* sū. 11. 13; zum subject der handlung vgl. Kāty. Cr. 7, 3, 29), सीढ्यां corr. सीढ्या Lc (aber durch *tasyām* erklärt) सी-
 ष्या L. सीढ्यां d. übr. [in Ps durch *dācāyām* ersetzt; von **sūi* = *vāsaso dācā* nach Lc cf. auch Kāty. Cr. l. c. und den comm. zu Āp Cr. 10, 9, 18], बहे L. — 13) कण्डूयते so Lc (cf. auch MS. III, 70, 12 ff.) °यते nebat verschreibungen d. übr., कृषि LcN cf. zu sū. 11. — 14) °दध्ने M2BNS cf. zu MS. III, 70, 18. — 15) °दचमिति so alle acc. cf. Kāth. II, 8 (14, 2), dagegen abl. TS. 1, 2, 2, 3; Kāth. II, 3 (9, 19). — 16) °तरा° so alle = °*ttariyā*°. — 17) °कादयेदा corr. °कदिदा alle, क्रमात् Ps. — 18) °मुध्यायणइति so Lc u. MS. III, 72, 1 °णमिति d. übr., पौत्र इति corr. पौत्रेति d. mss. mit *krasia*, नत्तति corr.

॥ २४ ॥ एष्टीः स्थेति तिस्रो ऽन्यस्य पाणेरङ्गुलीरुत्सृजति । तिस्रो ऽन्यस्य । २५ । तूष्णीं पत्नी । २६ ॥
नक्षत्राणां सकाशादिति नक्षत्रं दृष्ट्वा वाचं विमृजते ॥ व्रतं चरत ॥ वाः पशूनामित्युदिते । २७ । मङ्गल्य-
मुक्त्वा पत्नी वाचं विमृजते । २८ । न प्रत्यतनामाचक्षती ॥ घनमित्यर्हता सह संभाषमाणो ब्रूयाद्वैच-
तृणोत्तीतरेः । २९ । दीक्षितसंचरः । उत्तरणाकृवनीयमग्नेः वेदिं दक्षिणातिक्रम्य दक्षिणत आकृवनीय-
स्योदङ्मुख उपविशत्येष संचरः । ३० । लोमतः कृत्वा निनस्य शय्यासनमाह्वयनं च । ३१ । प्रतिषिद्धं नि-
ष्ठीवनं कृसनमवयवर्षणं दत्ताविष्करणमेध्यदर्शनमपागाकृतं होमानृतं च । ३२ । आरात्प्राग्वंशाडुदयास्त-
मयावभ्याम्नावपणं च न स्यात् । ३३ । नक्तं मूत्रपुरीषे कुर्यात् । यदि दिवा क्वापयाम् । ३४ । यदि रुतेदपि-
धाय मुखम् । ३५ ॥ उन्दीरोत्तरो धत बलं धत मा मे दोतां मा तपो निर्वधिष्ठेत्यववृष्टो जपेत् ॥ अर्द्धं
चतुर्रिष्टं मनः सूर्यो ज्योतिषां श्रेष्ठो दीक्षिन्मा मा कामोत्सतपेत्यमेध्यं दृष्ट्वा । ३६ । अदीक्षितवाद चेद्व्या-
हृतमे व्रतया अस्योति जपेत् । ३७ । अकाले वाचं विमृश्य वैष्णवीमाग्रावैष्णवीं सारस्वतीं आर्हस्पत्यामि-
त्येता निगम्य वाचं पठति । ३८ । वाग्विसर्जनात्प्रागेकडुग्धे व्रते दीक्षति । ३९ । पयो ब्राह्मणस्य
व्रतं । पवामू राजन्यस्यामिता वैश्यस्य । उपसत्सु पयः सर्वेषाम् । ४० । तूष्णीमग्निहोत्रोपचारं गार्हपत्ये
व्रतं अपयति । दक्षिणामौ पठ्ये । अतं गार्हपत्ये पश्चादाकृवनीयस्योपसादयति । ४१ । ॥ २ ॥

यामिहोत्रस्य स्कन्धस्य प्रापश्चितिः सा व्रतस्य । १ । अतिनीय सायमशनं व्रतं व्रतपत्युपोदयं
वा । अतिनीय प्रातरशनमुपास्तमयं वा । २ । नादीक्षितो व्रतयत्तं पश्येत् । ३ ॥ अग्नीड्योतिभ्यतः कुरु

(in den mss. verschieden verschrieben). —
25) एष्टी M2B. — 26) पत्नी alle ausser M2B
resp. P3. — 29) घनमिते° so Kc घनमिते° d.
ubr. — 30) परिक्रम्य (st. atikr°) Lc. —
32) (darṣanam bis daivīm sū. 5 des folg. cap.
fehlt in L), होमानृतं (wohl von homan) so
M2B होमानृतं NS und neben होमोऽनृतं Kc.
— 33) आरात् fehlt in Kc, °आवपणं so LcKc
°अवपणं NS °अवपणं M2B. — 34) दिवा so LcKc,
bloss वा NSM2B. — 36) निर्वधि° corr. cf. TS.
3, 1, 1, 3 निर्वधी° d. mss., °रिष्टं corr. °र-
रिषितं NS °रिषितं M2B (vgl. die Schreib-
weise dieser mss. °कार्ष्य zu 2, 1, 1, 38). —

37) °दोक्षितं M2B (अदी° so ist zu lesen und
darnach MS. III, 72, 17 ff. zu corr. cf. auch
Āp. Ār. 10, 18, 2) — 38) यत्रति zu Katy. Ār.
7, 5, 7 in der Ed. fehler für यक्षाति so Kc im
ms. wie d. ubr. — 39) दीक्षयति M2B. —
40) varṣy° upas° so LcKc ist in M2BNS ganz
entstellt; zwischen payah und sarv° haben
वा NS. — 41) °पचारेण... अप्यते citirt Lc,
aber schwerlich genau; w. o. auch Kc.

3 (cf. MS. I, 2, 3-5; III, 6, 9, 7, 4-7;
Āp. Ār. 10, 16-24): 1) यामि° schreiben
M2BNS. — 2) Statt 2. वृ so LcKc haben च

व्रतमुपेहि व्रत्येत्युक्ता दीक्षितसंचरेणातिरुह्य दक्षिणत आरुवनीयस्य कांस्ये चमसे वा व्रतं प्रयकृति
 । ४ ॥ देवो धियं मनामह इति पाणी प्रक्षालयते । ५ ॥ ये देवा मनुजाना मनोयुज इति व्रतयति । ६ ॥
 शिवाः पीता भवतेति नाभिदेशमारभ्य जपति । ७ । पश्चार्धे पत्नी व्रतयति । ८ । उपोदयं व्रतप्रदो वाचं
 यमयति "दीक्षित वाचं यक् ॥ पत्नि वाचं यक्षेत्युपास्तमयं च । ९ । दक्षिणत आरुवनीयस्योद्गुह्यो ऽर्घ्या-
 वर्तमानः प्राक्शिराः शयीत । १० ॥ कामो रुचिषां मन्दिष्ठस्त्वमग्रे व्रतया घसोति स्वप्यङ्गपेत् ॥ पुन-
 र्मनस्त्वमग्रे व्रतया घसोति प्रबुध्यन् । ११ । दीक्षितो भूतिं वन्वीत । १२ ॥ पूषा सनीनामिति पाचका-
 न्ब्रजतो अनुमन्त्रयते ॥ देवः सवितेति प्रत्यागतान् । १३ । प्रवत्स्यन्नयं ते योनिर्हस्त्रिय इत्यरण्योः समारो-
 पयति । यदि गतश्रोः सर्वान् । १४ ।

भद्रादभि श्रेयः प्रेहि बृहस्पतिः पुरस्ता ते अस्तु ।

अथेमवस्य वर आ पृथिव्या अरे शत्रून्कृणुहि सर्ववीरः ॥

इति प्रयात्यरणिभ्यां सह रथाङ्गेन च । १५ ॥ देवीरापो अयां नपादित्यपो ऽवगाहमान आ पाराह्णोष्टं
 मृदोयात् । १६ । यदि नात्रा तरेदन्येन वीक्षिन् तत्तु पृथिव्या अनुगेषमित्या पाराह्णोष्टं मृदोयात् । १७ ।
 उदयास्तमयो विहारास्ते स्यात् । १८ । अपरिमिता दीक्षास्तासां प्रथमां जामार्ति । तिल उपसदो ऽपरि-
 मिता वा त्रिरभ्यासास्तासां प्रथमां जामार्ति अःसुत्येति च । १९ । दीक्षाभ्य ऊर्ध्वं प्रायणीयं निर्वपत्य-
 दित्यै यमसि चरुम् । २० । सिद्धना संशासनात् । २१ । न दीक्षितस्य पत्नी संनक्षति । २२ । पत्नी मन्त्रे-
 णोपस्थापयति । २३ । नाव्यभागौ यजति । २४ । धौवस्यावदाय पथ्यां स्वस्ति पूर्वार्धे यजत्यर्धं दक्षि-
 णार्धे । सोमं पश्चार्धे । सवितारमुत्तरार्धे । चरोरदिति मध्ये । २५ । स्विष्टकृता प्रचरति । धौवस्यावदाय
 चरोरवद्यति । द्विरभिघारयति । २६ । शंष्टवता संतिष्ठते । २७ । चरुनिष्काषं मेतणमुदयनोवाय निदधाति

d. ubr. — 4) कुरु so Lcl'sKc कुरुत d. ubr.
 wie Āp. Çr. 10, 13, 16; statt vratye° hat व्र-
 त्यंव्रतये° Kc. — 5) (hier setzt auch L wieder
 ein cf. zu 2, 1, 2, 32), देवो M2B. — 9) पत्नी
 M2B wie 2, 2, 1, 48. — 12) प्रबुध्यानादीक्षितो L
 wohl nur verschreibung; चिन्वीत v. l. in Kc zu
 Kāty. Çr. 7, 5, 3 Ed., wenn, wie wahrschein-
 lich, mit dem citat nach çākhāntare unsere
 stelle gemeint ist. — 14) = 1, 6, 3, 2. —

15) cf. 1, 6, 3, 4, auch MS. III, 73, 18. —
 16ff.) परा° M2B beide mal, मृदोयात् so beide
 mal deutlich nur in L (dieselbe form in den
 übr. verschieden verschrieben), पृथिव्या अनु°
 corr. °व्यानु° d. mss. mit krasia. — 21) संशा-
 सनात् so LLc (in letzterem zweimal wieder-
 holt und erklärt) संसादनात् M2B सन्नक्षनात्
 NS (dieses wohl durch das folg. samnahyati
 hervorgerufen). — 27) शंष्टवते Pa. — 28) चरु

। २८ । आद्यप्रैकं ध्रुवायाश्चतुर्गृहीतं गृह्णाति । २९ । ग्राहता राजक्रयण्यधिकर्णी षोडशिनः । ३० ।
 ग्रहेण प्राग्वंशमभिरिगृह्य पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखोमवस्थापयति । ३१ । किरणं बद्धा दर्शोच्यति^{३१}मिषं ते
 शुक्रं तनूरिति चतुर्गृहीतं^{३२}ऽवदधाति । ३२ । राजक्रयणी^{३३}प्रेतमाणो^{३४} "ब्रूमीति^{३५} ब्रुहीति । ३३ । तस्यां
 पुनर्गृहीत्वा^{३६} "शुक्रमसि चन्द्रमसीति^{३७} किरणमुद्धरति । ३४ ॥ चिदसि मनासि धीरसीति^{३८} राजक्रयणी
 सैस्तौति । ३५ ॥ अनु वा माता मन्यतामित्यनुमानयति । ३६ ॥ रुद्रस्त्वावर्तयत्विति^{३९} प्रदक्षिणमावर्तयति ।
 प्राचीं प्रक्रमयति । ३७ ॥ वस्त्वसीतिप्रभृतिभिः षट्शतान्यनुनिष्क्रामति । ३८ । दक्षिणस्य पूर्वपदस्य
 तूष्णीं सप्तमं पदमभिरिगृह्य^{४०} "बृहस्पतिश्चा मुघे रम्णात्वित्यभिमृशति । ३९ । तस्मिन्किरणं निधाय
 "पृथिव्यास्त्वा मूर्धन्नाग्निघर्मित्यभिवृहीति । ४० । स्थेन पदं परिलिख्य विषाणयानुपरिलिखति । ४१ ।
 यावद्धृतं पदं समुद्धृत्य^{४२}स्मै रमस्वेति चरुस्थाल्यां पदं संवपति । ४२ ॥ उन्नम्येति^{४३} खाति ऽपो निनयति
 । ४३ ॥ तत्र राय इति यज्ञमानाय पदं प्रपक्त्यननुसृजंस्तेन तत्र राय इति यज्ञमानो ऽध्वर्यवे ऽननुसृजन्
 । ४४ ॥ मा रायस्योषेणेत्यारभ्य जपति । ४५ । यज्ञमानो गृहेषु पदं निदधाति । ४६ । उत्तरेण लक्षणं परि-
 क्रम्य^{४७} "वद्विमतस्वेति^{४८} पत्नीं राजक्रयण्या समीक्षते । ४७ । सङ्दिकेणानसा राजानमक्षयति । ४८ ॥
 सूर्यस्य चतुरारूढमित्यनुव्रजतो^{४९} अध्वर्युर्व्रजमानश्च । ४९ । अनुनयति^{५०} राजक्रयणीमुत्तरवेद्यस्ते परिरिञ्चति उप-
 रवाणां वा । ५० । सोमचक्रयो कुत्सः प्रहूो वा । ५१ । रोहिते चर्मणयानडुके प्राग्ग्रीवे लोमतो राजानं

citiren LePs (letzteres mit nachfolgendem *nihkāsamekṣaṇayor nidhānam*) चरु^{३०} so d. āhr. [*caruniṣkāṣaṇ* ist ein neutrales Dvandva, mit *mekṣ*^{३०} ohne *ca* wie ähnlich 1, 7, 4, 34, vgl. zu 1, 2, 1, 18. Zur sache vgl. Āp. Ār. 10, 21, 18; Kūty. Ār. 7, 5, 17, auch MS. I, 155, 6. Āp. Ār. 1. c. wie auch 8, 11, 15; 13, 23, 2 ist *aniṣkasita* = «unabgescharrt» und bedeutet also, was gegen PW² bemerkt sei, das gerade gegentheil von *aniṣkāṣin* Āp. Ār. 2, 7, 2 «ab-scharrsellos d. i. abgescharrt»]. — ^{३०}धि-कर्णी so von Le wiederholt citirt und verschieden erläutert, °धीकर्णी (so besser?) L °धीकर्णी NS °धीकर्णी B °धिकाक्षि M₂; षोडशिनः so löse ich auf (cf. Āp. Ār. 10, 22,

6) °नो Lc. — ^{३२}Zu *ueyartam* (in M₂B ver-schrieben) s. 2, 1, 2, 9, 4, 5, 2. — ^{३७}प्रक्रमयति NS. — ^{३९}तूष्णीं fehlt in Kc. — ^{४२}यावद्धृतं Lc (scheint es ernst damit zu nehmen), सर्व-वपति N (aber S auch w. o.; in M₂B ganz ent-stellt). — ^{४७}Nach L u. Lc ist subject zu *nidadhāti* w. o. *yajamānaḥ*, nach MS. III, 84, 3 aber *adhvaryuḥ*, nach Āp. Ār. 10, 23, 10 *patnī* [Ps lässt einen im unklaren. Ist subject zu *japati* sū. 45 *yaj*^०, so kann es aus sū. 44 ergänzt werden; nach Āp. Ār. 10, 23, 5 ist es *patnī*. Um der MS. willen hat man also *yaj*^० sū. 46 nicht zum vorhergeh. zu ziehen]. — ^{४७}त्वष्ट्री^० M₂BNS त्वष्टि^० Lc, °मंतश्चेति M₂B, पत्नी Ps, समीक्षते M₂BLc

निवर्षति । ५२ । दत्तिणतः प्राञ्चुलमनो विमुञ्चति । ५३ ॥ ग्रन्ध सोममापन्नं निरस्येति सोमविक्रयिणो
प्रेष्यति । ५४ । नाधर्षुः सोमं विचिनुयादिति प्रतिषिद्धं विचयनं प्रेतणे च । ५५ । ॥ ३ ॥

उपमध्यमायां हिरण्यमावध्यास्माको ऽसीति परिश्रितं प्रविशति । १ ॥ शुक्रस्ते ग्रह इति मन्त्रि-
रण्येन पाणिनाभिमृशति । २ । प्राग्दशे तौमे राजानं मिमीत मन्त्रीभिर्ङ्गुलीभिर्ङ्गुष्ठेन चोपसंवध्य कनि-
ष्ठिकाप्रभृतिभिरैकैकया कनिष्ठिकातो " ऽभि त्वं देवं सवितारमिति पञ्चकृत्वस्तूलां पञ्चकृत्वः । यया
प्रथमं न तथा पञ्चमं तप्येवोत्तमम् । ३ ॥ प्रजाभ्यस्वेति भूषांसमभ्यूहति । ४ ॥ प्रजास्त्वानुप्राणस्त्रिति तौम
उक्तापेणोपनक्षति लाङ्गलवन्धम् । ५ ॥ एष ते गायत्रो भाग इति मे सोमाय ब्रूतद्दिष ते त्रैष्टुभो भाग इति
मे सोमाय ब्रूतद्दिष ते ज्ञागतो भाग इति मे सोमाय ब्रूतद्दिष त घानुष्टुभो भाग इति मे सोमाय ब्रूतद्दिष ते
पाङ्क्तो भाग इति मे सोमाय ब्रूताङ्कुन्दोनामानां साम्राज्यं गच्छेदिति मे सोमाय ब्रूतादिति यत्रमानो राजानमु-
पतिष्ठते । ६ । उदकुम्भे सोमविक्रयो राजानमादधाति । ७ ॥ सोमविक्रयिन्सोमं ते क्रीणानोत्यामन्त्र-
यते ॥ क्रीणीहीति प्रत्याह । ८ ॥ कलया ते क्रीणानोति यथासातमेकैकेन पणते ॥ भूयो वा श्रतः
सोमो राजा शर्हतीति प्रत्याह । ९ ॥ इयं गोस्तया ते क्रीणानोति तस्या ब्रूयं तस्या वर्णं तस्या श्रतमा
तस्याः प्रजास्तस्याः पय इति ॥ क्रीत इति प्रत्याह । १० । यथासातं सोमक्रयणानपाकरोति ॥ शुक्रं ते
शुक्रं शुक्रेणेति हिरण्यं "तपसस्तनूरसीत्यत्रां प्रत्याह्व्य सोमक्रयणात्सुवाङ्मृधाडित्यनुदिशति । ११ ।
सोमविक्रयिणे किञ्चिदद्यात् । १२ । कृत्वाशुक्लपुष्पास्तुक्रयोऽस्मि ज्योतिरिति शुक्लां यत्रमानाय प्रय-
कृति । तां पवित्रस्य नाभिं कुर्यात् । १३ ॥ इदमर्हं सर्पाणां दन्दप्रूकानां ग्रीवा उपकृण्वतीति कृत्वाया
ग्रन्थिं कृत्वा "सोमविक्रयिणि तम इति तमभिन्यस्येत् । १४ ॥ स्वजा श्रसीति राजानमादत्ते । १५ । आ-

(zum med. °te cf. zu 2, 1, 2, 7). — 54ff.) cf.
MS. III, 79, 8 u. 11.

4 (cf. MS. I, 2, 5 ff.; III, 7, 7 ff.; Âp. Çr. 10,
24-29): 1) °वधा NS. — 3) प्रभृति° ohne ka-
niṣṭhikā mss. ausser NS, कनिष्ठिकातो mss.
ausser LLc, यया (st. yayā) mss. ausser LLc.
— 5) प्रजाभ्यस्त्वा° NS. — 6) eṣa ta ānuṣ-
ṭubho bis brūtāt vor chando° fehlt in M2B;
कुन्दोनामानां corr nach °नामानं L cf. VS.
4, 24 कुन्दोनां d. ūbr. (H. liest chandomānau).

— 8) °विक्रयित्सोमं NS resp. Le wie druck-
fehler MS. III, 84, 13. — 9) वाघ्रतः so ur-
sprünglich Le mit wahrscheinlich erst nach-
traglich gestrichenem अ cf. Âp. Çr. 10, 25, 5,
वातः mit krasis d. ūbr; राजाशर्ह° so alle
vielleicht mit Pluti cf. dagegen Âp. Çr. I. c.
und Katy. Çr. 7, 8, 7. — 11) सोमविक्रयणान-
पा° mss. ausser Le cf. Âp. Çr. 10, 26, 15, सु-
वाङ्मृधाडि° so fälschlich nur M2B. — 14) उ-
पकृण्वतीति corr. उपकृन्नामि Ps उपकृन्ना-

क्रियमाणे यन्नमानो ऽपावृत्योपविशति । १६ ॥ मित्रेणा एकीति त्रपति । १७ । यत्रात्तमुत्कृष्टैन्द्रस्यो-
रुमाविशति दन्तिर्णस्मिन्नूनासादयति । १८ ॥ उदावृषेत्यादायोतिष्ठति । १९ ॥ उर्वस्रितं वीहोत्यनो
ऽभिप्रव्रज्य पूर्वार्धे नीडे " ऽदित्यास्तगसीति कृत्वाग्निमास्तृणाति । २० ॥ अदित्याः सद् ग्रामोदेति
वृस्मिन्नाग्निमासादयति । २१ ॥ अस्तभाद् यामित्यन उपनिष्ठते । २२ ॥ वनेषु व्यतरितमित्यनो वा-
ससा पर्याणक्षति । २३ ॥ धूरसोति धुरमभिगृह्यत्युत्तरं च । २४ । उदङ्मुतिग्रम्य " वारुणमर्नात्युत्तरागो-
षामारभ्य त्रपति । २५ ॥ वरुणस्त्वोत्तमावित्युस्तभीति । २६ ॥ उन्नावेतं धूर्वाहौ पुष्येग्रामनश्च यवी-
रक्षणी ब्रह्मचोदनौ यज्ञस्यायुः प्रतिरत्नौ स्वस्ति यन्नमानस्य गृहान्गृह्यति धूर्वावपातते । २७ ॥ वरु-
णस्य स्कन्धो ऽसोति पुनर्ह्येवमुत्तरम् । २८ । दन्तिर्ण इदिरत्तमारभ्य " सोमाय क्रीताय प्रोक्षमाणायानु-
ब्रूहोत्यनुवाचयति । २९ । त्रिरनूत्पायां " सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यमागच्छयेति प्रेष्यति । ३० ॥ प्रच्यवस्व भुव-
नस्पत इति प्राङ्भिप्रयाय प्रदन्तिणमावर्तयति । ३१ । पूर्वः परेत्य मरुदाकृचनीयं ऽभ्यादधाति । ३२ । अ-
ग्रेण प्राग्वंशं कर्णगृहीतमन्नमग्रीषोमोयं कालालं पीवानमवस्त्राययति । ३३ । ग्रामन्दोमुदङ्मुत्युत्तरपा-
दमरत्तिमात्रां मुञ्जेर्द्युतामोडुम्बरीम् । ३४ ॥ नमो मित्रस्येत्योक्ष्माणे यन्नमानो त्रपति । ३५ । अग्रेण प्रा-

मीति die übr. [Die correctur ist natürlich fraglich, lässt sich aber graphisch recht- fertigen und gibt die erforderliche bedeu- tung «ich umspinne, umwinde, umschlinge» = *upagrathnāmi* TS. 6, 1, 10, 4; Āp. Cr. 10, 26, 11; etwa *upakrntām* oder gar wie 1, 8, 2, 3; 2, 2, 3, 3; MS. I, 19, 15 *apikrntām* würde kaum in den zusammenhang passen Der spruch nebst *asme jyotih* u. *somav- krayiṇi tamah* fehlt in der MS., ist aber gewiss nicht der TS entnommen; auch wäre die bekannte form *upagrathnāmi* schwerlich so stark wie in den mss. entstellt worden]; °क्रयिणी alle ausser BNS, °व्यसेत् LP3 (cf. zu 2, 1, 2, 3). — 16) ग्राह्य° LLeP3, उ- पावृत्यो° od. उपावृत्यो° Lc (*apa*° — *apa*°; zur sache vgl. 2, 1, 2, 19). — 17) न alle

ausser P3 cf. MS. I, 15, 2. — 20) °प्रवृज्य L cf. zu 2, 2, 4, 34. — 21) सद् so alle gegen MS. I, 10, 6, III, 86, 6 wie 2, 2, 4, 35 gegen MS. I, 22, 12; III, 113, 12 — 22) °त्यनोपति° LP3 mit krasis — 27) (sü. 24-29 sind in Lc nicht vertreten) धूर्वाहौ पुष्येग्राम° corr. धूर्वा- ह्यप्रपुष्येग्राम° d. mss., °नश्च so L °नस्य NS °नस्य M2B, यज्ञस्यायुः M2B, °पातते so LP3 cf. Āp. Cr. 10, 28, 1 °पासन्नति NS °पास- न्नाति M2B — 29) कृत्यंघारभ्य NS, °लभ्य Kc — 31) भुवस्पत LLe wie P zu MS. I, 15, 13 (kon- nen durch TS. 1, 2, 9, 1 beeinflusst sein), wie oben d. übr. nach MS. I. c. cf. I¹, 86, 19 u. Kath. II, 7 (13, 3). — 34) °दध्र° mss ausser LLe, °व्युता° so LeM2B °व्युता° NS °वृता° L — 35) Warum alle °क्षमाणं schreiben? Wegen sü 29? Oder hiess es ursprünglich

ग्वंशं "वारूणमसीत्युदसुखमनो ऽवस्थापयति । ३६ ॥ वरूणस्त्वोतभावित्युपस्तधोति । ३७ ॥ वरूणस्य
स्कम्भसर्जनमसीति दक्षिणां शम्यामुत्कर्षति । ३८ ॥ विचृतो वरूणस्य पाश इति योक्त्रपाशं विष्यति
। ३९ ॥ प्रत्यस्तो वरूणस्य पाश इति प्रत्यस्यति । ४० ॥ नमो वरूणस्य पाशायेति नमस्करोति
। ४१ ॥ ॥ ४ ॥

आतिथ्यायेधमावर्हिः संनहति यथा पशुबन्धे । १ । सिद्धमा निर्वपणात् । २ । पत्न्यवधारयेद्यस्मा-
न्निर्वपेत् । ३ । सावित्रादिभिर्गृहेस्तनूरसीतिप्रभृतिभिः पञ्चकृतो निर्वपति । विज्ञवं नवकपालम् । ४ ।
सिद्धमा कृविष्कृतः । ५ । कृविष्कृता वाचं विसृज्योत्तरमनङ्गाकं विमुञ्चति । तमधर्यवे ददात्यनैश्च । ६ ।
दीक्षितसंचरेणातिकृत्य दक्षिणत आरुवनीयस्य "वारूणमसीत्यासन्दीमवस्थापयति । ७ ॥ वरूणो ऽसि
धृतव्रत इति राजानमुपावहति सध्यामीषां प्रति सार्धं कृत्वाजिनेन च । ८ । दीक्षितसंचरेणातिकृत्य
दक्षिणत आरुवनीयस्य "वरूणस्य ऋतसदनमासीदेत्यासन्ध्यां राजानमासादयति । ९ ॥ वरूणाय त्वेति
वाससा प्रह्लादयति । १० । प्रार्थानप्रभृति सिद्धमाह्वयप्रहेभ्यः । ११ । चतुर्गृहीतान्याज्यानि । १२ । सिद्ध-
माभिमर्शनात् । १३ । प्रागभिमर्शनान्निर्मन्थेन प्रचरति । १४ । संभार्यनुभिर्भिमर्शयति । १५ । सिद्धमा प्र-
वरात् । १६ । प्रवृत्ते ऽननुयात्रासु संगमौ विस्त्रस्याभ्युक्ष्य व्रजे परगोष्ठे वोदस्यति । १७ । समानयनवेलाया-
नौपभृतं बुद्धौ सर्वमानोय नोपभृतं प्रत्यभिधारयति । १८ । स्विष्टकृता प्रचर्य मुचौ विमुच्य बहिर्वेदि

प्रोक्तमाणे? cf. aber auch Âp. Çr. 10, 29, 4. 7.
— 36) °खमनोव° so LcP3Kc °खमव° L °खा-
मानाव° (böse folge einer besonderen älteren
vocalschreibweise für °खमनोव°) d. übr. —
38) °सर्जनमसीति Kc. — 39) विचृतो so P3Kc
विचृतो LNS विवृतो LcB विवृतो M2, वरूण-
पाश Kc. — 40) वरूणपाश Kc. — 41) वरूणपा-
शा° M2BKc.

5 (cf. MS. I, 2, 6; III, 7, 9; Âp. Çr.
10, 30 ff.): 3) पत्न्यवधारयेद्यस्मिन्निर्वपेत् so ci-
tirt ganz abweichend Kc. — 5 ff.) कृविष्कृतः ॥

कृविष्कृता corr. कृविःकृदाहविःकृदो L. कृवि-
ष्कृताहविष्कृदो NS कृविष्कृदाहविष्कृदो M2B
कृविष्कृदाहविष्कृता Kc कृविष्कृतो Lc
[कृविष्कृता cf. Âp. Çr. 10, 30, 14 verlegt Lc
in die erklärung. Statt कृविष्कृतः wäre nach
den textmss. genauer कृविष्कृतात् zu corr.;
aber, abgesehen von Lc, ist erstere form die
auch sonst im Män. Çr. übliche; dass sie ur-
sprünglich wie Kc hatten, ist unwahrschein-
lich]. — 6) च Kc auch vor dadāti. — 14) °नि-
र्मथेन so alle wie 1, 7, 1, 38. 8, 3, 3, प्रचर्य Lc.
— 17) प्रवृत्तेऽननु° (d. i. = w. o.) so L. प्रवृत्ते

निरस्यति । १६ । न प्राशित्रमव्यति । न यत्नमानभागम् । २० । इडात्ता संतिष्ठत इडात्ता संतिष्ठते
। २१ । ॥ ५ ॥

॥ इति मानवसूत्रे ऽग्निष्टोमे प्रथमो ऽध्यायः ॥

नननु° Le प्रवृणतिनानु° d. ubr. cf. 2, 2, 5, 7
(zur sache vgl. Âp. Çr. 10, 31, 13 nebst dor-
tigem comm.); परेगोष्ठे so alle compos. wie

parogostham (man beachte auch die stellung
des *ra*), nach Le — *paragthe*.

तानूनं गृह्णाति कांस्ये चमसे वा । १ ॥ घ्रापतये त्वा गृह्णामि ॥ परिपतये त्वा गृह्णामि ॥ तनूनं
 त्वा गृह्णामि ॥ शक्मने शाक्वराय शक्मना घ्रातिष्ठाय त्वा गृह्णामोत्येतैर्घ्रावं चतुरानपति । २ । पश्चादक-
 वनोपस्य तानूनं नुपयत्त्युत्तिष्ठो यजमानश्च । ३ । पुगपत्समवमृष्यानाधृष्टमसीति जपति ॥ यो नस्तत्रपा-
 दिति च । ४ ॥ प्रजापतौ त्वा मनसि जुहोमि स्वाहेति यजमानस्त्रिरवतिप्रति । ५ । अवात्तरदोतामुपैति
 । ६ ॥ अग्रे व्रतपते या मम तनूरेषा सा त्वयीति समिधनाद्धाति ॥ अग्रे व्रतपते या तव तनूरिष्यै सा
 मयीति जपति । ७ ॥ सक्तु नौ व्रतपत इति मेखलां समापम्य साधोयो ऽङ्गुलीन्यच्चति । तूष्णीं पत्नी योक्तं
 समापम्य साधोयो न्यच्चति । ८ । गार्हपत्ये मदत्तोरधिग्नित्य तत्स्योदकार्यान्कुर्वति । ९ । पत्राव्येयो
 ऽधि राजानमुपचरेयुः प्रत्तालपेरन्पाणीन्राज्ञो वाध्याध्यानि । १० ॥ अग्नीन्मदत्त्यापा इत्यध्वरुविदपति ॥
 मदत्ति देवीरमता स्रतावध इत्याग्नीध्रः ॥ ताभिराद्रवेत्यध्वरुः । ११ । ब्रह्मा राजानं विम्वस्य हिरण्यमवद-
 धात्याप्यापनाय ॥ अंशुर्रष्टुष्टे देव सोमेत्यारभ्य जपत्युत्तिष्ठो यजमानश्च । १२ । प्रस्तरं पाणीन्निधाय नि-
 क्रुवते नोचः सव्यानुत्तानान्दक्षिणात्रीचो दक्षिणानुत्तानान्सव्यानापराह्णिक्याम् ॥ एष्टा राया एष्टा वा-
 नानोति जपति । १३ । प्रवर्गेण प्रचर्योपसदा प्रचरति यदि प्रवृजति । १४ । सकृत्स्तोर्णं बर्हिर्वाति-

1 (cf. MS. I, 2, 7; III, 7, 10. 8, 1. 2. 4.
 9, 2; Âp. Çr. 11, 1-5): 2) शक्मना so M2B nach
 MS. I, 16, 13 °न d. ubr. — 4) योनस्तनवादिति
 B u. pr. m. S योनस्तनवा° M2 u. corr. S योनवा-
 दिति N (w. o. aber auch MS. III, 90, 5). —
 8) साधियो beide mal mss. ausser LPs resp.
 Lc, °लीन्यच्चति so Ps °लीन्यच्चति L °लीन्य-
 चति B °लीन्यच्चति d. ubr. °न्यच्चति L. —

10) प्रत्तालपेरन् so LcKc °लेरन् L °लपेत d.
 ubr., वाध्याध्यानि so NSKc °ज्यान् L राज्ञो-
 व[बB]ध्यानि M2B राज्ञोवध्याध्यापाशति Lc. —
 11) °पाइ L, मदत्तो (st. ti) mss. ausser NSPs. —
 13) °निधाय LPs cf. zu 1., 1, 2, 15, अपराह्णिक्या-
 म्, राय L gegen MS. I, 17, 2, वामनोति NS वा-
 नोति M2B. — 14) प्रवृजति so L, einmal auch
 Lc neben wtd

ध्यायानुपसत्सु चान्यत्प्रस्तवात् । १५ । दशदार्चिध्वं संनक्षति । १६ । पात्राणि प्रपुनक्ति सुवतृतीये सु-
चावाद्यस्थालीं स्पर्शं वेदं च । १७ । सिद्धमा संसादनात् । १८ । पञ्चरूपताभिः पात्राणि प्रोक्ष्याद्यं निरूप्य
पर्याग्रे करोति । १९ । स्तीर्णं बर्हिः । शयाः परिधयः । २० । बर्हिषो ऽधि स्तम्बपञ्चरुरति । २१ ॥ प्रो-
क्षणांसादयेध्वमुपसादय सुचौ संमृद्याद्येनोदेहीति संशास्ति । २२ । दक्षिणतः प्रोक्षणांशकृत्स्नसंस्थानां
प्रणोता अथर्वयति । २३ । सिद्धमाद्यप्रक्षेभ्यः । २४ । अष्टौ कृत्वां गृह्णाति । चतुरूपभृति । २५ ।
इधं प्रोक्ष्य मूलदेशे बर्हिषः प्रदक्षिणां प्रोक्षणां निनयति । २६ । इध्वादवादाय विधृत्योः प्रस्तरं सादयति
। २७ । घ्राद्यानि सादयति सुवतृतीये सुचावाद्यस्थालीं स्पर्शं वेदं च । २८ । सिद्धमा समन्धनात् । २९ ।
त्रिर्धममादधाति । ३० । सिद्धमा संप्रैषात् । ३१ ॥ अग्निमग्नोन्नतः संगृह्णति ॥ सीदं ह्येतदिति प्रेष्यति । ३२ ।
लुप्यते स्त्रीचः प्रवरश्च । ३३ ॥ घृतवतीं अर्घ्यं स्तुच्यमाने सुचावादाय दक्षिणातिक्रम्य यथादेवतमनुवाच-
यति । ३४ । अग्निं पूर्वार्धे यजति । मध्ये सोममौत्तमं गृह्णाति सर्वमानोप विष्णुं पश्चार्धे । ३५ । सुचौ विमुच्य
बर्हिर्वेदि निरस्यति । ३६ । राजानमाप्याद्य निष्कृते । ३७ । ब्रह्मा राजानमुपनक्षति । ३८ । प्रस्तरं
विधृती आदाय सुवेणोपसदो गृह्णाति ॥ या ते अग्ने ऽयाशयेति प्रथमे ऽह्नि ॥ या ते अग्ने रजाशयेति
मध्यमे ॥ या ते अग्ने रुद्राशयेत्युत्तमे ॥ तन्पूर्वार्धेति सर्वत्रानुपजति । ३९ । समयाकृत्वनीयं प्रस्तरमतिरु-
रन्मैब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वयाम्निदेवपत्नीव्याचक्षतेति प्रेष्यति । ४० । गार्हपत्यान्ते देवपत्नीराग्राधो

(zur sache vgl. Âp. Çr. 11, 2, 5 ff. und na-
mentlich auch Kät. Çr. 8, 2, 15 ff.). — 15) Zu
anyad cf. 1, 6, 1, 14; 2, 3, 7, 11. — 16) cf. 1, 1, 1, 52,
संनक्ष mss. ausser I. (in LcP's umschrieben).
— 17) सुचावा° MāBNS. — 18) निरूप्य MāBNS.
— 20) स्तीर्णं so alle (स्तीर्णं S blosser Schreib-
fehler?), शयाः so alle [prāgnant; die correc-
tur stīrṇabarhiḥḡayā wäre sachlich falsch
und ḡayayā gewaltsam; I. trennt w. o.; dem
entsprechend erklärt Lc: atithyayām eva
yat stīrṇam barhiḥ tad upasādām tad agnā-
ḡonīyasya 'ti | na punahstaraṇārtham barhiḥ
'vavate | na paridhayaḡ chidyante | idhmasyai
'kasua chād...

barhiḥ ḡayāḥ paridhayaḥ]. — 22) सुवंचसुचौच
NS cf. zu 1, 2, 4, 23; 2, 2, 2, 9, auch Âp.
Çr. 11, 3, 1; सुचौ संमृद्या° Kc. — 23) दक्षिणतः
so LP's दक्षिणेन d. ubr. (fehlt in Lc) cf. zu 2, 2,
2, 10. — 27) °धाय NSLc cf. aber auch 1, 2, 6, 10;
zu vidhr° cf. ib. su. 13. — 34) घृतवतीमर्घ्यो
सुचमास्यस्वेत्युच्य° citirt Kc zu Kät. Çr. 8, 2, 33
Ed., यथादेव° MāBNS cf. zu 2, 3, 8, 13. 18. —
39) प्रस्तरं वि° corr. cf. zu 1, 2, 1, 18 u. Kät.
Çr. 8, 2, 35, प्रस्तरवि° (als Dvandvam for-
mell, als Tatpur. inhaltlich falsch cf. sū. 40)
LLcP's, प्रस्तरवि° (widerspruch zu sū. 27) d.
ubr.; आदाय so alle (°धाय corr. S. a. r. gegen
sū. 27. irrege...

व्याचष्टे ॥ वाग्यायोः पत्नी पठ्या पूतः पत्नीति सर्वत्रानुपपत्तिः । ४१ । पूर्वोक्ते प्रचर्यापसद्वां प्रचर्याप-
रुह्णि च । ४२ । यत्तरोपमदौ व्रतयतो यथाकालं सायम् । ४३ । एवं व्यक्तुमपसद्वांशरुति । ४४ । तानूनसुं
व्रते प्रयुक्ति । ४५ ॥ या ते यो रुद्रिया तनूरुति व्रतयति । ४६ । तप्तव्रतो भवतः । ४७ ॥ व्रत्य वाचै
पक्ष ॥ पति वाचै पक्षेति यथाकालं व्रतप्रदो वाचै यमयति । ४८ । चतुःस्तने प्रथमं ऽरुनि त्रिस्तनद्विस्तने
मध्यम एकस्तन उत्तम उपसत् । ४९ । वृद्धा स्तनव्यूहो विवर्धयेतापसद्वांशरुमान् । ५० । मध्यमायामु-
पसद् पूर्वोक्तिकी कृता यूपमहेति । ५१ । यद्येण प्राप्त्यंशं त्रिपु प्रक्रमेधवारमिमे वाचकांशे पृथ्याशङ्कुं
निरुक्त्य वेदादानप्रभृति वेदिं विदधाति । पतिंशतप्रक्रमा प्राचीत्वाजातं प्रमाणम् । ५२ । उपरवदेशा-
तस्तम्बवत्करति । ५३ । दणपदानुत्तरं विदं निःसारणात्तां कुर्वति । ५४ । उत्तमायामुपसद् पूर्वोक्तिकी
कृता शाखामहेति । ५५ । ॥ १ ॥

अथव्रते प्रदाय सद्यः कुर्यादापराह्णिकाम् । १ । उत्साद्य धर्मपात्राण्यमोयोनीयापौपसदं वरुः प्र-
त्नप्रभृतिना कल्पेन संनहति । २ । इध्मे परिधोनुपसंनहति । ३ । उत्तरवेदेः प्रोक्षणप्रभृति सिद्धया
पूर्णाहुतेः । ४ । त्रेधा पदानि लोभयते । ५ । पावतो दक्षिणतस्तावत् उत्तरतः । धव्यतिक्रामतः पृथ्यां
पराक्षो ऽभ्यवसर्पति । ६ । उत्करे लोभनानि प्रविध्यात् । ७ । नाप्रोक्षितानाक्रामति । ८ । उत्तरं परि-
प्राहं परिगृह्य प्रत्ययमृध्याप्रेण पृथ्याशङ्कुं तिर्यञ्चै स्फां स्तब्धा "प्रोक्षणीरासाद्येध्मावर्कैरुपसादय
स्रुचः संमृद्याद्येनोदेहोति संशस्ति । ९ । दक्षिणतः प्रोक्षणीरासाद्योत्तरमिध्मावर्कैरुपसादयति । १० ।
उदीरणप्रभृति सिद्धया वारुषः प्रातर्णात् । ११ । इध्मावर्कैर्निधाय संततामूलपर्याजं स्तणाति पृथ्या-
शङ्कोरधोत्तरवेदेः । १२ । हविर्धानयोः प्रथमकृतान्ग्रन्थान्विचरस्य प्रतात्त्याभ्यव्याभिनव्याभितः पृथ्याम-

dhyme bis *harogaye'te* fehlt in M2B, हरिश्च°

Lc. — 40) °चतेति M2BLc. — 41) °पसद्वा Lc.

— 48) पत्नी M2B wie 2, 1, 3, 9. — 49) वृद्धौ

so L. विवृद्धौ NS resp. M2B, विवर्धयेतापसद्वां

NSB resp. M2. — 52) पृथ्याशङ्कुं LLeP3 cf. zu

1, 7, 3, 13, पतिं M2BNS cf. aber auch MS.

III, 96, 15. — 54) °रणात् LLeP3 cf. zu 1, 8,

1, 20. — 55) Wird von Lc und wie es scheint,

auch von Kc. am folge

2 (cf. MS. I, 2, 9; III, 8, 7; Ap. Cr.

11, 5-9); 2) प्रुत्वं M2BNS. — 1) उत्तरवेदिंप्रो-

क्षति । प्रोक्षणप्रभृति Lc wohl nur unschrei-

bend — 6) यनतिक्रामतः Pa. — 7) प्रोक्ष°

(ohne na) M2BNS, °क्रामति Kc. — 9) परिप्राहं

Kc, प्रत्ययमृध्या° L, पृथ्यां NS. — 10) दक्षिण-

तः so L. दक्षिणेन d. übr. (fehlt in Lc) cf. zu

2, 2, 1, 23. — 11) *siddham* bis *struati* sū. 1)

fehlt in M2B

रात्रमात्रे ऽवस्थापयति । वक्रिर्वेदि चक्राण्यंतर्वेद्युपस्तम्भवति । १३ ॥ युञ्जते मन उत युञ्जते धिय इति
शालामुखीये ब्रूतेति । १४ । कृविधानगोर्दक्षिणं उत्तधुरी राजक्रयणीपदार्धेन "देवश्रुती देवेष्वधोपेथा-
मिति पठ्युपानक्ति । त्रिरन्यां त्रिरन्यां । प्राचीमनिवर्तयती । १५ ॥ कृविधानान्यां प्रवर्त्यमानाभ्यामनु-
व्रह्मोत्पन्नोचयति । १६ । त्रिरनूक्तापामप ग्रन्थं गपं नृदेति सकृदधिके प्रवर्तयति । १७ । उद्गच्छतो ऽवरा-
चरमन्तर्वेद्यवस्थाप्य । ये धुरावुपाज्जति तपोर्वर्तमाने वेदिमंधी हिरण्ये निधायाभिरुह्यतां दे विजुर्विच-
क्रम इति दक्षिणस्मिन्निरावतो धेनुमतोत्पत्तरस्मिन् । १८ । उद्गच्छतो ऽनुव्रजति । १९ । पयस उतवेदे-
त्तुवागावद् देव उर्ध्वानिति जपेत् । २० । पश्चादुत्तरवेदेस्त्रिषु प्रक्रमेधैत्र रमेधौ वर्धन्यप्रावद्या ग्रधीति
नन्वस्ये ऽवस्थाप्य परिर्द्धाति । २१ ॥ वैलज्जमीत्युत्तरामोषामारभ्य जपति । २२ ॥ विजस्वोत्तभावि-
त्युपस्तम्भोति । एवमुत्तरम् । २३ । कृविधानगोर्दक्षिणे मेध्यावुपनिहति "दिवो विज इति दक्षिणां
"विजोर्न कनित्युत्तरम् । २४ । इय मेध्यानिवध्नाति ग्रन्थिमकुर्वन् । २५ ॥ आ वामुपस्थमद्रुह्येति प्राची
नवर्षं कृविधानं निनोति । २६ ॥ विजोः पदमसीति मध्ये कृदिर्दक्षिणाति । पश्चात्प्रयोगः (२) । २७ । पू-
र्वार्धे कृदिर्दक्षिणं सद्रौघतलः स्मृणा निहृत्योदसं वंजमवर्द्धात्येवं पश्चाद्भक्तोवर्मापु । २८ । तेनन्यां
मध्ये दर्भाणां वरसं करोति । २९ । दर्भान्प्रत्युपकर्षं रज्ज्वानुपरिहारं समस्य तेनन्यती "विजो रराज-

पृष्ठ्या^१ LLeNS haben M2B पृथिव्या^२ gemacht,
cf. 2, 3, 6, 13 u. vgl. zu 1, 7, 3, 13. — ¹³) LLeN und,
wie es scheint, auch Kc trennen w. o. *bahurvedi*
vom vorhergehenden, *avasthāp*° also sc. *harir-*
dham . पस्तम्भवति Kc zu Katy. Çr. 8, 3, 22
citattfehler? — ¹⁵) धुरी (ohne उत्त) M2BNS,
वर्तयती so Lc °वर्तयती P3 °वर्तयती d ubr. —
¹⁷) प्रवर्तयति M2B. — ¹⁸) अवस्थापयति Lc
(citattform?). — ¹⁹) अनुगच्छ° Lc cf. MS. III,
104, 5. — ²⁰) पयस (°ण M2B) so alle und
darnach MS. III, 17, 6 zu corr. cf. auch MS.
III, 104, 5, उत्त्वेदेत् so I, resp. LcP3 उत्ते-
देत् NS उत्तेदेत् M2B, उर्ध्वमिति M2BNS. (aus
missverständnis von MS. I, 19 cf. auch
MS. III, 104, 5). — ²¹) Statt स्त्रिमापु so त्रिः
M2B पट्सुग्रष्टमुवा Nc.as zweifelhaft. M2B NS
(blosser schreiben. श्रत्या so Kc zu 26. 37). —
cf LLe mit krasis

^{21a}) cf. MS. III, 104, 19—105, 4, wo st. मेयो-
निरुति beide mal wohl मेयो निरुति zu
lesen ist cf. auch Âp. Çr. 11, 7, 3^a n. —
²²) प्रवीप: corr. पृथ्वीप: LcNS पृथिवीप: M2B
पृथ्वी: L. [पृ fur प्र wie मृ fur म, वृ fur व्र u.
dgl. often in einzelnen mss. Zur sache vgl.
auch die comm. zu Katy. Çr. 8, 1, 20; Âp.
Çr. 11, 7, 7. 8, 1. 2. Corrigirt man पृथ्वी:
cf. zu Mān. Çr. 1, 4, 2a. 22, 7, so muss man es,
wie L thut, zum folg. ziehen, wobei aber un-
klar bleibt, was es hier, auf *sthūpāṭh* be-
zogen, soll; Lc stellt *paṭh*° *prth*° besonders
so, dass man es auf *chadir* beziehen muss,
und fugt erlautend hinzu: *pariveśas tu sarva-*
tah. — ²³) पूर्वार्धे corr. nach पूर्वार्धे । संसद-
नौघा P3, पूर्वार्धाकृदि° d ubr. (Lc mit dem
erklärenden zusatz: *pūrvārdhā śhanā ity ar-*

सोति पूर्वार्धे वैशे ऽभ्यादधाति । ३० । परिश्रित्य दन्तिणस्मिन्वशात्ते तेन्यां दर्शनाधाय " विज्ञोः
शिप्रे स्व इत्यन्ती व्यवास्यति । ३१ । विज्ञोः स्यूरसोति प्रवपति । ३२ ॥ विज्ञोर्ध्रुवा ऽसीति प्रथमं य-
न्त्रिं करोति । ३३ । घात्तात्प्रतिषोव्यत् । ३४ । यपरं वैशं प्रतिषोव्य द्वायाः प्रतिषोव्यति । ३५ । उर्धाः
शम्या उत्कृष्य संवपति । ३६ ॥ वैलचमसि विज्ञये वेति संमितमभिगच्छ्याकृवनीयाद्यवगानैः प्राचस्त्री-
न्प्रक्रमान्प्रक्रम्य " प्र तद्विलुति वपति । ३७ । दन्तिणस्य कृविधानस्य पश्चादुपस्तम्भनस्य द्विप्रादेशं
चतुरर्ध्रं विधाप । ३८ । ॥ २ ॥

उत्तरतो गार्हपत्यस्य " देवस्य वा सवितुः प्रसव इत्यधिनादत्ते । १ ॥ ग्रथिरसि नारिरसीत्यभि-
मन्त्रयते । २ ॥ इदमहं रतसो ग्रीवा अपिकृत्तानीति दन्तिणस्माद्देसादभिप्रदन्तिणं प्रादेशमात्रान्कुष्ठासूप-
वान्परिलिखति यथायूपावर्त्तं वाङ्मनात्रान्वनति । ३ । ग्रीपरवाणां पांसूनामग्नेणोपस्तम्भनं वाङ्मनात्रं
चतुरर्ध्रं वरं करोति । ४ । ग्रवोदयं सिकताभिः प्ररोचयति । ५ ॥ बृहन्नसि बृहदाय इत्यनुपूर्वं वनति
। ६ ॥ सप्ताडसीति प्रथमगुह्यपति "स्वराडसीति द्वितीयं "चिराडसीति तृतीयं "सत्रराडसीति चतुर्थम्
। ७ ॥ बृहन्नसि बृहदाय इत्यधस्तात्संतृण्य " सर्वराडसीति सर्वानुहपति । ८ । उडुप्तानुत्करे प्रविध्यति
। ९ । संमृश इत्युपरवान्संमृशति । १० । अनुगृणतः पूर्वोर्दन्तिणमन्वधर्गुरपरयोर्नरं ववमानः ॥ किमत्रेति

thal; ob sie °rdhāt lesen?). — 29) तेन्या
M2B, वरसं so alle (cf. barsa, br̥st, bar̥st;
Lc: darbhamayo varasah katar̥thā kṛyate).
— 30) °उत्कृष्य Lc (°karsam für °karsam).
— 31) व्यवास्य Lc (nach ihm s v a
baddhrā! cf. aber auch Ap. Cr. 11, 8, 4
nebst dortigem comm.) — 32) स्यूर° NS,
प्रवपति ILcP3 cf. zu 2, 2, 3, 28, auch zu
Āp. Cr. 11, 8, 5, nach Lc° s. v. a. vrtim
(geschr. vrtim) karoti. — 33) घात्तात् P3, °यो-
व्येत् corr. auf grund des folg. su. u. 2, 2
3, 31 °योवेत् alle wie 2, 1, 2, 3, 2, 3, 30. —
37) संमितम° M2B, °भिर्गत्रयते Lc (citafom?).
— 38) °पस्तम्भस्य M2BNS, चतुरर्ध्रं Kc; über
die gerundialform am ende eines capitels
s. zu 1, 5, 3, 19 (der zusatz प्रादेशमात्रान्कुष्ठा-

सूपरवान्वनति Kc zu Kāty. Cr. 8, 4, 28 ist
2, 2, 3, 3 entnommen und darf daher nicht als
capitelschluss angesehen werden).

3 (cf. MS. I, 2, 10 ff.; III, 8, 8 ff.; Āp.
Cr. 11, 9-13): 2ff) °भिर्गत्रयते इदमहं M2BNS cf.
aber auch 1, 8, 2, 2. — 3) कुष्ठा° alle ausser
Kc; यथायू° ist wie su. 13 vor- und rück-
bezüglich und weist auf den anfang von cap.
1, 8, 2 vgl. auch Kāty. Cr. 8, 5, 1 10 (Lc
zieht es zum folg.; so hier auch L, sü. 13
aber zum vorherg.). — 4) चतुरर्ध्रं Kc. —
5) Statt °sya citat उदनावोत्तिते Kc offen-
bar: Ad — Cr. 8, 5, 29. — 6) बृहदाय so
alle wil° M2BNS, 3 I, 19, 17. — 7) °द्राय
so alle wie °भिर्गत्रयते L, P, ausser vielleicht
दन्तिणेन d. abr. 1

पृक्त्ति "भद्रमित्यधुर्गुस्तैर्गौ सहेति यत्रमानः । उत्तरमन्वधर्पुर्दन्तिणोरपरं यत्रमानः ॥ किमत्रेति पृक्त्ति
 "भद्रमित्यधुर्गुस्तैर्गौ इत्याह यत्रमानः । ११ । उत्तरतः सदोहविधीनप्रोः समपार्थं चतुःस्थूणां दन्तिणाद्वारं
 प्राग्वंशनाप्रोधं मिनेति । तस्यार्धगतर्वेक्ष्यं वरुर्वेदि । १२ । अपरस्मादेव्यन्तात्त्रिषु प्रक्रमेधपरिमिते
 वावकाशे सदो विदधाति नवारति प्राचीनं त्रिनवं तिर्यक् । तस्य मध्ये दन्तिणतः पृथ्यायाः प्रक्रममात्र
 धादुम्ब्वं गतं खनति यथापूपावटं । समानमा स्तरणात् । १३ । यत्रमानमात्रोदुम्ब्वरीमुच्छ्रीयमाणामुद्गा-
 तान्वाग्ने । १४ ॥ उच्छ्रयस्व वनस्पत इत्युच्छ्रयति । १५ ॥ नितानस्त्वा गारुतो निरुहति प्राक्का-
 णमिवेदधाति । १६ ॥ ब्रह्मवनिं वा तत्रवनिं पर्यूहामीति पांसुभिः पर्यूहति । १७ ॥ ब्रह्म दैह तत्र
 दहेति यत्रमानो दीक्षितरूपेण प्रदन्तिणं संमृशति । १८ । ग्रयो अनुपरिपिचति । १९ । ग्रतरा कर्णा
 क्तिरप्ये निधाय "घृतेन ग्वावापृथिवी ग्रापृणेत्यभिनुहति । २० । ग्रा म्लाद्वस्त्रावपति । २१ । उदग्वंशं
 सदो उत्तर्मायु मिनेति । २२ । ग्रीडुम्ब्वरी वर्षिष्ठा स्थूणाणां 'रुसोयस्यो ऽन्या' ग्रत्या रुसिष्ठाः । २३ ।
 नव कर्दंष्यमिष्टोम उदकूलानि । पञ्चदशोक्त्ये । सप्तदशतिरात्र । एकविंशतिः सत्ताकोनयोरेकादश
 षोडशानि वात्रये च । २४ ॥ विश्वजनस्य क्वावासीत्यौदुम्ब्वर्या मध्यमं क्दिरादधाति । पूर्वमाधायापरमा-
 दधाति । दन्तिणैरभिनिदधाति । उत्तरापयुपकर्षति । २५ ॥ परि वा गिरिणो गिर इति परिश्रयति
 । २६ । मध्यमापरयोः संधाविन्द्याय त्वेत्यारभ्य जपति । २७ ॥ इन्द्रस्य स्यूरसीति प्रवपति । २८ ॥
 इन्द्रस्य ध्रुवो ऽसीति प्रथमं ग्रन्थं करोति । २९ । ग्राताप्रतिपद्येत् । ३० । अपरान्संधीप्रतिपद्ये
 द्वार्याः प्रतिपद्यति । ३१ ॥ इन्द्रमसोन्दाय त्वेति संमितमभिमुख्य प्रोक्षणीः संस्कृत्य "रुतोन्नो वो वल-

Lc cf. Mān. Gr. XLIII. — 11) *anu* nach *dakṣiṇam* fehlt in Kc, aber nicht auch nach *uttaram*. — 12) Weber zu Katy. Gr. 8, 6, 13 druckt falschlich सदो रुवि°; दन्तिणां (ohne *dvāram*) M2B. — 13) त्रिनवं so schreiben alle, प्रक्रममात्रमौदु° M2B; über यथायू° s. zu sü. 3. — 14) गृह्णीय P3 गृह्णीय° Lc. — 15) उच्छ्रयस्व (उच्छ्र° N उच्छ्रि° P3) mss. ausser L cf. MS. I, 20, 17. — 16) सदोत्तर्मायु so alle incl. Kc (in P3 fehlt das zweifelhafte *antar-māyū*). — 17) ऽन्या ग्रत्या so Kc zu Katy. Gr. 8, 5, 81 न्यात्या Llc mit krasis न्यामधिर्ग-

त्या (mit verdorbener glosse?) M2B न्यामधिर्ग-
 र्पत्या (!) N न्यामधिर्गर्पत्या (!) S; रुसिष्ठाः so
 ist nach LcP3 und Kc aufzulösen (°छा nach
 Weber l. c. im text). — 21) उदकूलानि
 M2B, एकविंशति (cf. Mān. Gr. XLI) alle
 ausser Kc zu Katy. Gr. 8, 6, 12 (corr. v. We-
 ber?), षोडशानि M2BNS. — 22) पूर्वमाधायाप-
 रमाद° alle ausser Lc. — 23) स्यूर° Lc, प्रव-
 पति L (?) P3 (?) S u. Lc im text (aber प्रवप-
 ति in der erkl.) cf. zu 2, 2, 2, 32 — 24) प्रो-
 व्येत् corr. auf grund des folg. sü. u. 2, 2, 2,
 35, °षावेत् alle wie 2, 1, 2, 3, 2, 2, 34. —

गघ्नः प्रोतामि वैज्ञवानित्युपरवान्प्रोतति । ३२ ॥ रत्नोक्तं वा वलगहनमवसिचामीत्यद्भिरेकैकमव-
सिचति । ३३ ॥ रत्नोक्तं वा वलगहनमवस्तृणामीति दंभरेकैकमवस्तृणाति । ३४ । श्रीडुम्बरे ऽधिषव-
णफलके समीपवृक्के पश्चात्पुस्ततात्प्रधिप्रकारे बाहुमात्रे । द्यङ्गुले पश्चादसंस्कृतम् । ३५ । अतिहृत्या-
त्तरेणेषे " रत्नोद्गो वां वलगघ्नो उपदधानीत्युपरवेष्टूपदधाति । ३६ ॥ रत्नोद्गो वां वलगघ्नो पर्यूहामीति
पांमुभिः पर्यूहति । ३७ । अधिविचयनस्य चर्माणो ऽधिषवणं करोति । ३८ । अतिहृत्यात्तरेणेषे " रत्नो-
क्तं वा वलगहनमास्तृणामीत्यधिषवणफलकयोरास्तोर्य लोमतः कुष्ठाः संवध्नाति । ३९ । ॥ ३ ॥

दत्तिणत ग्रामीधस्याग्रोधायाय लक्षणं करोति । १ । उद्धत्यावोद्धय चावालात्पांसून्निवपति । २ ।
व्युत्थावोद्धय सिकताभिः प्ररोचयति । ३ । एवं धिष्ययान्निवपति पटतःसदसः । पश्चादेषे होत्रीयं बाहु-
मात्रं पश्चाद्गार्स्य दत्तिणं मैत्रावरुणोपं यथैनयोः समगार्धं श्रीडुम्बरी भविष्यति । उदीच इतरां बाहुमा-
त्रातरां बाहुमात्रं पोत्रीयं नेष्ट्रीयमङ्गावाक्यम् । ४ । यावति होत्रीयादाग्रोधायास्तावति दत्तिणतःपु-
स्तान्गार्वालोयः । ५ । दत्तिणतश्चावालात्तर्वेद्यास्तावाय संस्तृणाति । ६ । उत्तरतश्चावालात्तस्य शामि-
त्राय लक्षणं करोति । ७ । उद्धत्यावोद्धयानुपरिक्रामती धिष्ययानुपतिष्ठते ऽध्वर्युर्गमानश्च " विभूरसि
प्रवाहण इतिप्रभृतिभिर्विधान्युत्तम् ॥ सम्राट्सीतिप्रभृतिभिर्गन्धर्वोयमास्तावन्तर्वेदि तिष्ठती चावालां
शामित्रं सदं श्रीडुम्बरीं ब्रह्मलोकमुत्तरेणाग्रोधायां परिक्रम्य शान्तामुखायं मार्कपत्यं दत्तिणाग्रम् ॥ तौ-
द्विणाकीर्णतः सर्वत्रानुपगति । ८ । तीर्थमत्तरा चावालाग्रोधायां च । ९ । न धिष्ययान्व्यवेयात् । अध्वर्यु-
श्चेत्प्रत्यङ्गिष्ययानांतर्क्रान्तिर्देन्द्रो निगदेत् । १० । अत्तराग्रोधायाग्रोधायां च प्राग्वांशाय संवरः । ११ । वेदिं
स्तृणति यथापदलोभा धातुशो धुन्वन्तो वांनपक्वादयो धिष्ययान्त्वरारोत्तर्वेदि च । १२ । अथव्रते

३०) समीपवृक्ते Ke zu Kät. Gr. 8, 5, 25 (ver-
lesen? Auch unsere mss. konnte man so oder
वृक्ते lesen), प्रधिप्रकारे corr. nach प्रधिकारे
Lc u. प्रधिप्रकारे N cf. Áp. Gr. 11, 13, 1 पृथ-
कप्रकारे d. ubr. (fehlt in P₃), संस्कृतम् so alle
sc. *ghalakam* cf. jedoch auch Áp. Gr. 11, 13, 6
— ३१) अधिवि० so alle. — ३२) कुष्ठासु N (ष्ट
schreiben alle).

4 (cf. MS. I, 2, 12 ff.; III, 8, 10, 9, 1;
Áp. Gr. 11, 14-18): ३) व्यूहः NS, वोहः (st.

वोह्य) Ke zu Katy. Gr. 8, 6, 22 druckfehler?

— 1) यथेतयोः M₂BNS, समयाग्रोडु० Ke I. c.
(gedruckt समयाडु०), मात्रांतरात् P₃, ऋंसीयं
L. — २) दत्तिणतश्चावालात् Ke von We-
ber aufgenommene v. I. — ३) तिष्ठतेअध्वर्यु०
P₃ (wohl nicht citatform; auch Lc w. o.
cf. Man. Gr. § 8 c α). — 10) निगदेत् so LKe
ist in den ubrigen mehr oder weniger stark
verschrieben. — 12) स्तृणति so LcN स्तृणाति
M₂BNSKe, यथापदलोभा so alle (ein kühnes

प्रदायोत्तरत आकृवनायस्येधमाबर्हिरूपसादयति । १३ । पाणो प्रतालपते ऽध्वर्युर्गमानश्च । १४ । शाला-
मुन्नीये ऽग्निप्रणयनान्याधायं प्राग्वैशे पाशुकानि पात्राणि प्रयुनक्ति । स्रुवाहन्तिणां स्रुचं प्रचरणीम् ।
तस्याः प्रथमं तूष्णीं संमार्जनम् । १५ । सिद्धमाव्यग्रहेभ्यः । १६ । चतुर्गृहीतान्याध्यानि पृषदाव्यवत्ति गृ-
ह्णाति । १७ । ब्रह्मण उपस्ये राजानमादधाति यजमानाय वा । १८ ॥ प्रेतु ब्रह्मणः पत्नी वेदिं वर्णेन सीद-
तिति दीक्षितसंचरेण पत्नीमभ्युदानोपाध्याकृमनुगामिनो स्त्रे लोके विश इहति पश्चाद्यजमानस्योपवेशय-
ति । १९ । चतुर्गृहीतं गृहीत्वाग्नीषोमाभ्यां प्रणीयमानाभ्यामनुब्रूहीत्यनुवाचयति । २० । त्रिरनुक्तायाम-
धिप्रणयनान्युच्यते । २१ । अध्वर्युराग्राधाय प्रदाय । प्राग्दशेन वाससामात्यान्यजमानं च प्रकृदयति
। २२ । पुमांसो यजमानमन्वारभते । स्त्रियः पत्नीम् । २३ । उपस्यस्य दशां सुग्दण्डे " तं सोम तन्कृद्व्य-
हति ब्रूहीति ॥ जुषाणो अस्तुरिति द्वितीयाम् । २४ । एषा एत ऊर्ध्वं गार्हपत्यो भवति । तस्य शीतभस्मनि
पदार्धमुपवपति । २५ । अग्निमघ्नो नयति । यस्योपस्ये सो ऽनतरा राजानमनु । पश्चादाध्यान्यासन्दीं प्राव-
वायव्यानि द्रोणकलशम् । अन्नं चाग्राधोमीयमनुनयति । २६ । उत्तरेण सदी यति । २७ । आग्नीधीये धि-
ष्ण्ये ऽग्निं निधाप्ये नयेत्यभिब्रूहीति । २८ । आग्नीध्रे यज्ञपात्राणि सादयत्यासन्दीं प्राववायव्यानि द्रो-
णकलशम् । अन्नं च वध्नाति । २९ । ब्रह्मा राजानमादाय पश्चाद्विधानयोर्वतिष्ठते । ३० । आग्नीरुत्तरवे-
द्यत्त " उरु विज्ञो विक्रमस्वेत्याकृवनीये कुत्वाप्राण्युपपाद्य पश्चादुत्तरवेदेरेकवृद्धिः स्तृणाति । ३१ ।

compos., bezieht sich nach Lcl'3 auf 2, 2, 2,
511, 41नपक्राद्° so alle (anapach° entw = ana-
vach° oder fehlerhaft für anupach°), °वेदिं° so
alle (ein ungewöhnliches Dvandva; oder liegt
kasis vor aus kharam uparavam utt° cf. zu
Man. Gr. 2, 4, 1 Einl. p. XI. II) — 15) पाशुकानि
fehlt in Kc zu Kät. Gr. 8, 7, 1; तूष्णीं cf. 2, 3, 1, 5
fehlt in Kc l. c., aber nicht zu ib. 9, 1, 2. —
18) यजमानाय वा fehlt in Le vielleicht nicht
zufällig cf. Ap. Gr. 11, 16, 11 wie vielleicht
auch Ps यजमानस्य ohne brahmana u. vä
nicht zufällig hat cf. Kät. Gr. 8, 6, 31; mog-
lich also, dass yaj° vä ein späteres ein-
schiebsel ist (man beachte auch yaj° dat.
st. des näher liegenden gen. sowie das im

Man. Gr. wenig beliebte va). — 19) पत्नी
corr. nach TS. 3, 5, 6, 1 पत्नी M2B पत्नि d.
abr., °नुगामिनो so alle gegenüber anukāmin
TS. l. c. u. Ap. Gr. 11, 16, 10. — 22) °नातयं
यज्ञ° Kc, प्रकृदयति so alle. — 24) तनु° BS wie
MS. III, 112, 8 gegen MS. I, 22, 3. — 26) °पस्येसोमः
सराज्ञा° N (zu anantarā cf. 1, 7, 1, 14. 8, 11),
°संदीयाव° alle ausser P3 resp. l. cf. zu sü
29, वा° (st. चा°) M2B Lcl'3 cf. aber auch sü.
29. — 27) नयति Kc. — 29) आग्नीधीये l. c.,
°पात्राण्यासादयत्या° Kc, °संदी M2B l. c. cf. zu
sü. 26, च fehlt in Kc. — 31) °पाद्य mss. ausser
P3 (apapāyay) u. Le (upapāyayati) cf. 1, 2,
5, 26, °कवद्धि° alle ausser l. cf. Man. Gr.
2, 2, 5 (ekavad u. °vrd sind gleich gut). —

सिद्धमाध्यानां सादनात् । ३२ ॥ एवा वन्दस्वेति पूर्वया द्वारा यजमानः प्रपद्यते । अपर्याध्वर्णं राजानमति-
कुरति । ३३ ॥ उर्वत्तारितं वीक्रीति दक्षिणमनो ऽभिप्रचक्ष्य पूर्वार्धे नीडे ॥ ऽदित्यास्त्वगसीति कृत्वात्रि-
णास्तृणाति । ३४ ॥ षदित्याः सद् आसीदिति तस्मिन् राजानमासादयति । ३५ ॥ देव सवितरिष ते सोम
इति व्रतति ॥ एतत्तं देव सोमेति यजमानः । ३६ ॥ इदमहं मनुष्यानि त्वुक्तावर्तते । ३७ ॥ नमो देवेभ्य इति
नमस्करोति । ३८ ॥ निर्वर्णस्य पाशादिति निःसर्पति । ३९ ॥ स्वरभिव्यक्शमित्याभिधीयते ऽग्निमादि-
त्यं वा । ४० ॥ अग्ने व्रतपते या तव तनूर्न्यभूदेषा सा त्वयीति समिधमादधाति । ४१ ॥ अग्ने व्रतपते या
मम तनूर्न्यभूदयं सा मयीति व्रतति । ४२ ॥ पुनर्ना व्रतपत इति व्रतानि विसृजते । ४३ ॥ कृत्वात्रि-
णासीति । यजुषा कण्डूयेत । रुविष्यं पत्नी प्राप्नीयाद्वैविरुक्किष्टं यजमानः । ४४ ॥ अघ्रेण रुविधाने ऽप-
रेण सुग्दण्डान्दक्षिणातिक्रम्यापरो ब्रह्मण उपविशत्येष संचरः । ४५ ॥ ॥ ४ ॥

षष्ठेता याप्रव्यारम्भणीया दक्षिणादानं पराङ्गभूतेषु निवर्तते । १ । दीक्षितस्य चेत्प्राक्क्रपावृणक्के-
यात् । २ । सुवमरणी चादाय यूपस्यान्ते ऽग्निं मथित्वा यूपाकुतिं ब्रुवात् । ३ । क्रीते चेदाकृवनीये
कुत्वा ॥ यूपावटप्रभृति सिद्धमोपाकरणात् । ४ । अग्नीषोमीयमन्नमुपाकरोति । ५ । सिद्धमा प्रवरात् । ६ ।
प्रवृते मेत्रावरुणाय दीक्षितदण्डं प्रयक्षति । ७ । सिद्धमा वयाया लोमात् । ८ । कुत्वायां वयायां चात्वाले
मार्जयित्वा ॥ सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यमानाह्वयेति प्रेष्यति । पितापुत्रीयां सुब्रह्मण्यमानाह्वयति । ९ । नार्घीषो-
मीये हृदयशूलं करोति ॥ न सवनीये । १० । न स्वरुमनुप्रकुरति । ११ । नात्तरापो देवयजनं च यन्या व्य-
वेयात् । १२ । प्रागस्तनयानिष्क्रम्य वसतीवरीर्गृह्णाति । १३ । वरुतीनां प्रतीपस्तिष्ठन् हविष्मतीर्गमा

३३) °ध्वर्णं mss. ausser M2B (wahrscheinlich weil sie wie P3 °र्मः trennen); °harati mit dem zusatz उत्रिस्थलेवैसर्जनकोमो M2BNS (offenbar als glosse hineingerathen). — ३४) °वृष्य I.Lc cf. zu 2, 1, 4, 20 — ३५) सद् so alle gegen MS. I, 22, 12; III, 113, 12 wie 2, 1, 4, 21 gegen MS. I, 15, 6; III, 86, 6. — ३७) °वर्तते M2B (auch P3 schreibt so, ergänzt aber jajamānah). — ४०) °भिव्यक्शमि° I.c. — ४१) विसृजति M2B. — ४५) परेण druckt Weber

zu Kāty. Gr. 8, 7, 24 st. ऽपर्याण cf. 1, 8, 4, 31 (wohl weil er sonst अपरेण erwartete; aber auch für das Man. Gr. gilt die regel Mān. Gr. § 8cx), सुग्दण्डान् so Kc cf. 1, 7, 6, 32. 8, 4, 31 सुग्दं M2B सुग्दं d.ubr. (cf zu 2, 5, 2, 2). 5 (cf. MS. I, 3, 1; IV, 5, 1; Âp. Gr. 11, 19-21): ३) °रणी M2B. — ४) प्रवृणाति M2BNS wie 2, 1, 5, 17. — ५) पितापुत्रि° alle ausser M2B u. sec. m. S; °ह्वयति so alle wie sü. 35 (ohne letzteres wäre man versucht °ह्वयेति

आ इति प्रतीपं कलशमुपमारयति । १४ । क्वातातयोः संधावगिधाय दर्भः पाणिना वीघेर्वोऽपन्नमृहस्य
सदासे सादयामीति पश्चाच्छांलानुखीयस्य सादयति । १५ । यद्यस्तमितः स्यात्सोमयाजिनः कुम्भाङ्गुली-
यात् । १६ । सोमयाजिने चैव विन्देद्विरण्यं कृस्ते स्यादग्निमुपरिष्ठाद्वारयेयुश्च गृह्णीयात् । १७ । यद्वति-
णास्वदान्मृन्स्यात्तस्याधर्व्ये वरं दद्यात् । १८ । पशुपुरोडाशप्रभृति सिद्धमा पश्चिडायाः । १९ । दत्तिणेन
क्षावर्धानमार्त्तालीयमेत्रावरूपायानामातकृत्य क्वात्रे पश्चिडां प्रयच्छति । २० । सिद्धमोपयज्यः । २१ । शा-
मित्रीयादङ्गारानामोत्रो क्वात्रेयि निवपति । २२ । इडाग्रेण मुद्राघनी कृति । २३ । सिद्धमा संस्त्राव-
गेभ्यः । २४ । सर्वाः स्रुचः संप्रगृह्णीति । २५ । नक्तं पत्नीसंयज्ञात्तः सोतिष्ठते । २६ । पाशुबन्धिकर्ममा-
वर्हिः संनहति । २७ । या यजमानस्य व्रतधुक्तामाशिरे डुहति । या पत्न्यास्तां मैत्रावरूपैः पयस्यामि ।
या प्रवर्ग्यस्य तां दधिघर्माय । २८ । ययांसि विशेषे निदध्यात् । दधि दधिघ्नकाय । प्रतृणति मैत्रा-
वरूपाय । क्खिरण्यशकलौ शुक्राय । सक्तून्मन्थिने । तस्मात्तृणशोतातृणो दधिनी आदित्यघ्नकाय । धाना
कार्योन्ननाय । २९ । आग्नीध्रे यज्ञयात्राणि वासयति । तस्मिन् यजमानो ज्ञापयुपवसति । प्राग्वांशे पत्नी
। ३० । निशायां वसतोवरीः परिकृति । नादीक्षितमभिपरिकरेयुः । ३१ । यत्तर्वेदि तिष्ठेद्यजमानः पत्नी

zu corr. cf. Âp. Çr. 11, 20, 3). — 14) °नारयं-
ति Pz. — 15) च (st. va) Pz. — 17) °परिष्ठाद्वार°
zweimal Lc (so auch L?) cf. aber auch MS.
IV, — — 18) °स्वदास्यस्यात् so L resp.
°स्वदास्यतस्यात् Lc, °स्वधाउत्कृष्टस्यात्
[°त्स्यात् B] M2B स्वदा(सदा N)उत्कृष्टस्यात्
NS (die letzteren vier also wiederum mit
einer unverständlichen glosse?). — 20) क्वि-
धानं M2B cf. zur sache aber auch nament-
lich Katy. Çr. 8, 8, 2-4 (zu *dakṣiṇena* c. gen.
wie 2, 3, 2, 31. 3, 3, 17 vgl. PW, in PW² mit un-
recht gestrichen). — 21) °पद्मः schreiben d.
mss. wie die der MS. III, 135, 10 ff. —
22) शामित्रिया° L [fehlt in Lc; möglicher-
weise hiess es ursprünglich शामित्राद् cf. zu
1, 8, 4, 20, vgl. aber auch 1, 8, 6, 2, wo die
correctur nahe lag, jedoch nicht unbedingt

nothwendig war; *śāmitriya*, hier vielleicht
durch *hotriya* hervorgerufen, ist der bed.
nach jedenfalls = *śāmitra*], क्वात्रेये LN. —
24) संस्त्रव° Lc, भोगेभ्यः L. — 29) विशेषं corr.
विशेष्येनि° Pz विशेष्येनि° Lc विशेष्येनि° L
विशेष्येनि° d. ubr. [st. विशेषं abs. cf. zu 1,
1, 2, 4 konnte man auch विशेष्य oder, wie N
am schluss des sū. als zusatz hat, विशिष्य
corrigiren; Lc erklärt: *cihnain kṛtvā yathā
vyatireko na bhavati*], प्रतं Pz, दधनी L; क्वा-
रियोन्न° corr. nach MS. I, 40, 6 ff. कार्यो° alle
wie v. 1. MS. I. c. (über die schreibweise *hā-
ryo*° st. *hariyo*° vgl. zu 2, 5, 4, 2. 7); nach
hāriyo° hat als zusatz इतिविशिष्यनिदध्यात्
N. — 30) सादयति तस्माद्यजमानो Kc. —
31) °क्षितमभिपरि° corr. nach Âp. Çr. 11,
21, 2 °क्षितमतिविपरि° Lc °क्षितमविपरि° d.

च । ३२ । पूर्वया द्वारा प्रविश्य वसतीवरीर्गृह्णाति । ३३ । अग्रेण विकारं दत्तिणातिक्रम्य पूर्वया द्वारा निःसृत्य दत्तिणेन सदोमार्गालीयकविधानं गत्वेन्द्राग्रयोर्भागधेयीः स्थेति दत्तिणस्यामुत्तरवेदिश्रोणी सादयति । यत्रतं प्रत्येत्य पूर्वया द्वारा निःसृत्योत्तरेण सदग्रामोधीयकविधानं गत्वा "मित्रावरूणयोर्भागधेयीः स्थेत्युत्तरस्यामुत्तरवेदिश्रोणी सादयति" विशेषां देवानामित्याग्रीधे ॥ सुम्नायुव इति सर्वत्रानुषजति । ३४ ॥ सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यमाह्वयेति प्रेष्यति । पितापुत्रीयां सुब्रह्मण्यमाह्वयत्याह्वयति । ३५ । ॥ ५ ॥

॥ इति मानवसूत्रे ऽग्निष्टोमे द्वितीयो ऽध्यायः ॥

ubr., °कुर्येयुः M2BNS. — ३२) तिष्ठन् M2BS
तिष्ठति N. — ३३) द्वारातिसृत्य Le, सदो मार्ग-
लीयं कविधानं च und सद ग्रामोधीयं कविधानं

च Kc zu Katy. (r. 8, 9, 18 (textform oder
freie auflösung des comm.?), °ग्रीधेये Kc —

३५) °पुत्रीयां l. °पुत्र्यां Le cf. zu sü. 9.

उपतिष्ठते व्युत्कृत्यमैत्रा सदः १ ग्रामेव्यामोधिं १ वैज्रव्या कृतिर्धानम् । १ ॥ ग्रामन्यान्मा मन्त्रा-
 त्पाहि पुरा कस्याश्चिदभिस्तया इत्यामोधिमे वृत्तिरिति । २ । उत्तरतः ग्राह्यनीपस्येधमावर्त्तिरुपसादय
 ति । ३ । पाणि प्रतालयते धर्मः १ प्रतिप्रस्थाता च । ४ । पञ्चादाग्रोधिपस्य पाशुकानि पात्राणि प्रपुन-
 क्ति १ प्राम्वंशे ऽपराणि । सुवाद्दत्तिणां सुचं प्रचरणी १ तस्याः प्रथमं तृज्जं संगर्जनम् । ५ ॥ ग्रमे त्वं
 पारपेत्येतया सुच उपतिष्ठते । ६ । सिद्धनाभ्यग्रहभ्यः । ७ । यथा पूर्वेषुग्रामोधिपे तु सुचो संगर्जनमाभ्या-
 नां ग्रहणं च । ८ । उत्तरवेद्यतः ग्राह्याभ्यग्रहदाकृतिरिति । ९ । उद्गिरणप्रभृति सिद्धना स्तरणात् । १० ।
 बर्हिष इतरार्थं सप्रस्तरं दक्षिणतः पुरस्तात्वरस्य स्तीर्त्वा तस्मिन्सुचः सादयति । ११ ॥ पुनश्चि ते
 पृथिवीं ज्योतिषा सहेति ध्रुवमभिमृशति ॥ पुनश्चि वायुमत्तरित्तेण तेन सहेत्युपभृतं ॥ पुनश्चि वाचं सह
 दिवा सह सूर्येण तेन सहेति वृद्धं ॥ पुनश्चि तिस्रो विवृतः सूर्यः सवः १ इति सर्वाः । १२ । वायव्यान्वर्ध्या-
 त्राणि प्रादेशमात्राणि संसक्तमध्यानि तृतीयोडुप्तानि । १३ ॥ को वो पुनश्चि स वो पुनश्चि खरे पा-
 त्राणि प्रपुनक्ति । दक्षिणास्मिन्नेते दधिग्रहपात्रगौडम्बरं चतुःस्रक्ति । उत्तरस्मिन्नुपांश्चत्तर्पामयोर्दक्षिणगु-
 पांश्चपात्रं १ तयोर्मध्य उपांश्चसवनं प्रावाणम् । १४ । अपराणि द्विदेवतपात्राणि १ परिस्रगैन्द्रवायवस्या-

1 (cf. MS. I, 3, 1; IV, 5, 3; Âp. Çr. 12, 1-3): 2) ग्रामन्यान्मा corr. wie auch S a r. nach TS. 3, 1, 7, 1; Âp. Çr. 12, 3, 9, ग्राम-
 न्यान्मा M2B ग्रामंवामा N ग्रामंवामा LLe u. pr. m. S; मंत्र्या° alle ausser S. — 3) cf. 2, 2, 4, 15. — 4) ऽध्यग्रहणं Le am schluss der er-
 klärung, ebenso P3 an isolirter stelle und

ohne ca, also wohl nicht citatform. — 11) उ-
 त्तरार्थं P3 im citat, aber *barhisah* | *ardham*
nidhaya im erläuternden zusatz. — 12) वि-
 वृतः so LLeP3 विवृतः NS ववृतः M2B
 cf. dagegen TS. 3, 1, 6, 2; Âp. Çr. 12, 3, 7,
 सर्वान् M2B. — 13) सर्वाण्यू° (st. *vayavyāny*)
 Kc, संसक्त° so NS cf. 1, 8, 1, 16 संसक्त° B

त्रागलं मैत्रावरुणस्य । विकर्णमाश्विनस्य । दक्षिणोत्तरे शुक्रामन्विनोर्बल्यैः शुक्रस्य दक्षिणं । वैकङ्कत-
मुत्तरं मन्विनः । आश्वत्ये मृगशिरसि । अश्विनस्य मृगशिरसि । तयोर्दक्षिणमधर्गुपात्रमुत्तरं प्रतिप्र-
स्थातुः । दक्षिणस्यां श्रौणावाप्रायणस्थालीमुत्तरस्यामुकथ्यस्थालीमुकथ्यपात्रं च त्रिगृह्यशशफबुधम् ।
अग्नेणोपस्तम्भनामादित्यस्थालीमादित्यपात्रं चाष्टभृष्टि । खादिरे पौडशिपात्रं चतुःषष्टि । १५ ।

वायवायाहि दर्शिते सोमा अर्कताः । तेषां पाहि शुधो क्वम् ॥

इति वायव्यान्व्युपतिष्ठते । १६ । उत्तरस्य कृविर्धानस्याग्नेणोपस्तम्भनं ध्रुवस्थालीम् । १७ । दक्षिणस्य
कृविर्धानस्य पश्चादक्षं सप्तसंज्ञे द्रोणकलशम् । तस्मिन्नवदधाति परिस्रवां सुचमदण्डिकाम् । दशापवित्रे च
शुक्लानामूर्णानाममात्योते पञ्चमानस्यारतिनात्र पवित्रं प्रादेशमात्री दशा । १८ । उत्तरस्याधस्तात्सवनी-
पकलशान्प्रयुनक्ति । स्वविष्टं प्रातःसवनिकं पश्चार्धं । पूर्वं माध्यंदिनीयं । पूर्वार्धं तार्तापिसवनिकमग्नि-
ष्टोमे ऋषिष्ठमुकथ्याहूयैर्वर्षिष्ठम् । नीडं ग्राधवनीयम् । प्रधुरे पूतभृत् । १९ । दक्षिणस्यावालम्बे दश
चमसाम्प्रोधान्पौकृतकान्वा नानालक्षणात्संस्तुतः । २० ॥ रत्नोष्ठा वो वलग्नः संसादयामि वैतवा-
नित्याधिपवणे पञ्च ग्राहणः प्रयुनक्ति । तेषामुपलः स्वविष्टो मध्ये । ऽग्निमुखानितरान् । २१ । वाससा
राजानमतिहृत्यात्तरेणेय " हृदे वा मनसे वेति ग्रावसूपावरुरति । २२ । सप्तहोत्रा पञ्चमानो ऽग्निमृशति
। २३ । व्युष्टाषां पुरा वाचः प्रवर्दितोः प्रातरनुवाकमुपाकरोति । २४ । ॥ १ ॥

संसृक्त° M2 संलक्त° LLc संलग्न° Kc. — 13) प-
रिबुग° M2BNS, °त्रागलं so LNS °त्रागतं BP3
°त्रागतं M2 °त्रागलं Lc im citat (in der er-
klärung aber: *ajasye 'va gālavan yasya kṛ-
pthe kriyate tad upagūlavam* cf. *ajagāvam* Āp.
Çr. 12, 1, 11 u. *ajakavam* Katy. Çr. 9, 2, 6
nebst comm. dazu), विकर्णतं u. ohne *uttaram*
mss. ausser Lc cf. Āp. Çr. 12, 1, 12, °प्रायण-
स्थाली° so LcP3 °प्रायणस्थाली° d. übr. cf. zu
2, 3, 3, 20. — 14) °तिष्ठते Lc. — 15) संस्तु-
तं, सुचमदंति° M2BNS, °मात्योते so d. mss.
(nicht citirt in LcP3; nach der fraglichen er-
klärung von Lc *kṛṣṇa upayuktā caklā tu
yojanānahastanyastā* könnte man °मात्योते
conjectiren). — 16) प्रातःसवनिके Lc, पश्चार्धं

u. पूर्वार्धं (d. i. °र्थे oder °र्ध?) Lc (aber w.
o. auch P3; können adj. adv. wie *paścādak-
ṣam* sū. 18 sein). — 20) °नैव्यग्रो° M2B,
रौकित° so L u. corr. S रौकित° LKc रो-
कित° M2B रौकित° N u. pr. m. S, वा fehlt
in Kc (wo auch die wortstellung anders ist);
त्संस्तुतः so nur N u. Web. im text zu Kāty.
Çr. 9, 2, 22 cf. Āp. Çr. 12, 2, 8, स्वरु° M2B
सरु° L स्वरु° S सगरुतो u. सरुमतो Kc. —
21) *upalah* nach Lc = *uparah* cf. zu 2, 3, 3,
4. — 24) (cf. MS. IV, 66, 12 ff; TS. 2, 2, 9, 5;
Āp. Çr. 12, 3, 14) प्रवर्दितोः so L (nach Lc
sc. *ṣakunānām*) °तो d. übr. (cf. Man. Gr
§ 8 i 7).

देवेभ्यः प्रातर्याम्योऽनुब्रूहि ॥ ब्रह्मन्वाचं यक्ष ॥ सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यमाह्वय ॥ प्रतिप्रस्थातः
सवनीयानिर्वपस्वेति प्रेष्यति । १ । प्राग्वंशे प्रतिप्रस्थाता सवनोयानिर्वपतोऽन्दाय कृत्रिवते यवान्धाना-
भ्यः । इन्दाय पूषणवते कर्मभार्येन्दाय सरस्वतावते भार्तावते परिकार्येन्दाय त्रोहीन्पुरोडाशाय । २ ।
अष्टाकपालः प्रातःसवनिकः । एकादशकपालो माध्यन्दिनिकः । द्वादशकपालस्तार्पिसवनिकः । ३ ।
एकद्वयं ग्रामितां करोति । नोत्तरोः सवनयोः पयस्या । ४ । सिद्धमाधिष्मणात् । ५ । भृजमानसु पर्प-
मिं करोति । ६ । धानानां द्विभामं पिनाष्टि । ७ ॥ अभूदुपा रुशत्पशुरित्युद्यमाने ॥ शृणोत्वमिः समिधा
ह्वं न इति प्रचरण्या कुक्षिति । ८ । तस्यां पुनर्गृहीत्वाप इत्य होतृग्रावरुणस्य चमसाधर्म्यं आद्रवैकध-
निन एतु नेष्टः पत्नोमभ्युदानय प्रतिप्रस्थातर्वसतोवरोणां होतृचमसं पूरयित्वा दक्षिणेन होतारमभिप्रय-
म्य चावालात्ते प्रत्युपस्वेति प्रेष्यति । ९ । यथाप्रेषितं चावालात्तमभ्युदायति । १० ॥ एकधनिन इति सव-
नीयकलशानां संप्रेषः । ११ । प्रतिप्रस्थाता वसतोवरोणां होतृचमसं पूरयित्वा दक्षिणेन होतारमभिप्रय-
म्य चावालात्ते काद्वात । १२ ॥ एतुदेहागिष्टे अग्रं नयतां वायुष्टे मध्ये नयतां रुद्रावमृष्टा युवा नामासि
नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीरिति नेष्टा पत्नोमभ्युदानयति पात्रेननपाणिनीम् । १३ । यत्र होतुः प्रातरनु-
वाकमनुब्रुवत उपशृणुवातदग्रे ऽर्घ्यवर्कृतीनां गृह्णीयात् । १४ । यदि द्वे स्युश्चावालात्ते गृह्णीयात् । १५ ।
अप्सु तृणं प्रास्य ॥ देवीरापो अया नयादित्यभिनुकोति । १६ ॥ कार्यसीति दर्शकृतिमपत्रावयति । १७ ।
मैत्रावरुणचमसे दर्शनार्थाय ॥ समुद्रस्य वो ऽतितया उन्नय इति प्रतीर्ष चमसमुपमारयति । १८ । एवम-
नुपूर्वं सवनीयकलशान् । १९ । नृक्षीं पात्रेननं ॥ वसूनां रुद्राणामित्यभिमत्य पक्ष्ये प्रयच्छति । २० । अग्नि

2 (cf. MS. I, 3, 1 ff. 35; IV, 5, 2 ff.;
Âp. Çr. 12, 3-7): 1) *savan°* bis *pratyprasthata°*
sü. 2 fehlt in M2B. — 2) *सवनीयानिर्वप°* (ebenso
L in sü. 1) schreiben wie oft in ähnlichen
fällen die mss. ausser P3Bn wie auch यवा-
धाना° BnL, °निर्वपतो° Bn. — 4) *ग्रामिति-*
का° LBN. — 9) *चमसाधर्म्यं* so NS u. pr.
m. L (cf. *viṣṇa uru°* 2, 3, 8, 24) °*धर्म-*
वाद्र° M2BBn (cf. Âp. Çr. 12, 5, 2) °*धर्मव-*
आद्र° L sec. m. a. r. °*धर्मवः । आद्र°* Lc.
— 10) °*भ्युदानयति* M2BBN. — 11) (in LcP3
nicht erwähnt) *सवनीयकलशानांसंप्रेषः* M2B.
— 13) *अग्रं* (st. *agram*) LBN, 1. *नयतां* so NBN
नयतु Lc *नयतं* M2B *नयत* LS, *रुद्रावमृष्टा*

so NS wie TS. 3, 5, 6, 2 °*वमृष्टा* M2B
°*वमिष्टा* LBN, *कलशउपात्रेननपाणि°* S
पात्रेकलशपाणि° (d. i. *pāṇne-kalaṣapāṇi°*)
M2B (*kalaṣa* als glosse in den text ge-
rathen cf. Lc: *tataḥ prati pāṇi pāṇne-*
janakalaṣā bhavati 'tu). — 14) cf. MS. IV, 64,
17 ff. — 17) *कार्यसीति* so alle wie MS. I,
29, 9; IV, 65, 4 u. Kāth. III, 9 (27, 19) [*kārṣy*
asi unregelmässig contrahirt aus *kārṣir asi°*?
cf. Man. Gr. XL1; PW² musste bei dem an-
satz *kārṣin* den accent ändern], °*कृतिमुप°*
mss. ausser LBN resp. Lc cf. MS. IV, 65, 4 ff.;
Âp. Çr. 12, 5, 10, °*स्त्रावयति* (st. °*स्त्रा°*) M2B. —
19) °*नुपूर्वेणा* Lc (citatform? In sü. 24 hat auch

चात्वालं मैत्रावरुणचमसीयानां होतृचमसीयास्ववनयति । होतृचमसीयानां मैत्रावरुणचमसीयासु । २१ ॥
 यथाधुरं धुरो धूर्भिः कल्पतामिति प्रचरणया चमसी समनक्ति । २२ । अथैरया दारा पत्नी सद्ः प्र-
 विष्य " वसवो हृदा आदित्या इति पञ्चाक्षेष्टोपस्य सादयति पात्रेननम् । २३ । कृविर्धानमभ्युदानयन्त्य-
 यतो मैत्रावरुणचमसीया होतृचमसीया वसतोवरीरुनुपूर्वं सवनोपकलशान् । २४ ॥ अथैरपुो ऽधर्वाउ
 इति चेद्वोता षुक्तेडतेनननमुक्तेमं पश्येति प्रसिद्ध्यात् । २५ । प्रचरणयापिष्टोमे " यमस्य पृतसु मर्त्यमिति
 क्रतुकरिणिं नुहोति । २६ । एतेनोवध्ये परिधिमड्यात् । एतेन षोडशिनि रराटी द्रोणकलशं वोपस्पृ-
 शेत् । २७ । कृविर्धाने प्रचरणोपाधाय प्रधुरे वैतज्जपन्कृविर्धानं प्रपञ्चतातिरात्रे वात्रपये ऽतोर्पाणि । २८ ।
 श्रीडुम्बरे पवित्रवतुपयामगृहीतो ऽसि प्रजापतये वेति दाययकं गृह्णाति । २९ । यमस्यो हूयते । ३० ।
 दत्तिणेन होतुर्गृह्णाति । ३१ । उत्तरेणाभिप्रयम्य अकं दत्तिणं परिधिसिंधिं प्रत्यवस्थाप्य " येन प्रजा अक्लिं
 इत्यभिनुहोति । ३२ ॥ तिस्रो त्रिहस्येत्युपतिष्ठते । ३३ । प्रतिपरिक्रम्य यथास्थानं पात्रं सादयति । ३४ ।
 उड्क्याधवनोपं मैत्रावरुणचमसीयास्ववनोपं प्रातःसवनिकमवनयति । ३५ । उत्तरस्य कृविर्धानस्य
 दत्तिणस्या अतधुरो ऽधस्ताद्वसतोवरीः सादयत्युत्तरीं सवनोपकलशो । दत्तिणस्योत्तरस्या अथस्ताद्वोतृ-
 चमसं सादयित्वा तस्मिन्निध्याभ्याः स्येति यजमानं वाचयति । ३६ । ॥ २ ॥

Lc w. o.). — 20) Zwischen *pann*° u. *rasunām* hat *गृहीत्वा* Lc (citatwort?). — 21) *अथयधि* LcP3, *maurāv*° bis *hotrean*° fehlt in M2BNS, °वनयति P3. — 22) *यथाधुरंधुरो* (zugleich ein wortsinnspiel?) so alle (°धुरो M2, bloss *यथाधुरो* Lc; gegen letzteres vgl. auch *Āp. Āp. Āp. Āp.* 12, 6, 9): darnach ist Kāth. III, 9 (28, 1) zu corr. — 23) *धर्वाउ* so alle (ohne *om* cf. MS. IV, 65, 15; I, zugleich mit dem Plutzeichen ३ vor उ; st. उ schreiben ऊ NS), °ननमुक्ते so alle ausser °ननमुक्ते° Lc (doch kann auch letzteres w. o. gelesen werden cf. zu su. 2) cf. MS. I. c. 16 u. vgl. *Āp. Āp. Āp.* 12, 6, 5 gegen-über TS. 6, 4, 3, 4. — 24) Zu °करिणिं so alle incl. Kc vgl. *savanakaraṇiṃ* 2, 4, 3, 29. 6, 26 — 25) *चो*° (st. *co*°) Lc im text cf. *Āp. Āp. Āp.* 12, 6, 8, w. o. aber in der erkl.: *rarātīm* *re* °ti *rarā-*

tim *balim* (d. i. *rallim*) *iti* | *eram* *ekailām* *ce* °ti *na* *samuccayah*. — 30) (Zu sū. 30-32 cf. 2, 3, 4, 26-28 resp. 2, 3, 3, 17 ff) cf. MS IV, 70, 14 (*asanno* nach Lc = *anāsāditā*). — 31) *dakṣiṇena* hier u. 2, 2, 5, 20. 3, 3, 17 c. gen. wie *uttareṇa* 2, 3, 4, 27 c. gen. — 32) *अक्लिं* इत्य° corr. *अक्लिं*° d. mss. mit krasis. — 33) *त्रिहस्ये*° so M2BS *यहस्ये*° d. übr. wie *Āp. Āp.* 12, 7, 10 (ohne MS. I, 42, 6 musste man den letzteren den vorzug geben), °त्यनुपतिष्ठते mss. ausser LcP3. — 34) *चमसीयाध्वनीय* N u. Lc (von letzterem auch so erklart, vgl. jedoch auch oben sū. 21). — 35) *दत्तिणस्या अत*° corr. *दत्तिणस्यात*° alle mit krasis, °त्तरस्या अथस्ता° corr. °त्तरस्याधस्ता° alle mit krasis.

देवस्य वा सवितुः प्रसव इत्युपांशुसवनमादत्ते । १ ॥ यावासीत्यभिमुख्यं वाचं गच्छति । २ । वि-
सैस्य राजानमिन्द्राय वा सुपुत्रमिति सक्तिरूपेण पाणिनाभिमृशति । ३ । उपांशुसवनमुपले निधाय
तस्मिन् राजानं सर्वं मिमीत " इन्द्राय वाभिमातिप्र इति प्रभृतिभिः पञ्चकृत्वो यथा क्रमे । ४ ॥ आत्राः स्थ
वृत्रतुर इति होतृचमसाडुपसृज्य " यत्ते सोम दिवि ज्योतिरित्यभिर्गन्धेन सतनुं करोति । ५ । प्रतिप्र-
स्थाताल्पीयो ऽर्धं राज्ञो वाससादृत्य कृत्वाग्निने निदधाति । ६ ।

अवीवर्धं वो मनसा मुञ्जाता उत प्रजाता भग इदः स्याम ।

इन्ध्रेण देवैर्वीरुधः संविदाना घनमुन्मत्तो सवनाय सोमम् ॥

इति राजानं निर्पात्य द्वौ द्वौ पट्टमूनपायातयति । ७ । तूष्णीं होतृचमसाडुपसृज्य " या भैर्मा संविकथा
इत्युपांशुसवनमुच्यते त्रयति । ८ ॥ धिपर्णा इति इन्ध्रेणमित्यधिपत्रणफलके अभिमन्त्रयते । ९ । यो ऽभि-
षुतस्य प्रथमो ऽंशुः परापतेद्वा मास्कांसकं प्रत्रया सकृ पशुभिः सकृ रायस्पोषिणोन्द्रियं मे वीर्यं ना निर्व-
धिष्टेति तमभिमुख्यं प्रत्याह्वयति । १० । मूले ऽभिषुणोति । यदि मूलं न विन्देत्तृणं दारु वात्तर्द्ध्यात्
। ११ । अष्टौ कृत्वो ऽभिषुत्य " वाचस्पतये पयस्वेत्युपांशुपात्रे ऽञ्जलिना तृतीयप्रह्वयति । एवमेका-
दशकृत्वो ऽभिषुत्यैवं द्वादशकृत्वः । १२ । अथगृहीतानां प्रतिप्रस्थानानिच्यमाने द्वौ द्वावंप्रू अत्तर्द्ध्याति
। १३ ॥ मधुमतीनां षष्कृद्वाति त्रयति । १४ ॥ स्वांकृत्वो ऽसीत्यादायातिष्ठति । १५ ॥ उर्वत्तर्त्तर्त्तं वी-
ह्वीति व्रजति । १६ । दक्षिणेन होतुर्गच्छति । १७ । उत्तराणाभिप्रयस्य प्रह्वे दक्षिणां परिधिर्धेति प्रत्यव-
स्थाप्य " विश्वेभ्य इन्द्रियेभ्य इति वृक्षोति । १८ । यतो ह्यनं ततः पात्रस्योर्ध्वमुन्मृद्यात् । वृष्टिकामस्य " दे-
वेभ्यस्त्वा नराचिभ्य इति मध्यमस्य परिधेः पश्चाद्गर्ध्वमुन्मृद्यात् । अष्टकामस्यात्तरतः पात्रस्यावम्-

3 (cf. MS. I, 3, 3 ff.; IV, 5, 4 ff., Âp. Cr. 12, 7-11): ¹⁾ upale = upare Âp. Cr. 12, 9, 3 cf. zu 2, 3, 1, 21. — ²⁾ उत so alle; इदः स्याम corr. nach इदत्स्याम LbN u. TS. 3, 1, 8, 2, उद्वत्स्याम S वत्स्याम N उद्वत्स्याम M2B, देवैर् so d mss (man fasse es asyndetisch oder lese mit TS. I. c. *devir*); ³⁾ दानानु° Bn. — ⁴⁾ संविकथा so LN resp. M2B संवित्वा S संविभक्ता Lc संधिहि P3 [Kāṭh. III, 10 (28, 20) संवित्वा, w. o. aber MS. I, 31, 4; in Bn eine lücke]. — ⁵⁾ इति M2B, इन्ध्रेण mss

ausser LeS, °फलकेभिर्ग° Le (cf. Man. Gr. § 8ca: gilt auch für das Man. Cr.). — ¹⁰⁾ निर्वधिष्टेति so Lc °धिष्टेति u. °धिष्टेति d übr. (3. sg. med. cf. Pān 2, 4, 44, daher auch °skan 3. sg. gegenüber 2. prs TS 3, 1, 8, 3: ähnliche gegensätze in der person zei- gen sich zwischen beiden schulen auch sonst, cf. auch Le: ā mā 'skād iti dhiste 'ityanto 'bhūmantranamantrah). — ¹⁴⁾ °मतीर्न I.LcBn gegen MS. I, 31, 8. — ¹⁵⁾ °तिष्ठते Lc (w. o. auch Kc). — ^{17ff)} cf 2, 1, 2, 31 ff. resp. 2, 2

व्यात्परिधेरुत्तरतो ऽवमृश्यात् । १९ । आयायणस्याख्यां संपातमवनयति । २० ॥ प्राणाय त्वयुषांशुपात्रं सादयति । तस्मिन्नेशुमवदधाति । २१ ॥ यत्ते सोमादाभ्यमित्यवगृहीतानां प्रतिप्रस्थातांशुषु द्वौ दावँश्च प्रत्यवमृशति । २२ । ॥ ३ ॥

अभिषवायोपविशत्यधिपवणास्य दक्षिणतः प्रतिप्रस्थाता । पश्चाद्यज्ञमान । उत्तरतो ऽध्वर्युः । पुरस्तादुन्नेता । १ । तूष्णीं होतृचमसादुपसृज्य आवाभिभिषुण्वति । २ । ततो निघ्राभमुपैति । ३ । अभिषुता-
नंशून्प्राणायामधरागुदगतिं होतृचमसे परिस्रावयति । ४ । प्रपीड्य प्रत्याकुरति । ५ । अत ऊर्ध्वमुन्नेता वसतोवरीणामुपमृशति । ६ । अभिषुण्वति । ७ । पुनर्निघ्राभमुपैति । ८ । ततः संभरति । ९ । प्रपीड्योन्नेताधवनीये परिस्रावयति । १० । ततो दोक्यति । ११ । अभिषुतं होतृचमसे ऽवनीय पूर्णस्य प्रातःसवनिके ऽवनयति । १२ । प्रपीड्योन्नेताधिपवणे निवयति । उपमृशति । १३ । अभिषुण्वति । १४ । चतुर्निघ्राभमुपैति । त्रिः संभरति । १५ । यदि नवकृतो निघ्राभमुपेयादुपसर्जनप्रभृति त्रिर्निघ्राभमुपैति । संभरति । दोक्यति । १६ । एवं द्वितीयः पर्यावर्तथा तृतीयः । १७ । ऋषीणां प्रावणः परिवयति । १८ । प्राचमृद्धाता द्रोणकलशं प्रोहति । अत्यस्यति दशापवित्रमत्तरातं विष्कम्भं च । ये दिव्यात्तस्यात्तमुपकृश्यात् । १९ । दशया द्रोणकलशं संमार्ष्टि " वसवस्त्वा संमृशति प्रातःसवने " रुद्रास्त्वेति माध्यांदिने । आदित्यास्त्वेति तृतीयसवने पूतभृत् । २० । यावमु द्रोणकलशमादधाति । तस्योपर्युद्धातारो ऽधस्तात्त्राभि पवित्रं वितन्वति । तस्मिन्वज्रमानो होतृचमसेन संततां शुक्रधारां स्रावयत्या ध्रुवग्रहणात् । २१ । प्रातःसवनि-
कादुन्नेता होतृचमसे ऽवनयति । २२ । शुक्रधाराया यक्षान्गृह्णात्युपबिलान्पूर्णांश्चष्टिकामस्य । २३ । गृहीत्वा दशया परिमृज्य यथास्थानं सादयति । २४ ॥ उपयामगृहीतो ऽस्यत्तर्पक मघवन्नित्यत्तर्पामं गृह्णाति । २५ । असन्नो हूयते । २६ । उत्तरेणा होतुर्गृह्णाति । २७ । दक्षिणेनाभिप्रयम्य यक्षमुत्तरं परिधिसंधिं

5, 20. — ¹⁹⁾ Statt अवृष्टिकाम^o (wie auch Lc schreibt) hat वृष्टिकाम^o L. [letzteres stimmt gut zu Âp. Çr. 12, 11, 3 resp. MS. IV, 71, 6-9, ersteres zu TS. 6, 4, 5, 6 resp. Âp. Çr. 12, 11, 4; ich ziehe *avṛṣṭ*^o vor, weil hier ein gegensatz zum vorhergeh. *vr̥ṣṭ*^o verlangt zu werden scheint]. — ²⁰⁾ आयायण^o mss. ausser LPsBn cf. zu 2, 3, 1, 15. 5, 2. 9. 7, 1. 4, 4, 10

5, 1, 15 ff. — ²²⁾ प्रत्यविमृशति LLePsBn vielleicht fehlerhaft für प्रत्यपिमृ^o cf. Âp. Çr. 12, 11, 5 u. o. (w. o. übrigens auch Kc).

4 (cf. MS. I, 3, 4 ff.; IV, 5, 5-7; Âp. Çr. 12, 12 ff.): 4) *adharāg* fehlt in Kc —

¹⁶⁾ Vor *san̐bharat* wiederholen त्रिः SLc. —

¹⁹⁾ प्रोहयति BNSBn (auch Kc w. o.), परिदृष्यात्^o mss. ausser NSKc — ²¹⁾ स्रावयेद्वा Lc (geschr.

प्रत्युत्तिष्ठन्वाक्कादिति ब्रूहीति । २८ । व्याख्यातमुन्मार्जनम् । २९ ॥ अगानाय त्वेत्यस्यमपात्रे सूद-
वत्सादयति ॥ व्यानाय त्वेत्युपांशुसवनम् । ३० । उदित उपाश्रयार्थमौ ब्रूहीति । ३१ । यदि त्वरेत पुरोद-
पादुपांशुं ब्रूयात् । ३२ ॥ ४ ॥

उर्ध्वमर्त्यमाद्रकाग्राणि । १ । यदि रथतरसामा सोमः स्यदेन्द्रवायवाग्रान्ग्रहान्गृहीतवाग्दे बृ-
हत्सामा शुक्राग्रान्यदि नमत्सामाग्रायणाग्रान् । २ । यो व्येष्टवन्धुरित्यासातं यकाग्रम् । ३ । ऐन्द्रवायवं गृ-
ह्णाति ॥ या धौरो भूपत्यर्थमकम् ॥ ऐन्द्रवायू रमे सुता इति शेषम् ॥ एष ते योनिः सतोयोभ्यां त्वेति सा-
दयति । ४ । यमन्यगैन्द्रवायवात्पूर्वं गृह्णीगदेन्द्रवायवै सादयित्वा तं सादयेत् । ५ ॥ अयं वा मित्रावरुणे-
ति मैत्रावरुणं गृहीत्वा प्रतशीतेन पयसा श्रीणाति ॥ एष ते योनिर्मर्त्याभ्यां त्वेति सादयति । ६ ॥ अयं
वेन इति शुक्रं गृहीत्वा हिरण्येन श्रीणाति ॥ एष ते योनिर्वोरितपि त्वेति सादयति । ७ ॥ तं प्रत्यक्षते
मन्थिनं गृहीत्वा नभिधंसयन्पात्राणि सक्तुभिः श्रीणाति ॥ एष ते योनिः प्रताम्यस्वेति सादयति । ८ । प
ग्रायायणास्यात्वाँ सोमस्तं कौतूचमसे ज्वनीय ॥ वे देवा दिव्यकादृश स्येत्याग्रायणं ह्यग्नीं धाराभ्यां
गृह्णाति ॥ ग्रायायणो ऽसि स्वायायण इत्यभिमतयोपौशु किङ्कितं त्रिरभिरिङ्कित्य वाचं विसृज्यै ते
योनिर्विश्वेभ्यस्ता देवेभ्य इति सादयति । ९ ॥ उपयामगृहीतो ऽसोन्द्राय त्वा बृहद्वन इत्युक्थ्यं गृह्णा-
ति ॥ एष ते योनिर्न्द्राय त्वेति सादयति । १० ॥ गूर्धानं देव इति ध्रुवं गृह्णाति ॥ ध्रुवो ऽसि ध्रुवतिति-
रित्यभिगर्ह्यै ते योनिर्वैश्वानराय त्वेति सादयत्यौष्कामस्य हिरण्ये । ११ । राजपुत्रो ध्रुवं गोपायति
। १२ । यं द्विद्यात्तस्य ध्रुवं प्रवर्तयेत् । १३ । यः प्रातःसवनिके सोमस्तं कौतूचमसे ज्वनीयातिपाव्य रा-
गानं प्रपीय पवित्रं पार्श्वतो निदधाति । १४ । पार्ष्णवरा द्रोणकलशात्पूतभृत्यवतीप दशया परिमृष्य

आ०) — २८) (zu sü. 26-28 cf. 2, 3, 2, 30-32)
Zwischen *graham* u. *uttaram* haben दत्तिणं
M2BNS (beeinflusst durch 2, 3, 2, 32; w. o.
auch Kc); वाक्कादिति corr. छेति S छेति
d. übr. cf. zu MS. I, 32, 7. — ३०) *sūdevat*
nach Le = *sodakam*. — ३१) उदितगुपां० M2BN.
— ३२) त्वरेत so LLeBn cf. Āp. Cr. 12, 13, 12
त्वरेततः M2BNS, उपांशु Le (bloss उपां Bn).

5 (cf. MS I, 3, 6 ff. 10 ff. 13—15; IV,
5, 8, 6, 4—6; Āp. Cr. 12, 14-16): २) ग्रायायणा०
so hier alle cf. zu 2, 3, 3, 20 wie auch zu
MS. I, 35, 9 — ३) cf. MS IV, 117, 7 —
१) सोमम् (st *śesam*) M2BN u. pr. m S —
६) Vor *grahatā* haben यकं NS गृह्णं M2B. —
७) fehlt in M2B. — ९) ग्रायायणा० so alle ausser
ग्रायायणा० NSKc cf. zu 2, 3, 3, 20, ग्रायायणा०
M2BNSKc, ग्रायायणो M2BNS, स्वायायण

यथास्थानं सादयति । १५ ॥ उपयामगृहीतो ऽसि प्रज्ञापतये वेति द्रोणकलशमभिमृशति ॥ उपयामगृहीतो ऽमीन्द्राय त्वेवाधवनीयम् ॥ उपयामगृहीतो ऽसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति पूतभृतम् । १६ ॥ द्रुपदश्चस्कन्देत्यभिर्तो द्रोणकलशं स्कन्धमभिमन्त्रयते । १७ । सप्तहोतारं मनसानुदुत्य ब्रुहोति । १८ ॥ प्रस्तोतव्यं यद्वैतव्यं आधवनीये राजा तं प्राञ्चं संपादयस्वेति प्रेथयति । १९ । ॥ ५ ॥ .

कृविधानादध्यास्तावत्प्रकाणाः सर्पति । १ । अर्धयुं प्रस्तोतान्वारभते । प्रस्तोतारमुद्रातीडातारं प्रतिहृता । प्रतिहृतारं मैत्रावरुणो । मैत्रावरुणं यजमानो । यजमानं ब्रह्मा । २ ॥ मनो ज्योतिर्विधतां भूतिरित्येताभ्यां तूर्णमुपचरितं पृषदाद्यं ब्रुहति । ३ ॥ वागग्रेणा अग्रे यावद्ब्रुगा देवेभ्यो यतो मयि दधति प्राणान्यशुषु प्रज्ञां मयि च यजमाने चेत्यर्धयुं प्रस्तोतारं भृगुष्टिमायुवानः सर्पति । ४ । आस्तावे प्राप्योपविशति । प्रस्तोतुः सच्यमनु यजमानो । दक्षिणमन्वर्धयुः । ५ । प्रस्तोत्रे दर्भगुष्टिं प्रयक्त्वा सोमः पयत इति स्तोत्रमुपाकरोति । ६ । नाधयुं रूपमायात् । ७ । दशहोतारं यजमानो वपति पुरस्तादक्षिप्यमानस्य " वस्वै हिकुर्विति च " श्येनो ऽसि मायत्रकुन्दा धनु त्वारभे स्वस्ति मा संपारयेति च । ८ । स्तोत्रमाणा उमेता पूतभृति पवित्रं वितत्यावनयत्याधवनीयम् । ९ । दशवा परिगृह्य यथास्थानं न्युञ्जति । १० । यं द्विष्यातं वक्षिष्यमानात्परिवाधेत । ११ । स्तुते " ऽमीदृशीन्विह्वरं बर्हिः स्तृणाहि पुरोडाशं घलंकुरु ॥ प्रतिप्र-

M2BNS. — 13) प्रवर्तयेत M2B — 14) *abhimr-*
ṣati so L. (*°mṛṣya* P3, cf. *Āp.* *Ṣr.* 12, 16, 11)
fehlt in M2BNS (Le hat dafür hier *abhi-*
hoti, fügt aber nach *pṛatābhyam* ergänzend
abhimṛṣati 'ty arthaḥ hinzu). — 19) तव्याध-
वनीये M2BNS mit *krasis*, राजानं (st. *rājā*
tam) M2BNS

6 (cf. MS. I, 3, 8, 4, 2; *Āp.* *Ṣr.* 12,
17 ff. u. 11, 19 ff.): 1) प्रकाणाः so P3 u. drei-
mal Le wie alle 1, 8, 1, 4 प्रकाणाः Ke (zu
Kāty. *Ṣr.* 9, 6, 83: corr v. Web.??) प्रकाणाः
LBn प्रकाणाः ॥ प्रकाणाः M2B [*prahāna*
v. *hā* nach Le = *prahāta*, nach P3 = *vakro-*
dara cf. *ṛjūdarāḥ* 2, 4, 4, 13 u. *ṛjūdehīyāḥ*
2, 5, 1, 20]. — 4) वागग्रेणाग्रे alle (mit kra-

sis?) ausser Le cf. TS. 3, 1, 10, 2; *Āp.* *Ṣr.* 12,
17, 4, यावद्ब्रुगा corr. यावद्ब्रुगा LBn यात्रियुगा
M2BNS (*yā triyugā* hätte hier keinen sinn),
दधति so d. mss. (entweder fehlerhaft für
dadhati so TS. I. c., oder sc. *devāḥ*, in welch
letzterem fall zwei vereinigte sprüche vorlie-
gen konnten cf. zu *Āp.* *Ṣr.* I. c.), मायुवानः corr.
मायुवा LBn मायुवाः M2B resp. Bn मायुवा-
नः NS (letzteres für मायुवानः? cf. *Āp.* *Ṣr.*
I. c., vgl. aber auch *āyuvanamātram* Le),
सर्पति ms. ausser S (fehlt in Le). — 7) गा-
यात् so alle (*°gāyet* TS. 6, 3, 1, 5). — 8) व-
स्वै so Le वास्वि LBn वस्व्ये S वस्ये NP3 सव्ये
M2B, हिकुर्विति M2BNS, श्येनो (st. *ca*
ṣy°) M2B. — 11) द्विष्यातस्मात्ते L. — 12) स्तृ-

स्थातः पशुमुपकल्पयस्वेति प्रेष्यति । १२ । आद्योद्योगाद्भारानामोद्यो क्षेत्रीयप्रभृति गथान्युसं धिष्येयेषु
विहृत्य पूर्वः सांकाशनहारीः प्रविश्योत्तरेण क्षेत्रीयं परिक्रम्य संततागुलपरान्तिं स्तृणाति पृथ्वाशङ्को-
रुध्योत्तरवेदेः । १३ । परिलवया द्वोणकलशादहं गृह्णाति "या वां कशेर्याश्चनम् ॥ एष ते योनिर्नामोभ्यां
वेति सादयति । १४ ।

विज्ञो त्वं नो अक्षयः शर्म यक्ष पशञ्च ।

प्र ते धारा मधुश्रुत उत्सं उद्धृते घाततिम् ॥

इति वैलव्या पात्राणि संगृह्योत्कृष्य रणनां त्रिवृता यूपं परिव्राज्य पशून्नुपाकरोत्योद्योगमक्षयमिष्टोम । ऐ-
न्द्रामं द्वितीयमुक्थ्य । ऐन्द्रं वृद्धिं तृतीयं योडशिनि । सारस्वतीं मेयं चतुर्थोमिति रात्रे । १५ । संदग्ना
प्रवरात् । १६ । अष्टाविधमशकलानादायाम्नावन्तुप्रेषादिभिर्वृणाते । यद्याघातं क्षेत्रार्म् ॥ अग्निनाधर्पू
आधर्पवादित्यधर्पूरूपांश्चात्मनो नाम गृह्णाता प्रतिप्रस्थातुश्च "मानुषावित्यग्नेः शकलमग्नावध्वस्यति ॥
अग्निर्मोदाम्निधादित्याग्नेध्वम् ॥ मित्रावरुणां प्रशास्तारौ प्रशास्त्रादिति प्रशास्तार्म् ॥ इन्द्रो ब्रह्मा ब्रा-
ह्मणादिति ब्राह्मणाहंसिनम् ॥ गरुतः पातारः पौत्रादिति पातार्म् ॥ आत्रां नेष्ट्रयो नेष्ट्रादिति नेष्ट्रा-
रम् ॥ अग्निर्द्वीनां विशां पुरस्तायं सुन्वन्वन्नमानो मनुष्याणां तपोरस्त्रूरूपां गार्हपत्यं दोदायञ्जतं
हिमा द्वा यू राधांसि संपृच्छाना असेपृच्छानौ तन्वस्तेन्म इत्याह यन्नमानः । १७ । प्रवृतः प्रवृते "ब्रुष्टो
वाचो भूयासमिति ब्रुवेण "स्वाहा सरस्वत्या इति द्वितीयमृचा स्तोमं समर्धयेति तृतीयम् । १८ । न सव-

णाहि so d. mss. wie 2, 4, 4, 18, 5, 1, 23
u. Āp. Cr. 12, 17, 19 (cf. *ṣṛṇāhi* Āp. Cr. 12,
19, 5, aber auch *struṇhi* ib. 13, 3, 1), पुरोडाशं
u. ०शं so d. mss. cf. Āp. Cr. II. cc. ०*ṣṛṇā*. —
13) आद्योधिपाद्° L, °आद्ये MzB, क्षेत्रीय°
LPzBn, सांकाशिन° Pz cf. aber auch 2, 1, 1,
10, क्षेत्रीयं LLzPz क्षेत्र्यं Bn (in den ablei-
tungssuffixen *tra*, *trya*, *triya*, *traya* zeigen die
mss. bedeutendes schwanken); zu *samtatām*
etc. cf. 2, 2, 2, 12. — 14) °णातंयहं NS. —
15) श्रुत उत्सं corr. nach TS. 3, 1, 10, 3, °श्रु-
तमुत्सं d. mss. (möglich, aber ganz unwahr-
scheinlich; gegen die caesur; मु aus उ in ähn-
lichen fallen nicht selten im Man. Cr. cf. z.

b. zu 1, 5, 2, 1; 2, 3, 7, 4); उद्धृते corr. nach
TS. I. c. उद्धृति Bn उद्धृते LPz उद्धृते d.
ubr., तृवृतां Bn; statt *paṣan* hat *ag-
neyam savanigam* Ke — 17) *aṣṛam aṣṛa-
ram* N wie Āp. Cr. 11, 19, 5 (die wieder-
holung ist überflüssig, da schon die einfache
absol. form iterative bedeutung hat so we-
nigstens im Man. Cr.), अग्निनाधर्पू (st. °पू) S
cf. Āp. Cr. 11, 19, 8; °धर्पूरूपां° so richtig LPz,
°धर्पूरूपां° d. ubr. incl. Ke unter trügerischem
einfluss von Āp. Cr. I. c. (aus °*dhṛaryar* up°,
ein beispiel für manches andere, wie un-
regelmässige kasis entstehen kann); °पांशु-
आत्मनो schreiben MzBNS nicht ohne grund,

नोये पशुपुरोडाशमनुनिर्वपति । १९। सिद्धमा वपाया कोमात् । २०। कुतायां वपायां चात्ताले मार्गयित्वा
धिष्णयानुपातष्ठत ऋत्विजो यजमानश्च । २१। ॥ ६ ॥

अथकार्शेयजमानो ग्रहानवेतते ॥ प्राणापानाभ्यां मे वर्चोर्दसौ पवेद्यामित्युपांश्चतयीमी ॥ व्यानाय
मे वर्चोर्दाः पवस्वेत्युपांशुमवनम् ॥ वाचे मे वर्चोर्दाः पवस्वेत्येन्द्रवायवम् ॥ दत्तक्रतुभ्यां मे वर्चोर्दाः पव-
स्वेति मैत्रावरुणम् ॥ ओत्राय मे वर्चोर्दाः पवस्वेत्याग्निम् ॥ चतुर्भ्यां मे वर्चोर्दसौ पवेद्यामिति शुक्राम-
न्विनी ॥ आत्माने मे वर्चोर्दाः पवस्वेत्याप्राणम् ॥ अङ्गेभ्यां मे वर्चोर्दाः पवस्वेत्युक्थम् ॥ घ्रायुषे मे व-
र्चोर्दाः पवस्वेति ध्रुवम् ॥ विष्णोर्गठर्मसि वर्चसे मे वर्चोर्दाः पवस्वेति द्रोणकलशम् ॥ इन्द्रस्य गठर्मसि
वर्चसे मे वर्चोर्दाः पवस्वेत्याधवनोमम् ॥ विश्वेषां देवानां गठर्मसि वर्चसे मे वर्चोर्दाः पवस्वेति पूतभृ-
तम् ॥ को ऽसि कतमो ऽसि कतमो वा नामासि ॥ यं त्वा सोमेनातीतृष्यं त्वा सोमेनामिमदन्मुपोषः पोषिः
स्यात्सुवीरो वोरैः सुप्रजाः प्रवया सुचताश्चतुषा त्वावेत इति सर्वत्रानुपजति । १ ॥ तेजसे मे वर्चोर्दाः
पवस्वेत्याद्यम् ॥ पशुभ्यो मे वर्चोर्दाः पवस्वेति पृषदाद्यम् ॥ घ्रायुर्वृहत्तदशोय तन्मामवतु तस्य नाम्ना
वृश्वाचो यो अस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्टम इति कृविधानम् ॥ विश्वायुर्वामदेव्यं तदशीप तन्मामवतु तस्य
नाम्ना वृश्वाचो यो अस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्टम इत्याग्रीधम् ॥ घ्रायुः प्रतिरथंतरं तदशीप तन्मामवतु तस्य
नाम्ना वृश्वाचो यो अस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्टो भुवनमसि विप्रवस्व नमः सदे नमः सदस्सप्तप इति
सदः ॥ दृढे स्थो ऽश्विरे सनीचो ग्रंक्षस्पातं मा मा ग्वावापृथिवी संतातं मा गायानिजसा चरतमिति
द्वार्ये । २ ॥ नमः पितृभ्यः पूर्वसज्जो नमो अपरमज्ज्य आगत पितरः सोम्यास्तेषां वः प्रतिविज्जा अरिष्टाः

अग्निर्ग्रीधादि° M2BKc, प्राणास्त्रादिति N u. v.
1. Kc, इन्द्रोत्रावपादिति M2B, °कुंमिने so
LBuKc u. sec. m. S °कुंस्ये N u. pr m S
°कुंस्य M2B, पोतारः fehlt in Kc, याचो LS
cf. aber auch Âp. Çr. I. c., नेष्ट्रयो fehlt in Kc,
अग्निर्देवीनां M2BSLP3, णी d. mss nach MS. I,
(49, 1 ubrigens *tayor* . . . *nan?*); दोदापञ्चतं
nach MS. I. c. दोदापञ्चतं (दि° S, °पञ्चत° N,
fehlt in Bn) d. mss.; द्वा पू wird doch wohl
richtiger sein als द्वायू [naheres hierüber s. zu
MS. I, 49, 2 u. vgl. PW2, auch Kätv Çr 6,

4, 3; *dvā ya* kann in Çat. Br. u. Kath. wie
auch oben substantivsatz sein]; *tan me* ein
satz für sich cf. *tan nau sahu* 2, 3, 11.

7 (cf. Âp. Çr. 12, 18—20): 1) वर्चोर्दसउ
so beide mal alle ausser Bn ist ein schreibeu-
riosum für °सी (so hatte auch L an erster stelle
oder °सीउ, dann corr. in °सउ) cf. VS. 7, 27 ff.;
°प्रयणाम् M2BN cf. zu 2, 3, 3, 20. — 2) सदे so
alle cf. PW2, सदस्सप्तप M2B, स्थोश्विरे so
LSLP3 (so ist wohl auch Âp. Çr. 12, 20, 4
zu 1.) स्थेशि° M2B °स्थशि° N, अंक्षस्पातं

स्याम् सुपितरो वयं पुष्पाभिर्भूयास्म सुप्रज्ञसो यूयमस्माभिर्भूयास्तु पितरो होयि पितरो होयि पितरो
होयीति दत्तिणार्थं सदसः प्रेतमाणा जयन्ति । ३ ।

घोरा सृषयो नमो अस्त्वद्य येऽशतुर्येषां तप उच्चभीमम् ।

• बृहस्पते महिष युमत्तमो नमो विश्वकर्मणे स उ पात्रस्मान् ॥

इति धिष्ण्यान् । ४ ॥ स्वस्ति वयं तया वसेम देव सोम सूर्य गायत्र्या त्वा शंसीमहीत्यादित्यम् । ५ ।

उप मा ग्यावापृथिवी कृयेतामुपास्तावाः कलशः सोमधानाः ।

उप मा होत्रा उपकृवे कृयतामुपहृता गाव उपहृतो ऽहं गवाम् ॥

इति प्राञ्चुखाः कलशान् । ६ । सदः प्रसृप्योपविशन्ति । दत्तिणतः पुरस्ताद्दोत्रीयस्य यज्ञमान उपविशत्यु-
त्तरावधूम् । ७ । प्रतिप्रस्थाता पात्र्यामुपस्तोत्रं सवनोयानुदासयति । पूर्वार्धे धाना । दत्तिणार्थं सक्त्स्न-
रम्भाय दद्या प्रयुतान्सर्पिषा वा । पश्चार्धे सक्त्स्नपरिवापाय । मध्य पुरोडाशं । विस्त्राव्यामितामुत्तरार्धे । ८ ।
अलंकृत्य बृहस्पतोर्वदाय "प्रातः प्रातःसावस्येन्द्राय पुरोडाशानामनुब्रूहीत्यनुवाचयति । आश्राव्य
"प्रातः प्रातःसावस्येन्द्राय पुरोडाशान्प्रेष्येति प्रचरति । ९ । श्रीभूतं ब्रह्मामानीयैष्ये पुरोडाशानामनुब्रू-
क्ष्यैष्ये पुरोडाशान्प्रस्थितान्प्रेष्येति प्रचरति । १० । सिद्धमा कपालविमोचनादन्यदिओपकृवात् । ११ ।

corr. °तां Bu ग्रँहसस्यातं d. úbr. (graphisch
aus ग्रँहसःपातं entstanden?), °भिशसा corr.
°भिशश M₂ °भिशश BNS °भिशशरतमिति L
°भिशशर° Bu (bei der lesart *adyā 'bhi*
ṣvaṣ ca M₂ ist die wortstellung etwas auf-
fällig; auch wäre es reiner zufall, wenn
M₂ allein recht hätte; cf. auch *Āp. Çr.* 12,
20, 9). — ³) नमोपर° LBNPs (°सद्यो M₂B
°सद्यः d. úbr.), °भूयास्त corr. °भूयास्थ d.
mss., °णार्थं Bu, प्रेतमाणाजयन्ति M₂BS. —
⁴) °शतुर्येषां so LBN °शतुर्येषां d. úbr. (bei
letzterer lesart müsste man wohl *yebhyas*
in *ebhyas* so TS. 3, 2, 8, 2 u. vielleicht auch
ucca in *uta* verwandeln), उच्चभीम M₂B; bei
1. u. 2. *namo* hat man den dat. aus dem
zusammenhang zu suppliren (anders TS.

1 c.), समुपात्र° M₂BNS cf. zu 2, 3, 6, 15. —
⁵) वसेम so LBNPs वशेम M₂BNS, सूर्यो M₂BNS,
शंसीमही° so alle cf. *atiṣaisyāt* 2, 5, 2, 18, 3, 4.
6. 18. — ⁶) कृयेतामु° mss. ausser LBNPs, स-
मानाः (st. *somadho*) Ps, 2. कृयेतामु° LBNPs,
प्राञ्चुखः N. — ⁷) होत्रियस्य LPs होतृ° Bu cf. zu
2, 3, 6, 13; °धर्म so LM₂BBN °धर्म S °धर्मः NP₃
(nach letzterem sc. *upaviṣati*), °नरतोर्ध्वपुर
(*upaviṣati 'ty arthah*) Lc kann freie wieder-
gabe sein (*adhvaryū* dual sind natürlich
Adhvaryu und Pratiprasthātār) — ⁸) प्रतिप्र-
स्थाता ziehen auch LBNLPs zu diesem sū.,
dagegen wird es zu Kāty. Çr. 9, 9, 5 nicht
citirt (möglich also, dass Kc es mit dem vor-
hergehenden verbindet). — ¹¹) Zu *anyad* adv.
praep. cf. 1, 6, 1, 14; 2, 2, 1, 15. — ¹²) नुवो S,

सुचौ चमसं वापव्यं वादाय वाचं गच्छत्या ॥ यत्रेति वचनात् । १२ । आग्नीध्रे स्फुसमार्गपाणिग्राहीधः पश्चा-
दामन्दीमारभ्योर्ध्वस्तिष्ठन्वेति श्रीषदिति प्रत्याश्नावयति । १३ । प्रत्याश्रुते दतिणं परिधिर्मेधिं प्रत्यव-
स्थाय जुहोत्यध्वर्युर्हृतरं प्रतिप्रस्थाता । मध्ये ऽग्नेराध्याहुतीः पुरोडाशाहुतीः पश्चाहुतीश्चाभितः सोमा-
हुतीः । १४ । ॥ ७ ॥

द्विद्वत्यैः प्रचरतः । १ । प्रतिप्रस्थातादित्यपात्रेण प्रतिनिग्रह्यान्प्राक्मसन्नाहुतीति । २ ॥ उप-
यामगृहीतो ऽसि वायव इन्द्रवायुभ्यां त्वेति गृह्णाति । ३ । मुख्यमादायाध्वर्युः परिप्लवया द्रोणाकलशान्

अध्वर्यो ऽयं यज्ञो ऽस्तु देवा ओषधीभ्यः पशुभ्यो मे धनाय ।

विश्वस्मै भूताय ध्रुवो ऽस्तु देवाः स पिन्वस्व घृतवदेवयज्यायै स्वाहा ॥

इति सोममाधारमाधारयति । ४ ॥ वायव इन्द्रवायुभ्यामनुब्रूहोत्यनुवाचयति । आश्वाव्य ॥ वायव इन्द्रवायु-
भ्यां प्रेष्येति प्रचरति । ५ । वषट्ते जुहुतः । ६ । पुनर्वषट्ते जुह्वा व्यवनयते । ७ । प्रतिप्रस्थाताध्वर्युपात्रे
सर्वमानयति । ८ । तस्याग्रमध्वर्युः प्रतिप्रस्थाने ऽवनीय त्वरमाणो भक्तं कुरति । ९ ॥ अयं वमुः पुरोवसुरि-
ति क्त्रे प्रयच्छति । १० ॥ उपयामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्त्वेति प्रतिप्रस्थातादित्यपात्रेणादित्यस्थाल्यां
संपातमवनयति । ११ ॥ उपयामगृहीतो ऽसि मित्रावरुणाभ्यां त्वेति गृह्णाति । १२ । मुख्यमादायाध्वर्यु-
र्यथादेवतमनुवाचयति । १३ । सिद्धमा प्रदानात् । १४ ॥ अयं वसुर्विद्वसुरिति क्त्रे प्रयच्छति । १५ ॥ उप-
यामगृहीतो ऽसि विश्वदेवेभ्यस्त्वेति प्रतिप्रस्थातादित्यपात्रेणादित्यस्थाल्यां संपातमवनयति । १६ ॥ उ-
पयामगृहीतो ऽस्यश्चिभ्यां त्वेति गृह्णाति । १७ । मुख्यमादायाध्वर्युर्यथादेवतमनुवाचयति । १८ । सिद्धमा

चादाय Kc व्यादाय LbN (cf. aber auch Âp. Çr. 12, 20, 22). -- 13) आग्नीध्रे so M2BNSBnKc
आग्नीधीये J. -- 14) पश्चाहुती° mss. ausser
BnLc, पश्चाभितः (st. *paçrāh° ca 'bh°*) Kc, सो-
मश्चाहुतीः LbNc.

8 (cf. MS. I, 3, 9; Âp. Çr. 12, 20 ff):
1) द्विद्वत्यैः N. -- 2) प्रक्रमसंनान्वा u. प्राक्रम-
संनान्वा Kc zu Kāty. Çr. 9, 9, 15, wofür
Weber im text प्रक्रमसंनान्वा hat (*grāham* ist
absol. und zu *asannān* vgl. *na sūdayati* Âp.
Çr. 12, 20, 19). -- 4) अध्वर्यो so alle, देवा ओ-

ष° corr. cf. TS. 3, 1, 9, 9 देवानोष° alle, पि-
न्वस्व so Bn cf. TS. I. c. पिन्ववत्स्व L पिन्व-
वत्स NS पिन्वत्स M2B; *āghāram* fehlt in
Bn wohl nur zufällig. -- 7) नयतः N wie 2,
4, 2, 15. 6, 5. -- 8) ध्वर्युः M2BNS, सर्वमवनयति
Kc. -- 9) तस्यार्धमध्वर्युः N u. pr. m. S (st.
agram setzt Ps *kinçit*), प्रतिप्रस्थातृपात्रे Kc.
-- 13) दैवतम° M2B wie sū. 18 cf. zu 2, 2,
1, 34, aber auch zu 1, 8, 4, 37. -- 16) विश्वे°
M2B. -- 18) देवतम° M2B cf. zu sū. 13. --
22) त्विपूरयति M2B. -- 24) विश्व Bn.

प्रदानात् । १९ ॥ अयं वसुः संपदसुरिति कृत्रे प्रपङ्कति । २० ॥ उपयामगृहीतो ऽसि विद्येभ्यस्त्वा देवेभ्य
इति प्रतिप्रस्थातादित्यपात्रेणादित्यस्थाल्यां संपातमवनयति । २१ ॥ दितेः पुत्राणामित्यादित्यस्थाली-
मभिपूरयति परिल्लवया क्षोणकलशात् । २२ ॥ उपयामगृहीतो ऽसि विज्ञोस्त्वोक्तक्रमे गृह्णामीत्यादित्य-
स्थालीमभिभृशंति । २३ ॥ विज्ञ उक्तक्रमे ते सोम इति प्रतिप्रस्थातादित्यपात्रेणादित्यस्थालीमपि दधा-
त्यपि दधाति । २४ । ॥ ८ ॥

॥ इति मानवसूत्रे ऽग्निष्टोमे तृतीयो ऽध्यायः ॥

पूतभूतो ऽत्ते मध्यतःकारिचमसानुपसादयति होतुर्ब्रह्मणा उद्गातुर्वज्रमानस्य । १ । होतृकचमसो-
 शान्यान्ते ऽक्वाकचमसादुन्नयति । २ ॥ उन्नीयमानिभ्यो ऽनुब्रूहीत्यनुवाचयति । ३ । उभयतः शुक्रानुमे-
 तोन्नयति । ४ । द्रोणकलशाडुपस्तोर्य पूतभूत उपबिलात्कृत्वा द्रोणकलशादभिपूरयति । ५ ॥ तुथो ऽसि
 जनधाया देवास्त्वा शुक्रयाः प्रणयन्त्विति शुक्रमादत्ते ॥ तुथो ऽसि जनधाया देवास्त्वा मन्विषाः प्रणयन्त्वि-
 ति मन्विषं प्रतिप्रस्थाता । ६ ॥ अयनुतौ शण्डामर्काविति पांसूनयधंसयतः । ७ । अथस्तामूषकलानुप-
 यक्ते । ८ । प्रोत्तिवेधमशकलाभ्यामैहिक्विन्नस्य ते देव सोमेत्यपिधतः । ९ । अदाताभ्यामुपनिष्क्रामतः
 । १० ॥ घ्रायुः संधतं प्राणं संधतं चतुः संधतं ओत्रं संधतं मनः सधतं वाचं संधतमिति पञ्चादुत्तरवेदेरव-
 यम्य मरुावर्त्ती संधतः । ११ ॥ अनाधृष्टासीत्यङ्गुष्ठाभ्यामुत्तरवेदिमाक्रामत । उपरि लिखत्तावुत्तरवेदिं
 परिक्रामतः । १२ । शुक्रं यजमानो ऽन्वारभते । १३ ॥ सुवीराः प्रजा इति दत्तिषोनाधर्युः [गक्ति] ॥ सुप्र-

1 (cf. MS. I, 3, 12; IV, 6, 3; Âp. Çr. 12, 21-26): 2) होतृक° so BnLeKc cf. zu su. 21, होत्रिक° L cf. zu 2, 1, 1, 4, होत्रक° d. tbr.; °चमसमुन्नयति L; unnayati haben nur L.Bn cf. auch Âp. Çr. 12, 21, 14. — 4) शुक्रमुने° Kc cf. zu su. 52. — 7) शंडा° so N शंडा° S खंडा° L खडा° M2B षंडा° BnLcl's cf. zu su. 19. — 8) °शकलानु° N, °पयक्त्वो M2BNS (dar- nach müsste idan im folg. su. aprok° lesen, vgl. jedoch auch Âp. Çr. 12, 22, 2) — 9) प्रो- त्तिवेध° (प्रोत° L.BnLe) so d. mss. [प्रोत- ताभ्यांश्ध° Lc ist als erklärende auf-

lösung anzusehen]. — 10) ādānābhyām nach LcP3 sc. mantrābhyām su. 6 (adatte!). — 11) °रत्तो N [avayamya caus., nach Lc: na grahau saṁsparṣayata ity arthaḥ; der construction nach ist grahāv aratnī entweder asyndetisch cf. zu 1, 2, 1, 18 neben Âp. Çr. 12, 22, 6, oder grahau hängt von avayamya ab und ist dem sinne nach bei saṁdhataḥ neben aratnī zu wiederholen; cf. übrigens auch su. 17]. — 12) °माक्रम्य Lc, °क्रामतावु- परि S, लिखत्तावुत्तरवेदिं (लिषत्तावुत्तरवेदिं Lc) SBnLe [āṅgusthābhyām akramataḥ resp. ākrāmaya ist

ज्ञाः प्रजा इत्युत्तरेण प्रतिप्रस्थाता । १४ ॥ इन्द्रेण मन्युनेति यज्ञमानो जपति । १५ । पुरस्तात्प्रत्युच्चावव-
 तिष्ठेते । १६ ॥ संज्ञमानावित्यर्त्तौ संघतः । १७ ॥ शुक्रस्याधिष्ठानमसीतीधमशकलमद्यावध्यस्यति ॥
 मन्युतो ऽधिष्ठानमसीति प्रतिप्रस्थाता । १८ ॥ निरस्तः शण्ड इति पूषशकलं बर्हिर्वेदि निरस्यति ॥
 निरस्तो मर्क इति प्रतिप्रस्थाता । १९ । प्राचशमसैशरति । प्रत्यक्षी शुक्रामन्थिभ्याम् । २० । आश्राव्या-
 धर्युः "प्रातः प्रातःसावस्य शुक्रवतो [मन्थिवतो] मधुश्रुतं इन्द्राय सोमान्प्रस्थितान्प्रेष्य ॥ कोतर्षज ॥ म-
 ध्यतःकारिणां चमसाधर्यवो वषट्कृतानुवषट्कृते ब्रुहुत ॥ कोतृकाणां चमसाधर्यवः [सकृत्] सकृदुतांशमसा-
 न्शुक्रस्याभ्युक्तीपोपावर्तधमिति प्रेष्यति । २१ । यथाप्रेषितं चमसानाम् । २२ । शुक्रामन्थिनौ प्रतिनिगद्य
 कोमौ । २३ ॥ या प्रथमा संस्कृतिरित्युभौ निगद्य "तस्मा इन्द्राय सुतमानुकोतेत्यधर्युः सर्वहुतं करोति
 ॥ तस्मै सूर्याय सुतमानुकोतेति प्रतिप्रस्थाता । २४ । हुत्वा "रुद्राय स्वाहेति शेषमुत्तरार्धपूर्वार्धे ब्रुहोति
 । २५ ॥ प्रेतु कोतृशमसः प्र ब्रह्मणः प्रोद्गातुः प्र यज्ञमानस्येति प्रेष्यति । २६ । प्रतिपरिक्रम्य यथास्थानं
 पात्रे सादयतः । २७ । पुनरभ्युक्तीतानामेकैकं घाह्माश्राव्यं "प्रशास्तर्यज ॥ ब्रह्मस्यज ॥ पोतर्षज ॥ नेष्टर्य-
 ज्ञाग्नीयज्ञेति प्रेष्यति । २८ । वषट्कृतानुवषट्कृते हुत्वा हरति भतान् । २९ ॥ अयाउग्रोदिति चेदोता पृक्दै
 याडिति प्रत्याह । ३० । सोमभतान्सदसि भतयन्ति वषट्कृता कोमाभिषवकारा चमसिनश्चोपहृतोपह्वय-
 स्वेत्युक्त्वोपहृता उपह्वयधमिति वा । ३१ । द्विदेवत्याभतयित्वा कृता प्रयकृति । ३२ ॥ भतेरिह गाविश

gleichbedeutend mit *āṅg° avagrhya* Āp. Çr. 12, 22, 7, cf. randglosse in L: *āṅguṣṭhābhyām sprṇāḥ* und Lc. *pādāṅguṣṭhābhyām pari-likhantiṭy ity arthaḥ*. Statt *upari* so alle ist nicht etwa *pari* zu lesen; weshalb aber ist *uttarav°* wiederholt?]. — 14) [] fehlt in allen ausser Lc (*adhvaryur gachati* . . . *pratiprasthātā gachati 'ty arthaḥ*; dar-nach erscheint das erste *gachati* als citat) cf. 2, 3, 2, 31. 3, 17. 4, 27. — 16) °तिष्ठते B °तिष्ठते M2 प्रत्यंचावुपतिष्ठते Lc. — 17) cf. sū. 11. — 19) षंड Lc खंड BnP3 (cf. v. Schröder zu MS. IV, 82, 16). — 20) प्राक्रमसै° Weber zu Kāty. Çr. 9, 11, 2. — 21) [मन्थिवतो] fehlt

in LBNLcP3, *rasatkr°* bis *camasādhn°* fehlt in M2B, ब्रुहति Kc, कोत्रकाणां NS cf. zu su. 2, [सकृत्] fehlt in LBNKc. — 22) चम-सानां कोमः Lc (letzteres citat?). — 24) *adhv°* bis *ayuhote 'ti* fehlt in M2B. — 28) घा-ह्माश्राव्य Lc °श्रावयति P3, °ग्नीयज्ञेति Bn. — 31) कोमाभिरुव° Lc cf. aber auch Kāty. Çr. 9, 11, 13 u. Āp. Çr. 12, 25, 17 (zum adjectivcompositum mit einem Dvan-dvam im vorderglied vgl. *sphyaśānmārga-pāṇih* 1, 3, 1, 25, 2, 3, 7, 13 u. *bharkṣācārya-vṛttih* M.an. Gf. 1, 1, 2). — 33) भतेरिह LBN, शतनुवाय ॥ हरि LBN दीर्घायुलोपेदकि M2B, कृता so LBN हुतो M2BNS (*hrdo* TS. 3, 2,

दीर्घायाप शतनुवायेकि वसो पुरोवसो प्रियो मे कृतो भवाश्चिनोस्त्वा बाहुभ्यां सध्यासमिति प्रतिगृ-
ह्णाति यं यं कृता प्रयकृति । ३३ ॥ नृचतसं वा देव सोम सुचता अवकशेषमित्यवेतते । ३४ ।

क्विन्व मे गात्रा कृरिवो । गणान्मे मा वितोतृषत् ।

शिवो मे सप्त स्रष्टोनुपतिष्ठ मा मे ऽवाङ्मभिमतिगाः ॥

इति द्विरेन्द्रवायवं भक्तयतः प्राणेषूपनियम्य । ३५ । अव्यतिकारं चतुषोरुपनियम्य मैत्रावरुणं "मन्द्रा-
विभूतिः केतुर्पक्षिणा वाग्नुषाणा सोमस्य पिबत्विति भक्तयतः । ३६ । सर्वत आश्विनं परिकारं ओत्रयो-
रुपनियम्य प्रतिपर्याकृत्य "मन्द्रा स्वर्वाव्यदितिरनाकृतशोर्ज्ञो वाग्नुषाणा सोमस्य पिबत्विति भक्तयतः
। ३७ । कृतोचमसे संपातमवनयति भक्तयिवा भक्तयिवा । ३८ ।

मा मा रात्रन्विबोभिषो मा मे कृदि द्विषा वधीः ।

वृषाणं प्रुष्ममायुषे वर्धसे कृधि ॥

इति तं तं भक्तयिवा कृदपदेशमारभ्य जपति । ३९ । नानवधायावसृजेरेन्द्रवायवे पुरोडाशवृगलं "मैत्राव-
रुणो पयस्यां । धाना आश्विने । ४० । दक्षिणस्य रुविधानस्योत्तरस्या वर्तन्याः पश्चाद्विदेवत्यपात्राणि
सादयति । ४१ । क्षेत्रे ऽवात्तरेडामवयति । ४२ । उपहूयमानायामसंस्पर्शयत्तश्चमसानुपोद्यकृति । ४३ । कृ-
त्रा समुद्य समुपहूय "वसुमद्राणस्य सोम देव ते मतिविद्ः प्रातःसवनस्य गायत्रकृन्दसो ऽप्रिङ्गत इन्द्रपो-
तस्य मधुमत उपहूत उपहूतं भक्तयामीति चमसान्भक्तयति । ४४ ।

5, 1), भवाश्चि° so LBn भवोश्चि° S भवा-
श्चि° (d. i. wohl भव । चि°) M2BN, सध्या-
समिति corr. nach TS. l. c. सध्या° Bn u.
(mehrfach wiederholt) P3 सध्या° N सध्या°
M2B सध्या° (oder सध्या°?) L. — 34) अव-
कशेष° so M2B und wiederholt P3 resp. corr.
S अवकशेष° N u. pr. m. S अवकशेष° LBn.
— 35) वितोतृषत् ॥ so d. mss. ausser °व°
Bn (braucht kein fehler für °ष; so TS. 3,
2, 5, 3 zu sein, cf. z. b. auch 1, 6, 3, 5; als
subject zu °वत् kann hier auch vāyuh ge-
dacht sein, man beachte aindravāyavam),
°पतिष्ठ so LBn °पतिष्ठत M2B °पतिष्ठ-
तस्व N °तिष्ठत् pr. m. S (a r. corr. स्व).

— 39) विबोभिषो corr. nach TS. 3, 2, 5, 2
विभीविषो BLLc विभीविषो S विभीविषो
M2 विभा° Bn विभीषो N, कृदि M2BBn,
द्विषा so d. mss. (twiṣa TS. l. c.). —
40) तानवधायावसृजेत Lc; °वृगलं so Kc v.
l. resp. L (in letzterem scheint वृ in दृ corr.
zu sein), °वृगलं Kc v. l. zu Katy. Cr. 9, 11,
25, °दृगलं d. übr. wie sü. 49 alle (über
drgala, vergala, brgala u. bhrigala s. PW²; ob
vrgala schlechter als brgala?); धाना आश्विने
so Kc cf. Ap. Cr. 12, 26, 6 धानामाश्विने d.
mss. (āṇvine dhānam Lc). — 44) समुद्य so alle
wie 2, 4, 4, 29 (in S mit der correctur समु-
द्यन्य); चमसां (offenbar für °सान् cf. L zu sü.

शो नो भव कृद् घ्रा पीत इन्द्रो पितेव सोम सूनवे सुशेवः ।

सखेव सख्य उरुशंस धीरः प्र ण घ्रायुर्जिविसे सोम तारीः ॥

इति तं तं भतयित्वा कृद्पदेशमाह्वय जयति । ४५ ॥ घ्राप्यायस्व "सं" ते पर्यासीति भतशेषान् [घ्राप्याय-
पत्ति] । ४६ । दन्तिणस्य रुचिर्धानस्य पश्चादत्तं नाराशंसचमसान्सादयति । ४७ । उपविशत्यक्षावाको
ऽग्नेण स्वं धिषण्यं बहिः सत्सः । ४८ । तस्मै पुरोडाशधृगलं प्रदायाँक्षावाक वदेत्यनुवाचयति । ४९ ॥
उपो अस्मान्ब्राह्मणान्ब्राह्मणा कृण्वन्मिदमुच्यमाने "पुण्यमयं ब्राह्मणा उपरुच्यकामो वदतीमं कौतरूप-
कृण्वस्वेति प्रेष्यति । ५० ॥ उर्जीयमानायानुब्रूहीत्यनुवाचयति । ५१ । अथतः प्रक्रमक्षावाकचमसमुच्य-
ति । ५२ । आश्वायँक्षावाक यजेति प्रेष्यति । ५३ । वषट्कृतानुवषट्कृते कुवा कुरति भतम् । ५४ । न तेन
संभतयेत् । यद्यस्मिन्नुपरुच्यमिदं दत्तयेति ब्रूयात् । ५५ । व्याख्यातं भतणमाप्यायनं च । ५६ । अतस्मा
नेष्टुश्चमसमाग्रीधस्य चाक्षावाकचमसं सादयति । ५७ । आग्नेये सवनोयान्भतपत्त्यत्तर्वेदि । बर्हिर्वेदि
मार्जयते । बर्हिर्वेदि वा भतयित्वात्तर्वेदि मार्जयते । ५८ । अनुसवनं "ब्राह्मणांस्तर्पयति प्रेष्यति
। ५९ । ॥ १ ॥

स्तुघकेः प्रचरतः । १ ॥ उपयामगृहीता ऽसि मधवे त्वेतिप्रभृतयो ग्रहणाः । २ । मरु प्रथमी
गृह्णीति । परिश्रवामुडुक् "मधवे त्वेत्यध्वरुपयामगृहीता ऽसि संसर्वा ऽस्यैरुस्पत्याय त्वेति प्रतिप्र-
स्थाता । ३ । आश्वाय प्रेष्यत्यध्वरुः । तस्य प्रेष युगपज्जुहुतः । ४ । न स्तुघकेष्वनुवषट्करोति । ५ । कुवा

46) M2BNS, चमसंभतयति (I *adhvaryuh* I) P3
(so wohl wegen *bhaksayāmi*). — 46) न (st. III)
mss. ausser NS. — 46) भतशेषान् so LcS °षां
LBn °षम् P3 भतशेषान् N भतशेषात् M2B, [] nur
in NSPs (Lc: *āpyāyā patni 'ty arthah*). —

47) नाराशंसच° so LBnLcP3 नाराशंसान्च° (so
besser?) NS नाराशंसान्चमसान्च M2B, सादय-
ति LN (Lc: °पति u. °पति; nach P3 sc. *cama-*
sādhvaryavah; cf. auch *Āp. Cr.* 12, 25, 27). —

48) वृगलं corr. cf. zu sū. 40 °दृगलं alle. — 49) अ-
पो (zweimal) P3, अस्मान् so P3 ऽस्मान् Lc स्मान्
d. ūbr. — 50) उभयतःप्रक्रम° schreibt Weber
zu Kāty. *Cr.* 9, 12, 13, aber sū. 4 zu Kāty.

Cr. 9, 9, 25 auch w. o. (cf. auch *Āp. Cr.* 12,
26, 4). — 54) भतान् Bn (auch L?) cf. sū. 29,
aber auch 2, 4, 2, 18 u. a. — 55) तेनसरुभत-
येत् P3, °दत्तेति mss. ausser LBnPs.

2 (cf. MS. I, 3, 16-18; IV, 6, 7 ff; *Āp.*
Cr. 12, 26-28): 2) ग्रहणाः so d. mss. (sc. *man-*
trah; richtiger wäre wohl ग्रहणाः; Lc
bloss *grahṇamantrah*). — 3) प्रथमी I. (°म
Bn) cf. aber auch sū. 13 (anders gewendet
MS. IV, 89, 10 ff.), गृह्णीतः Bn u. I. a. r. corr.
aus °ते, °रुस्पत्याय so Bn °रुस्पत्याय d.
ūbr. wie in ähnlichem fall 2, 3, 7, 2. —

गृहीत्वा च प्रतिप्रस्थाता दत्तिषोनाध्वर्युमभिप्रयस्य पात्रं कर्त्तुं । ६ । नान्योऽन्यमभिप्रयस्येति । ७ । शेषे पूर्वस्योत्तरमभिपरिगृह्णाति । ८ । पूर्वः प्रतिप्रस्थाता "माधवाय त्वेति गृह्णाति । व्यत्यासमुत्तरैः । समान-
गाम्नावपतोः स्थानम् । ९ ॥ ऋतुना प्रेष्येति षड्भिः प्रचरतः । यतो कृतं ततः पात्रे गृहीत्वा "ऋतुभिः
प्रेष्येति चतुर्भिः । यथादितस्तथा गृहीत्वा "ऋतुना प्रेष्येति द्वाभ्याम् । १० । एकादशे प्रेषे "ऽध्वर्युं यज्ञत-
मित्युक्ते तयोर्न्यतरो मध्यमस्य परिधेः पश्चादुपविश्य " येऽ यज्ञामहे ऽश्विनाध्वर्युं घ्राध्वर्यवाद्ऋतुना सोमं
पिबतां वीषडिति प्रेषेण यजेत् । अथ चेदचा "येऽ यज्ञामहे

अश्विना पिबतं मधु दीव्यमी प्रुचित्रता ' ऋतुना यज्ञवाकृता ॥

वीषडित्यनवानं यजति । ११ ॥ कौतरेतस्येति वातिप्रेष्यति । उत्तमे प्रेषे यज्ञमानस्य याज्यातिप्रेषो वा
। १२ । सक्रोतमी गृह्णाति ॥ तपस्याय त्वेति प्रतिप्रस्थाता ' संसर्पेणाध्वर्युः । १३ । दत्तिणतः प्रतिप्रस्थाता-
वतिष्ठते । तस्य प्रेषे युगपज्जुहुतः । १४ । ऊत्वा व्यवनयते । १५ । अघ्वर्युः प्रतिप्रस्थाने सर्वमानयति
। १६ । तस्याध्वे प्रतिप्रस्थाताध्वर्युपात्रे ऽवनीयेन्द्राग्नी आगतं सुतमिति प्रतिप्रस्थाताध्वर्युपात्रे ऐन्द्राग्ने
गृह्णाति ॥ एष ते योनिरिन्द्राग्निभ्यां त्वेति सादयति । १७ । प्रतिप्रस्थानेनाध्वर्युर्भक्तं कर्त्तुं । १८ ॥ वाग्दे-
वी सोमस्य पिबत्विति भक्तयन्ति समुपहूय यथेष्टं व्यतिकारम् । १९ । प्रसदसि पात्रमादधाति । २० ।

4) प्रेष्येत्य° Bn. — 7) °पयस्ये M2B resp. MS.
IV, 89, 7 °पयस्ये Lc (aber dualisch er-
klärt). — 9) *samānam* ... *sthānam* d. i. bloss
dakṣiṇam für beide im gegensatz zu 2, 3, 4,
28 neben 2, 3, 3, 18 resp. 2, 3, 2, 32. —
11) ऽध्वर्युयज्ञतमि° so BBnKc wie Âp. Çr. 12,
27, 6 ध्वर्युयज्ञ° M2L ध्वर्युयज्ञ° NSLc; पिबतांवी-
षडिति so Kc zu Kät. Çr. 9, 13, 17 cf. Vai-
tana 19, 8 पिबतस्ति M2B पिबतांवीडिति d.
übr. (vau in den letzteren ein blosser schreib-
fehler? cf. gleich w. u.; *pibatam* plurierte
2. du. oder fehler für *tam* so 7, 2, 2); प्र-
चित्रतः ऋतुना Kc so offenbar für °ताऋतुना
wie RV. 1, 15, 11 प्रुचित्रतर्तुना d. übr.;
वीषडित्यनवानं so Kc वाङ्मय° LBnLc u. 7,
2, 2 (vgl. w. o.), ohne वा d. übr.; °नु-
वानं mss. ausser LcBnKc, यज्ञस्ति Kc

(Weber zu Kät. Çr. 9, 13, 17 येति). —
12) वा न प्रेष्य° (st. वातिप्रेष्य°) nach Weber
1. c. Kc nebst v. l. ohne न; याज्यातिप्रेषोवा
M2BS याज्यानिप्रेषो वा Kc (zu *atipraiso* cf.
auch Âp. Çr. 12, 27, 6 u. 7). — 13) गृह्णी-
तो M2BNS, *samsarpeṇa* sc. *mantreṇa*
sū. 3 (*samsarpo* 'si). — 14) cf. sū. 4 (zu sū.
14-44 cf. 2, 4, 6, 3-17). — 15) Zu sū. 15-18
cf. 2, 3, 8, 7-9; °नयतो N wie 2, 3, 8, 7 u. 2,
4, 6, 5 (auch Lc citirt w. o., erklärt aber
dualisch *parasparam avanayataḥ*; jedoch
zu 2, 3, 8, 7 sagt er: *avanayanam atra prati-
prasthātuh prathamam*, wonach also oben u.
2; 4, 6, 5 *adhvaryuh* subject wäre). — 19) व्य-
तिकारं LcPa. — 20) *prasadasi* wie 2, 4, 6, 10
nach Lc: *prṣṭhasadasas tasmin sadasy upari*,
nach Ps: *sadodvārasyo 'pari* cf. *sadobīle* sū.

प्रतिप्रस्थाता सवनीयाविर्वपति । २१ । यथा वैश्वदेवस्य स्तोत्रोपाकरणकाले क्विष्कदाहूये । २२ ।
 अथेण क्तेतार् बहिः सप्तः प्रास्वः प्रतिग्रायोपविशति । २३ ॥ अधर्षो शोऽसावोऽमित्युच्यमाने "
 मोऽसावो देवोऽश्मिति प्रतिपर्यावर्तते । २४ । स्तुपात्रमारभ्योर्ध्वस्तिष्ठन्सदोबिले समानस्वरं क्तेत्रा
 व्यवसानेषु प्रतिगृणात्प्रीया मोदैवेत्यप्रणुतेप्रीया मोदैवोऽश्मिति प्रणुतेष्वगतेषु च । २५ । यथा वा
 क्तेता ब्रूयाद्ब्रूतः " शोऽसावो देवोऽश्मिति प्रत्याहूयति । २६ । समाप्तिं शस्त्रे प्रहृमादत्ते ऽध्वर्युश्मसाध-
 र्ववश्मसान् । २७ । आम्नाव्योऽकथशा यत्र सोमस्येति प्रेष्यति । २८ । वषट्कृतानुवषट्कृते ब्रुहोति । २९ ।
 चमसाधर्वो द्विशमसाननु प्राङ्मुपति । ३० ॥ वाग्देवी सोमस्य पिबत्वित्येन्द्राग्रं सर्वभक्तं भक्तयतः । ३१ ॥
 नराशंसपीतस्य सोम देव ते गतिविद्ः प्रातःसवनस्य गायत्रकन्दमः पितृपीतस्येति विकृतो भक्तमन्त्रः
 । ३२ । सिद्धमा सादनात् । ३३ । स्तुपात्रे मार्वालीये प्रतात्त्य यथास्थानं सादयति । ३४ ॥ घोमासश्चर्षणी-
 धृत इति शुक्रपात्रे वैश्वदेवं गृह्णाति ॥ एष ते योनिर्विद्येभ्यः स्वा देवेभ्य इति सादयति । ३५ । प्रतिप्र-
 स्थाता द्रोणकलशं पूतभृत्यवनीयं दशया परिमृष्य यथास्थानं न्युञ्जति । ३६ । चतुर्होतारं यजमानो व्रपति
 पुरस्तादाध्यानामिडयै किङ्कुर्विति च । ३७ । दक्षिणेन होत्रोयं प्रस्तोत्रे दंभां प्रयङ्गुपात्रतर्धमभितर्प
 यजमानेति स्तोत्रमुपाकरोति । ३८ । एवमत ऊर्ध्वं स्तोत्राण्युपाकरोत्यन्यत्र यजमानाभ्याम् । ३९ ॥ एषे-
 त्युक्ते प्रतिग्रायोपविशति । स व्याख्यातः । ४० । प्रौगं शस्त्रं प्रतिगोयं प्रहृदानप्रभृति समानमेन्द्राग्नेना
 भक्तपात् । ४१ ॥ नराशंसपीतस्येति विकृतो भक्तमन्त्रः । ४२ । सिद्धमा सादनात् । ४३ । मार्वालीये प्रतात्त्य
 पूतभृतो ऽन्ते सादयति यथास्थानं पात्रम् । ४४ । ॥ २ ॥

25 u. Äp. Çr. 12, 27, 11. 13. — 21) सवनीय-
 नि° M2B °पानि° NS. — 22) Lc: *yathu vaiç-
 vadevasya stotre 'ty (l) arthaḥ 'atro 'paka-
 ranakāle*. — 24) शोऽसावोऽमित्युच्यमाने Kc, मो-
 देवोऽश्मिति N, aber su. 26 auch wie alle übr.
 [vgl. Weber Ind. Stud. X, 36 ff. und Hille-
 brandt Rit. Litt. p. 102 ff.; statt *çonsavo*
daivom könnte man hier u. su. 26 auch *çonsā*
vodāivom (v. *vad* wie sicher *modāivom* v.
mad cf. su. 25) lesen]. — 25) समानस्वरं so
 LBnLcKc resp. P3 समानःस्वरं d. übr., *va-*
vasāneṣu = *avasāneṣu*, मोदे° beide mal P3,

1. मोदैवेत्य° NS (zu *mou°* v. *mad* vgl.
madvān 2, 5, 1, 47 u. *madvat* 2, 5, 2, 24);
apranuta = **apranava* (d. h. ohne om), *pra-*
nuta = *sapranava* (d. h. mit om). — 26) cf.
 zu su. 24. — 28) °क्थयाना mss. ausser P3Kc
 (Lücke in Bn) cf. zu 2, 4, 3, 7. 26; 2, 5, 2, 29.
 — 38) क्तेत्रिये LBnL3 cf. zu 2, 3, 6, 13. 7, 7.
 — 41) प्रौगं so alle ausser प्रौगं Lc प्रागग्रं P3
 cf. Mān. Gr. 1, 6, 2, °ग्नेन M2BNS. — 44) सा-
 दयति M2P3 (letzteres daneben aber auch
 w. o.).

उक्थ्यविप्रकैः प्रचरतः । १ ॥ उपयामगृहीतो ऽसि मित्रावरुणाभ्यां वेति गृह्णात्युक्थ्यस्था-
त्यास्तृतीयमुक्थ्यपात्रे ॥ एष ते योनिर्मित्रावरुणाभ्यां वेति सादयति । २ ॥ उपयामगृहीतो ऽसि देवे-
भ्यस्त्वा देवायुवं गृह्णामि पुनर्हविर्मीत्युक्थ्यस्थालीमभिमृशति । ३ । पूतभूतो मैत्रावरुणचमसमुद्भ्यानु-
न्नयति । ४ । स्तुतशस्त्रे भवतः । ५ । मैत्रावरुणाय प्रतिगौर्यं यक्रमादत्ते ऽधर्षुश्चमसाधर्षवश्चमसान् । ६ ।
ग्राम्नाद्योक्थ्यशा यत्र सोमानामिति प्रेष्यति । ७ । वषट्कृतानुवषट्कृते ब्रुहोति । चमसाधर्षवश्च । ८ । सद्
ग्राम्नाभ्य ऽदेवेभ्यस्त्वा देवायुवं पृणन्मीत्युक्थ्यपात्रेण मैत्रावरुणचमसे संपातमवनयति । ९ ॥ वाग्देवी
सोमस्य पित्रविति भक्तयन्ति । १० । मार्जालीये प्रज्ञात्य यथास्थानं चमसान्सादयति । ११ । प्रतिप्रस्था-
तोत्तराभ्यां प्रचरति । १२ ॥ उपयामगृहीतो ऽसीन्द्राय वेति गृह्णात्युक्थ्यस्थाल्यां घर्धमुक्थ्यपात्रे ॥
एष ते योनिर्हिन्द्राय वेति सादयति । १३ । तवैव पुनर्हविषं करोति । १४ । पूतभूतो ब्राह्मणाङ्गिसिचमस-
मुद्भ्यानुन्नयति । १५ । स्तुतशस्त्रे भवतः । १६ । ब्राह्मणाङ्गिं शंसति । तस्य चमसे संपातमवनयति । १७ ।
समानमन्यत् । १८ । सवनमभ्यामृजति । १९ । स्रजोषं कृज्जानिने निदधाति । २० । वाससा राजानं यावसू-
पावकृति । २१ । माध्यन्दिनीये कलशमाधवनीये ऽवनयति । २२ ॥ उपयामगृहीतो ऽसोन्द्राग्निभ्यां वेति
गृह्णात्युक्थ्यस्थाल्याः सर्वमुक्थ्यपात्रे ॥ एष ते योनिर्हिन्द्राग्निभ्यां वेति सादयति । २३ । न पुनर्हविषं
करोति । २४ । यज्ञावाकचमसमुद्ध्येषु सर्वं पूतभूतः । २५ । यज्ञावाक्राय प्रतिगौर्योक्थ्यशा इति ब्रूयात् ।
तस्य चमसे संपातमवनयति । २६ । समानमन्यत् । २७ । वसतीवरीणां क्षीतृचमसं पूरयित्वा यथास्थानं
सादयति । २८ ॥ अग्निः प्रातः सवनमदिति सवनकर्णिं ब्रुहोति ।

3 (cf. MS. I, 3, 14. 17. 36; IV, 6, 5; Āp. Cr. 12, 28 ff.): 1) Sū. 1-27 sind vollstän-
dig citirt zu Kāty. Cr. 9, 14, 15. — 2) गृह्णा-
त्यु° bis वेति fehlt in M₂B, °स्थात्यास्तृ°
so SKc cf. sū. 13 u. 23 resp. 2, 5, 1, 2 °स्था-
त्यास्तृ° N °स्थात्यात्° P₃ °स्थात्यात्° I.BuI.c.
— 4) °न्नयति Kc cf. sū. 15. — 7) °क्थ्यशा so
Kc, auch SPs lassen sich so lesen, °क्थ्यशा
d. übr. (Hecke in Bu), cf. zu sū. 26 u. 2, 4,
2, 28, 5, 2, 29. — 9) पृणन्मी° ergibt sich
mit Sicherheit aus den Schreibweisen प्रणा-
न्मी° L वृणन्मी° M₂B पृणन्मी° S प्रुणन्मी°

N प्रणन्मी° Bu u. (wiederholt) P₃ प्रणन्मी°
Kc (wofür Weber im text प्रणयामी° hat
cf. MS. I, 36, 1 (auch Āp. Cr. 12, 28, 16 ist
so zu lesen); °वनयति Weber im text. —
10) Zwischen deri u. somasya hat नृषाणा Kc
cf. 2, 4, 1, 37, aber auch 2, 4, 2, 19. 31. —
13) °स्थात्याग्निमु° I.Bu mit krasts cf. sū. 2
u. 23. — 15) °न्नयति Kc wie sū. 4. — 21) पा-
वकृति bis सर्वमुक्थ्य sū. 23 fehlt in N
— 24) न fehlt in LcKc cf. aber auch
Āp. Cr. 12, 29, 8. — 26) °क्थ्यशा so Kc
cf. zu sū. 7 °क्थ्यशा LcP₃ °क्थ्यश d. übr

यस्ते हप्स स्कन्दति यस्ते अमुर्वाकुच्यतो धिषणाया उपस्थात् ।

अधर्पोर्वा परि वा यः पवित्रात् ते तुहोमि मनसा वषट्कृतम् ॥

इति द्वितीयाम् । २९ ॥ प्रशास्तः प्रमुवेति प्रेष्यति । ३० । प्रसूताः सर्पति । ३१ । ॥ ३ ॥

माध्यंदिनाय सवनाय प्रसर्पति । १ ॥ निघाभ्याः स्थिति यत्नमानं वाचयित्वा सोमोपनहनं यावस्तुते प्रयक्तुमेवेति च वसने । २ । अप्रेषितो यावस्तोत्रिया अन्वाक । ३ । निर्पात्य राजानमभिषुण्वति । ४ । व्याख्यातो ऽभिषवः । ५ ॥ इहा इकृत्यभिषुण्वति । ६ । उत्तमस्य पर्यायस्य मध्यमे पर्याये "वृहद्वृहदित्यभिषुण्वति । ७ । सिद्धना प्रकृधारायाः । ८ । प्रक्रामन्विप्रभृतीन्गृह्णाति । ९ । यः घ्राप्रायणस्याख्यां सोमस्तं ह्येत्तमने. ऽवनीयाधवनीयाच्चोदन्नन "ये देवा दिव्येकादश स्वेत्याप्रायणं तिसृभ्यो धाराभ्यो गृह्णाति । उच्चैस्तरां हिङ्करोति । १० । मृगयात्राभ्यां मरूततापो गृह्णीत "इन्द्र मरूत इह पाहि सोममित्यधर्पुर्गनिष्ठा उय इति प्रतिप्रस्थाता ॥ एष ते योनिरिन्द्राय त्वा मरूतत इति सादयति । ११ । उक्थ्यं गृहीत्वातिपाव्य राजानं प्रपीय पवित्रं सिद्धमा सर्पणात् । १२ । मरूद्रा माध्यंदिनाय सवनाय प्रसर्पति । १३ । उत्तरेण कृविधाने पूर्व्या दारा सः प्रविश्य सः स्तुवति । १४ । अनतिक्रामन्धिषण्यानधर्पुर्वाविशति । १५ । व्याख्यातं संपावनम् । तथोपाकरणं यत्नमानस्य । १६ । पञ्चहोतारं यत्नमानो

(Lücke in Bn). — ²⁹) सवनकर्णौ M2B (aber 2, 4, 6, 26. 5, 4, 17 auch sie w. o., cf. 2, 3, 2, 26), धिषणाया so LBN wie RV. धिषणायोरूप° M2BNS wie TS. u. VS, द्वितीयं M2Lc (letzterer: *devīyam savanam karoti* 'ti *savana-karanī*, cf. aber auch 2, 4, 6, 26). — ³⁰) प्रसूवेति S, प्रेष्येति M2BL (w. o. auch Kc).

4 (cf. MS. I, 3, 13. 19 ff.; IV, 6, 4; Âp. Çr. 13, 1-4): 1) सर्पति Bn प्रसर्पति M2BP3 cf. aber auch su. 13 u. 2, 5, 1, 1. — 2) निघाभ्याम् B u. °भ्याम् M2 (st. °bhyāḥ sthe 'ti), प्रयङ्गति Lc, वसनम् N (Lc: *yasmin mito rūjā yena ca prachādītas te vasane*). — 3) अप्रेषितो so

LcP3 cf. N वसनमप्रेषितो (d. mss. schreiben, wie sehr gewöhnlich nach dualischem e, ohne a resp. Avagraha वसनेप्रेषितो), °स्तोत्रिया-न्वाक LNBn mit kasis. — ⁴) इहा so alle mit Pluti wie Âp. Çr. 13, 1, 9. — ⁷) fehlt in M2B. — ¹⁰) अय (st. य) Kc, घ्राप्रायण° M2BNKc cf. zu 2, 3, 5, 9, °प्रप्राण° NM2BKc, °स्तरां so KcLcP3 °स्तरान् d. ubr. — ¹²) °तिपाव्य M2B. — ¹³) प्रसर्पति so LNSBnKc cf. su. 1, सर्पति M2BLcP3 wie alle 2, 3, 6, 1. 5, 1, 20. — ¹⁴) कृविधानं P3, स्तुवते Kc zu Kāty. Çr. 10, 1, 17 resp. 18 wie Âp. Çr. 13, 2, 9 (ob so für das Man. Çr. ursprünglicher? Lc bloss *stavanam*). — ¹⁵) अनतिक्रामन् so Lc °क्रामतो

नपति । पुरस्तान्माध्यंदिनस्य पवमानस्य "ज्योतिषे किङ्कुर्विति च ॥ सुपर्णो ऽसि त्रिष्टुप्कुन्दा अनुत्ता-
 र्मे स्वस्ति मा संपारपेति च । १७ । स्तुते "अग्निर्दमोन्विक्र बर्हिः स्तृणाकि पुरोडाशे अलंकुरु ॥ प्रति-
 प्रस्थातर्दधिधर्माय दध्युपकल्पयस्वैति प्रेष्यति । १८ । व्याख्यातं विक्रणमुलपराज्ञी च । १९ । वैज्ञव्या
 पात्राणि संमृश्य 'दधिधर्मेण प्रचरति यदि प्रवृज्जति । २० । सवनीयानामुद्दामनप्रभृति सिद्धमा संप्रैषात्
 । २१ ॥ माध्यंदिनस्य सवनस्येन्द्राय पुरोडाशानामिति विकृतः संप्रैषः । २२ । सवनीयैः प्रचर्योन्नोपमाने-
 भ्यो ऽनुब्रूहीत्यनुवाचयति । २३ । साक्षात्वाकचमसानुवपति । २४ । सिद्धमा संप्रैषात् । २५ ॥ माध्यंदिनस्य
 सवनस्य शुक्रवतो मन्थिवतो निष्केवत्यस्य भागस्येन्द्राय सोमान्प्रस्थितान्प्रेष्येति विकृतः संप्रैषः । २६ ।
 सिद्धमा संपाजनात् । २७ । पूर्वो ऽक्षावाकी यज्ञत्यागमीधात् । २८ । कोत्रा समुद्य समुपहूय " रुद्रवद्वपणस्य
 सोम देव ते मतिविदो माध्यंदिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्कुन्दसो ऽग्निकृत इन्द्रपीतस्येति विकृतो भतमन्त्रः
 । २९ । सिद्धमा सादनात् । ३० । आग्नीध्रे सवनीयान्भतपति । तद्याख्यातम् । ३१ ॥ ॥ ४ ॥

शालामुखीये दक्षिणौ ब्रुहोति । १ । किरणं बद्धा दर्भेणोद्यतिं चतुर्गृहीते ऽवदधाति । २ ।
 व्याख्यातं प्रकादनम् । ३ । उपसंयम्य दशां स्रग्दण्ड "उडु त्वं ज्ञातवेदसमिति ब्रुहोति ॥ चित्रं देवानामि-
 ति द्वितीयम् । ४ । तस्यां पुनर्गृहीत्वा " द्यां गच्छ स्वर्गं केति किरणमुद्धरति । ५ । दक्षिणौ वेदिश्रोणिं
 प्रत्यवस्थितासु किरणमाद्यं च धारयमाणो "द्वयं वो द्व्येणाभ्येति दक्षिणा अभ्येति । ६ ॥ तुयो वो
 विश्वेदे विभज्जिति विभज्जति । यावन्मध्यतः कारिभ्यस्तस्मार्धमर्धिभ्यस्तृतीयं तृतीयभ्यस्तुर्व्यं पादि-

P³Kc °क्रामतो d. übr. — ¹⁸) cf. 2, 3, 6, 12.
 5, 1, 23, पुरोडाशां L³Bn, प्रेष्येति N. — ¹⁹) °राज्ञी
 so hier alle wie 2, 5, 1, 24 gegenüber 2, 3,
 6, 13 resp. 2, 2, 2, 12 (P³ übrigeus उत्परा-
 त्रिस्तराणि). — ²⁰) प्रचरति L³Bn, प्रवृज्जति so BNBn
 प्रवृज्जति d. übr. cf. zu 2, 2, 1, 14. — ²¹) भा-
 गस्ये° so L³BnLcP³ भागधेयस्ये° u. °स्ये° d.
 übr. — ²²) संपाजनात् so L³BnLc u. pr. m. NS
 (bezieht sich nach Lc resp. P³ auf 2, 4, 1,
 28), संपादनात् M²B u. sec. m. NS. — ²³) स-
 मुद्य so im grunde alle wie 2, 4, 1, 44. —
²⁴) आग्नीध्रीये P³.

5 (cf. MS. I, 3, 37; IV, 8, 2 ff.; Âp.
 Çr. 13, 5-7): 1) दक्षिणे M²B दक्षिणौ NS. —
 2) °द्यतिं so L³Lc °द्यतिं Bn °द्यतिं B °द्य-
 तितं M² °द्यतिं N °द्यतिं S cf. zu 2, 1, 2, 9.
 3, 32 (ueyartim sc. granthim hängt natürlich
 von baddhrū und hranyam von avadadhāti
 ab). — 5) Statt स्वर so BnLcP³ scheinen die
 übr. स्वर्गे zu lesen. — 6) °वस्थिता M²B
 (avasthitiāsu hier u. sü. 12 sc. dakṣiṇāsu);
 दक्षिणा अभ्येति corr. cf. Âp. Çr. 13, 5, 9,
 दक्षिणाभ्येति alle offenbar mit krasis cf. sü 17.
 — 7) विश्वेदे N, vor vishvajati hat समौ Bn;

भ्यः । ७ । मध्यतः कारिणो ब्रह्मोद्गाता होताधर्षः । तेषामर्धिनो ब्राह्मणाहंसी प्रस्तोता मैत्रावरुणः । अतिप्र-
स्थाता । तृतीयिन ग्रामीधः । प्रतिकर्ता क्वाको नेष्टा । पादिनः पीता सुब्रह्मण्यो वाचस्तुडवेता । ८ । अत्रं
द्दात्यविं माषांस्तिलान्कृताम्रं वासो ऽञ्च हिरण्यम् । गवां संपद्या शतं द्वादशं वापरिमिता वैकविंश-
त्यवरापरम्यात् । ९ । हिरण्यपर्णाण्डं दक्षिणा नयत्यघ्रेण मार्कपत्यं जघनेन सद्ः । ग्रामीधभागमघतः । सं-
कृतानितरान् । १० ॥ एतत्ते अग्रे राघ इत्याग्नीध्रभागमनुमन्त्रयते । ११ । दक्षिणतो ऽर्वास्थितास्वयं नो य-
मिरित्याग्नीध्रीये ब्रुहोति ॥ वनेषु व्यत्तस्त्रिमिति द्वितीयां यदि चक्रोच्चप्राज्ञापत्या तृतीयां यदि रु-
स्तिने पुरुषं वा । १२ ॥ सतस्य यथा प्रेतेत्यत्तरा चावालमाग्नीध्रं चोदोचोरुत्तमृति । १३ ॥ ब्राह्मणमय
मृध्यासं पितृमत्सं पितृमत्यमृषिमार्षेयं मुधातुदक्षिणामिदं चन्द्रमिमाश्च भवते दक्षिणा द्दामात्यत्तर्वेदि ति-
ष्ठन्नृत्तिभ्यः सहिरण्या दक्षिणा द्दात्यग्नीध्रे प्रयनं । ततो मध्यतः कारिभ्यो ऽनुपूर्वं होतृकेभ्यश्चात्ततः
प्रतिकर्त्रे । १४ । प्राप्तर्पकं दक्षिणापत्येन नीत्वा सद्स्यप्रथमेभ्यो दद्यात् । आत्रेयाय ततो हिरण्यम् । १५ ॥
चि स्वः पश्यति सद्ः प्रविश्य यजमानं वाचयति । १६ ॥ घस्मद्गाता इति दक्षिणा अनुमन्त्रयते । १७ । चा-
वाले कृत्वा विषाणां प्रविध्यात् । १८ । नोर्धं गरुत्वतीवाभ्यां द्दार्तात् । १९ । वेभ्यो ऽत्र न दद्यादनूबन्ध्याये
हुतायां वपायां तेभ्यो दद्यात् । २० । ॥ ५ ॥

गरुत्वतीवाभ्यां प्रचरतः । १ ॥ इन्द्राय गरुत्वते ऽनुब्रूहोत्यनुवाचयति । २ । आश्रावोऽन्द्राय गरुत्वते

तृतीयिभ्यम् so Bn cf. das folg. su., तृतीयिने-
भ्यां P₃ तृतीयेभ्यम् d. abr. (nicht citirt in Lc);
तुरियं P₃. — ८) तृतीयेन L. corr. aus तृतीयान
cf. °यन Bn — ९) वाएकविंशं° die mss. (वा in
Lc undeutlich und fehlt in LBN wie das ganze
su. in P₃), *ekarincatyavara compos (ekarim-
catir atarū mātra* Lc offenbar nur umschrei-
bend; zur sache vgl. auch Katy. Ār. 10, 2,
11; Śāṅkh. Ār. 7, 17, 17 ff). — 12) °ग्रामीधये
LBN, प्राप्तपत्यं M₂BNSBN (*yadī* sc. *da-
dāti*). — 13) °तस्मैति mss. ausser LcP₃ resp.
L (MS. IV, 109, 15 pl., aber Āp. Ār. 13,
6, 8 auch sing.). — 14) °दक्षिणामितीद् LBN
(so besser?), भवतो P₃LBN, °ग्रोधि so LBN

cf. MS. IV, 108, 14. 109, 18 °ग्रोधि M₂BN
ग्रामीधे S, होत्रिके° LNSBN होत्रिके° Lc
cf. zu 2, 1, 1, 4 u. a. resp. zu 2, 3, 6, 13
— 15) प्राप्तर्पकं adj. subst. (d. i. nach Lc:
*sarvam eva yajñakam kīncid yad dhanan-
yam vāso gavaṣṭrad anyad dadāti*), सद्स्य°
so Lc resp. P₃ सद्सि d. abr. (übrigens
सि in L undeutlich) — 16) स्वः so BNLc
श्वः (श्वं M₂) d. abr. cf. zu MS. I, 43, 17, वाच-
यति fehlt in N. — 17) दक्षिणाघ्नम्° so Lc द-
क्षिणानु° d. abr. mit krasis (cf. zu su 6 u.
vgl. neben Āp. Ār. 13, 6, 14 auch zu VS 7,
46). — 20) °नुबन्ध्याये LBNLc.

6 (cf. MS. I, 3, 23. 25; IV, 6, 8; Āp.

प्रेष्येति प्रचरति । ३ । वषट्ते जुहुतः । ४ । पुनर्वषट्ते जुत्वा व्यवनयते । ५ । अर्घ्युः प्रतिप्रस्थाने सर्व-
गानयति । तस्यायं प्रतिप्रस्थाताधर्षपात्रे ऽवनयति । ६ ॥ सत्रोषा इन्द्रेत्यर्घ्युः स्वस्मिन्पात्रे मरुत्वतीयं
ग्रहं गृह्णाति ॥ एष ते योनिरिन्द्राय त्वा मरुत्वत इति सादयति । ७ । प्रतिप्रस्थानेनाधर्षभक्तं हरति । ८ ॥
वाग्देवी सोमस्य पिबत्विति भतयति समुपहूय । ९ । प्रसदसि पात्रमादधाति । १० । प्रतिप्रस्थाता सव-
नीयामिर्वपति । सौम्यं च चरुम् । ११ । यथा माहेन्द्रस्य स्तोत्रोपाकरणकाले कृविष्कृदाहूयेत । १२ ।
प्रतिग्रायोपविशति । स व्याख्यातः । १३ । मरुत्वतीयं शस्त्रं प्रतिगीर्य ग्रहादानप्रभृति समानमैन्द्राग्नेना
भतणात् । १४ ॥ नरागंसपोतस्य सोम देव ते गतिविद्ये माध्यन्दिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्कृन्दसः पितृपीत-
स्येति विकृतो भतगन्धः । १५ । सिद्धमा सादनात् । १६ ॥ ग्रहं इन्द्रो नृवदिति शुक्रपात्रे माहेन्द्रं गृह्णा-
ति ॥ एष ते योनिर्महेन्द्राय त्वेति सादयति । १७ । वैश्वदेवेन व्याख्यातमोकथ्यविग्रहेभ्यो ऽन्यथाज्ञमा-
नात् । १८ ॥ उपयामगृहीतो ऽसोन्द्राय त्वेत्युक्थ्यो विगृह्यते ॥ एष ते योनिरिन्द्राय त्वेति सादयति । १९ ।
समानमन्यत् । २० । सवनमभ्यासृजति । २१ । सत्रोषं यावसु निवपति । २२ । तोतयिसवनिकं कलशमाधव-
नीये ऽवनयति । २३ । अक्षावाकचमसुष्ठ्येषु सर्वं पूतभूतः । २४ । अक्षावाकाय प्रतिगीर्योक्थं वाचीति
ब्रूयात् । २५ ।

विष्टे देवा गरुत इन्द्रो ग्रस्मानस्मिन्दिताये सवने न ब्रूयुः ।

सुमेधसः प्रियमेषां वदतो वयं स्याम पतयो रवोणाम् ॥

इति सवनकराणि जुहोति ।

(r. 13, 8): 3) Zu su. 3-8 cf. 2, 3, 8, 5-9, zu
su. 3-17 cf. 2, 4, 2, 14-44 — 5) °नयतो N
wie II. cc — 7) °धर्षुःस्वस्मि° so L.NBn °धर्षुः-
स्तस्मि° M2BS °र्षुः । तस्मि° P3 °र्षुस्तस्मि°
Lc. — 9) भतयतः LcP3 (nach Lc *hotā 'dhvar-*
guṣ ca, cf. aber auch 2, 4, 2, 19). — 10) प्र-
सदसि wie 2, 4, 2, 20. — 11) सवनोपांनि°
mss. ausser P3Bn cf. I. c. su. 21. — 12) cf. zu
I. c. su. 22 (zur construction vgl. z. b. 2,
4, 4, 21 u. ahn. others). — 13) नाराशंस°
L.Bn नराशंसस्य N, सवनस्य fehlt in N. —
17) ग्रहं M2B cf. zu MS. I, 38, 12. — 18) (zu

su. 18-28 cf. 2, 4, 3) °तमोकथ्य° so LLc
resp. Bn °तमुक्थ्य° M2B °तामुक्थ्य° NS
(über *anyad* cf. zu 1, 6, 1, 14). — 19) 1. *in-*
draya teva ist in LLc und 2. *indrāya teva*
in P3 verdoppelt [vielleicht unter einfluss
von Āp. Çr. 13, 8, 12, vgl. auch Lc: *graha-*
nasādana (!) *eva viṣṣah*]. — 20) प्रकीर्षो-
Bn; °कथ्यं (fehlt in Bn) so lassen sich M2BP3
lesen wie Āp. Çr. 13, 8, 13, °कथ्यं d. übr.
[Āçv. Çr. 5, 14, 26 *ukthyañ*, aber 5, 9, 26,
10, 10. 15, 23 auch *uktham*; statt *ukthamivāc*
f. so PW2 könnte man wohl eher *uktham-*

यो द्रप्सो घृष्टः पतितः पृथिव्यां परिव्रातापुरोडाशात्करम्भात् ।

धानासोमान्मन्त्रिन इन्द्रः प्रुकातं ते बुद्धिमि मनसा वषट्कृतम् ॥

इति द्वितीयाम् । २६ ॥ प्रशास्तः प्रमुवेति प्रेष्यति । २७ । प्रसूताः सर्पन्ति सर्पन्ति । २८ । ॥ ६ ॥

॥ इति मानवसूत्रे ऽमिष्टोमे चतुर्थो ऽध्यायः ॥

vācin adj. ansetzen cf. *ulthācas* zu 2, 4, 3, 7 u. a.]. — 26) Zu °कर्णिष् cf. 2, 3, 2, 26 4, 3, 29. 5, 4, 17; इन्द्रः so d mss ausser इन्द्रे: S इन्द्रे Bn [*indrah* ist wohl = *indra* so TS 3, 1, 10, 1,

indem : blosses vocativzeichen sein kann cf. zu Man. Gr. § 7 h β], वषट्कृतम् so L.Bn cf. *stahakṛtam* TS. I. c, bloss कृतम् M2BNS. — 27) प्रेष्यति N cf. zu 2, 4, 3, 30

तृतीयमवनाय प्रसर्पति । १ । आदित्यग्रहं गृह्णात्यपिधाय कृविधाने "कदा चन स्तरीरसीत्या-
दित्यस्याल्यस्तृतीयमादित्यपात्रे ॥ यज्ञो देवानामिति तस्मिंस्तप्तातद्धं दधि । २ ॥ कदा चन प्रयुक्सी-
त्यादित्यस्याल्यया अभिपूरयति । ३ ॥ या दिव्या वृष्टस्तया वा श्रीणामीति शीतातद्धेन दध्ना श्रीणाति
। ४ ॥ विवस्वन्नादित्येष ते सोमयोथ इत्युपांशुसवनेन पर्याप्तं मेतयति । ५ । अपिधायोपनिष्क्रामति दर्भः
पाणिना च । ६ ॥ ग्रहं परस्तादिति यज्ञमानो ऽन्वारभते । ७ ॥ आदित्येभ्यः प्रियेभ्यः प्रियधामभ्यः प्रिय-
व्रतेभ्यो मरुः स्वसरस्य पतिभ्य उरोरत्नरत्नस्याध्यतेभ्यो ऽनुब्रूहीत्यनुवाचयति । ८ । आश्राव्यादित्येभ्यः
प्रियेभ्यः प्रियधामभ्यः प्रियव्रतेभ्यो मरुः स्वसरस्य पतिभ्य उरोरत्नरत्नस्याध्यतेभ्यः प्रेष्येति प्रवर्ति । ९ ।
प्रास्य दर्भानन्यत्रेक्षमाण "उन्नम्भयेति प्रतिनिगद्य वषट्कृतेन सर्वं ब्रुहोति । १० ॥ अभिषोतारो ऽभिषुणु-

1 (cf. MS. I, 3, 13. 26-28. 34; IV, 6, 9. 7, 1; Âp. Çr. 13, 9-13): 1) प्रसर्पति M2B wie zu 2, 4, 4, 1. — 2) *taptātāṅkyam* auch MS. IV, 92, 8. — 3) °स्याल्यभि° LBnLc mit krasis. — 4) शीतातंकेन LNS शीतातंकेन Bn सीतातंकेन M2 (*çrta*° Âp. Çr. 13, 9, 6 u. sonst; neben *çitā*° vgl. *taptā*° su. 2). — 5) अपिधायोप° so LBnLcP3, auch MS. IV, 93, 2, अभिषार्योप° M2BN अभिषार्योप° S; च so LBnLcP3 वा M2B u. वापिधाय N wie Âp. Çr. 13, 9, 12 (die wortfolge nachdrucks halber wie ähnlich oft cf. auch

zu Mān. Gr. 1, 11, 5). — 7) पुरस्ता° L. — 8) प्रियेभ्यः fehlt in N; मरुः so M2BNLc मरुः LSBn cf. zum folg. su. (zur frage, ob *maha* gen. cf. *uror*, oder *maha*° compos. zu lesen, vgl. PW2 sub *mahasvasara*), सरस्य M2 स्वरस्य B(Bn?) स्वसरस्व S cf. zu su. 9; *bhyo* 'nubrūh° bis *antarikṣasyā* 'dhyakṣe su. 9 fehlt in M2B, °नुवाचयिषा Lc. — 9) प्रियेभ्यः fehlt in S, N dagegen hat den zusatz धामभ्यः; मरुः so NS मरुः L cf. zu su. 8, स्वसरस्य so N स्वरस्पतिभ्य S स्वसरस्पतिभ्य L. — 10) प्रास्य schreiben M2PsLc

ताम्रीदाशिरं विनय ॥ प्रतिप्रस्थातर्प उपांशुपात्रे ऽग्रस्तमन्त्राणि ऽप्यग्न्याभिपुत्योदघ्नं कृत्वाऽवन्नीये
 प्रस्कन्द्यस्वेति प्रेष्यति । ११ । वसतोवरोभिर्गभिषुणवति । १२ । पश्चादाग्नीध्रीयस्याशिरं मन्थति । १३ ।
 पूतभूति पवित्रं चित्तव्य शुक्रधारौ संप्रगृह्णाति । १४ । अग्निं विपर्यस्यत्याघ्रापणस्यालोमादित्यस्थाली-
 मादित्यपात्रं च । १५ । आधवनोयाच्चोदघ्नेन ॥ ये देवा दिव्योक्ताश्च स्येत्याघ्रापणं चतसृभ्यो धारभ्यो
 गृह्णाति । सूत्रैस्तरां किङ्करोति । १६ । नाग्निष्टोमे तृतीयसंवन उक्तव्यं गृह्णाति । १७ । यदि षोडश्युक्तव्यं
 गृहीत्वेऽहमिद्वरो वक्तुं इत्याघ्रापणात्षोडशिनं गृह्णाति । १८ । अषोडशिक उक्तव्यं गृहीत्वातिपाठ्य
 रात्रानं प्रपीय पवित्रं सिद्धमा सर्वणात् । १९ । ऋतुदेहीषाः सर्वत्याभवं पवमानं येन माध्यंदिनम् । २० ।
 व्याध्यातं संपावनम् । तयोपाकरणं पवमानस्य । २१ । सप्तहोतारं पवमानो जपति । पुरस्तादार्धवस्य
 पवमानस्याग्नये किङ्कुर्विति च ॥ सतामि तमच्छुद्रा अनु त्वारभे स्वस्ति मा संपारयेति च । २२ । स्तुते
 ॥ अग्नीदमोन्विह्वरं बर्हिः स्तृणाहि पुरोडाशं अन्नं कुरु ॥ प्रातःप्रस्थातः पशुं सँवदस्वेति प्रेष्यति । २३ ।
 व्याध्यातं विकर्णमुलपराज्ञी च । २४ । वैज्रव्या पात्राणि संगश्य । प्रतिप्रस्थाता पत्नी च पूतभूति
 पवित्रं चित्तव्यं शीना उन्नमित्याशिरमवनयतः । २५ । पशुना प्रचरति संवादप्रभृतीडात्तेन । २६ । सव-
 नोयानामुद्दानप्रभृति सिद्धमा संप्रैपात् । २७ ॥ तृतीयस्य सवनस्येन्द्राय पुरोडाशानामिति विकृतः
 संप्रैषः । २८ । सवनोयैः प्रचर्यैर्गोपमानेभ्यो ऽनुब्रूहीत्यनुवाचयति । २९ । साङ्गवाकचमसानुवपति
 । ३० । सिद्धमा संप्रैपात् । ३१ ॥ तृतीयस्य सवनस्य ऋभुमतो विभुमतो वासवतो बृहस्पतिवतो विश्वदे-

fitu *prās-ga* (nach Le *se asmin eva 'gnau*), zu
 अन्वयेनेतमाणा so auch *Āp. Cr. 13, 10, 2* cf. *MS.*
IV, 93, 5 ff.; *TS. 6, 5, 6, 5.* — 11) प्रतिप्रस्था-
 ताउपांशु° *M2B* °तपाउ° *S* °तार्यउ° *Le* °त-
 र्यउ° *Kc* als v. 1 — 12) भिरूपमग्न्याभिपु°
Bn — 13) °अग्न्य° *LBn.* — 14) संगृह्णाति *NS.*
 — 15) °अपण° *M2BNS* wie *su* 16 cf. aber
 auch *su* 18 u. 2, 4, 4, 10 — 16) °अपण° *ms.*
 ausser *LBnLeP3* cf. zu *su* 15; सूत्रैस्तरा
 so *M2BNSBn* सूत्रैस्तरान् *L* उच्चैस्तरा *Le*
 cf. 2, 4, 4, 10, bloss सूत्रैस् *P3* wie *Āp. Cr. 12,*
 15, 8. — 18) *Le* erklart. *yadi sodāṣṭhi* (!) *sam-*
sthā bhavati | *taryh ukthyañ gṛhītvā gṛhṇati*

°tr; आपणा° hier alle ausser °अपणा° *N*
 (fehlt zufällig in *Bn*) cf. zu *su* 15. —
 19) °उशिक° *M2BNS*, °तिपोय्य (st °तिपाठ्य)
M2B. — 20) Vgl. 2, 3, 6, 1 4, 4, 13, ऋतु° so
KcLe ऋतु° d. abr., पावमानं *M2BN* cf. aber
 auch *su* 21 v. 22, सवनं *M2BS* als zusatz zu
madhy°. — 21) पुरोडाशां *Bn* — 22) °रात्री
 alle wie 2, 4, 4, 19 ausser °रात्रि *Le* (°रात्रिं
P3 umschreibend). — 25) °ज्ञानां so *NS* wie
MS. IV, 185, 13 °शीर्ण° *L*, °शीर्ण° d. abr. —
 30) Zwischen *su* 30 u. 31 hat ऋतेशुक्रामंथि-
 नोक्तेतृचमसमादत्तेधर्मश्रमसाधर्म्यवशमसान् *N* cf.
 2, 5, 2, 28. 3, 22 u. *Āp. Cr. 13, 12, 1.* —

व्यावृत्तस्तीर्णं श्राणीयत इन्द्राय सोमान्प्रस्थितान्प्रेष्येति सिद्धं यथा माध्यन्दिने । ३२ ॥ श्रादित्यवर्द्धणस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य ब्रह्मचर्यस्यो ऽग्निकृत इन्द्रपोतस्येति विकृतो भनमन्त्रः । ३३ । सिद्धमा सादनात् । ३४ । दत्तिणस्य कृविर्धानस्य पश्चान्मार्गालोपदेशे प्राचीनाववीतिनः पुरोडाशपिण्डानामिष्टान्नं पितरो मादयधं यथाभागमावृषायधमिति पश्चात्प्रतिचमसं त्रींस्त्रोन्विण्डानुपास्यति स्वं स्वं चमसं । कृतचमसमधर्षयः । ३५ । विद्वंस्यं प्राचीनाववीतानि यथास्थानं चमसान्सादयति । ३६ । श्राग्धी सवनोपाश्रितयति । तद्याज्यातम् । ३७ । अन्नयामपात्रे सावित्रमाघाषणाद्दक्षेभिः सवितरिति गृह्णाति । ३८ । अन्नो हूयते । ३९ ॥ देवाय सवित्रे ऽनुब्रूहीत्यनुवाचयति । ४० । श्राग्धाव्य "देवाय सवित्रे प्रेष्येति प्रचरति । ४१ । वषट्केन सर्वं ब्रूहीति । ४२ । सावित्रसंस्त्रवे पूतभूतो वैश्वदेवं गृह्णाति । ४३ ॥ उपयामगृहीतो ऽसि मुशर्मासि सुप्रतिष्ठान इति गृह्णाति ॥ एष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति सादयति । ४४ । वैश्वदेवं प्रतिगृह्णाति । ४५ ॥ एकया च दशभिश्चेत्युच्यमाने प्रतिप्रस्थाता द्विदेवत्यपात्राणि प्रनात्य खरे सादयति । ४६ ॥ प्र द्यावा यज्ञेः पृथिवी मृतावृथेति द्यावापृथिवीयम् । तस्मिन्मैदा मोदेव मादा मोदेवेति महान्प्रतिगरः । ४७ । कृताकृतः "सुत्रपकृतमूतय इतिप्रभृति समापद्यते प्रतिगरः । ४८ । समाप्ते शस्त्रे यज्ञादानप्रभृति समानमैन्द्राग्नेना भतणात् । ४९ ॥ नराशंसपोतस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य ब्रह्मचर्यस्यो पितृपोतस्येति विकृतो भनमन्त्रः । ५० । सिद्धमा सादनात् । ५१ ॥ ॥ १ ॥

अभ्युदाहरति सौम्यम् । १ । श्रादित्यावदावागरेण सुग्दण्डान्दत्तिणातिक्रम्य दत्तिणं परिधिर्संधिं

32) °देववत° Bn, °स्तोत्रंश्राणी° so LBNLcP3
°स्तोत्राश्री° d. übr. (cf. *tū rām* Âp. Çr. 13, 12, 2).
— 33) तृतीयसवनस्य Bn wie sū 50. — 35) प्राचीनाववीतिनः Kc resp. M2B cf. aber auch sū 36 u. 2, 5, 2, 3 ff. und vgl. zu 1, 1, 2, 2, °नुमिष्टान्नं N (w o. auch Kc; nach Lc *anumi-
grān dhānūsaktukavambhamigrān ity arthah*);
त्रींस्त्रोन्विण्डानुपास्यति कृतचमसे ऽधर्षयिर्भुङ्क्ते
इति Kc zu Kāty. Çr. 10, 5, 11 ist offenbar
kein reines citat; °नपास्यति LcP3 — 36) °व-
वीतानि so alle cf. zu sū 35. — 38) °ययाद्°

M2BNSLc cf. zu sū 15. — 42) वषट्केन M2BNS
cf. zu 2, 5, 2, 11 — 43) सावित्रसंस्त्रवे so LcBn,
°संस्त्रवे d. übr. ausser सावित्रस्यसंस्त्रवे P3 wie
MS. IV, 94, 4 ff — 45) प्रतिगृह्णाति L cf.
aber auch Âp. Çr. 13, 18, 7. — 47) मद्वान्
(st. महान्) N cf. zu 2, 4, 2, 25, 5, 2, 24. —
48) °प्रभृति sc. *çastram* cf. 2, 5, 2, 25 gegen-
über ib. sū. 24. — 50) तृतीयसवनस्य Bn wie
su. 33.

2 (cf MS I, 3, 1. 15, 29; IV, 7, 2, 4;

प्रत्ययस्याप्राप्ताव्य "घृतस्य यजेति प्रेष्यति । दत्तिणार्थे वृत्तिरिति । २ । घृत एव तिष्ठन्प्राचीना ऋषीति
सौम्यस्यावदापोदङ्कृतिक्रम्योत्तरं परिधिसंधिं प्रत्ययस्याप्राप्ताव्य "सौम्यस्य यजेति प्रेष्यति । दत्तिणा
तिष्ठन्मध्ये वृत्तिरिति । ३ । प्रतिपरिक्रम्य त्रिस्तंभस्य प्राचीनाववोतमाव्यस्यावदापोदङ्कृतिक्रम्योत्तरं परिधि-
संधिं प्रत्ययस्याप्राप्ताव्य "घृतस्य यजेति प्रेष्यति । उत्तरार्थे वृत्तिरिति । ४ । व्युत्सू सौम्यमाध्यस्याभिपू-
रयति । ५ ॥ सत्रा त एतद्यदु त इहेति यजमानो ज्वेतने । ६ । यदि न परिपश्येन्मनो यमं गतमिति
व्रजेत् । ७ । अवेद्योद्गातृभ्यः प्रयकृति । ८ । दर्भमुष्ट्रानष्टौ शलाकोद्गाढान्कृत्वा प्रचरणयामष्टमृक्तेना-
ध्यधि धिष्णयाञ्जलतो धियमाणां प्रत्यङ्मुनीन उपस्थानेर्ध्याधारयति । ९ । उपांशुपात्रे पात्रोत्रमाघाय-
णाङ्कियामगृहीतो ऽसि वृक्षपतिमुत्तस्य त इति गृह्णाति । १० । घमसो ह्यने । ११ ॥ घमाश् पत्नीवा-
निति धिष्णव्याधारणसंपातेन श्रीणाति । १२ । आम्नाव्यामोत्पात्रोत्रतस्य यजेति प्रेष्यति । १३ । वप-
द्वेतेन सर्वं वृत्तिरिति । १४ । भतमाग्नीधाय प्रयकृति । १५ । नेष्टुरूपस्थगारुक्षोदङ्कृत्यस्य पश्चात्नेष्ट्री-
पस्य "वाग्देवी सोमस्य पिबत्विति भतयति । १६ । कृतचमसमुष्ट्या घमिष्टोमचमसास्तेषु सर्वमुत्रपत्य-
मिष्टोमे । १७ । अतिशस्यादुक्थ्ये । १८ । कृतचमसे धीवस्यावकाशं कृत्वामिष्टोमस्तोत्रमुपाकरोति ।

Āp (Gr. 13, 13-16) 2) ^१सुग्दतादृ° corr. cf. 1, 7, 6, 32. 8, 4, 31; 2, 2, 4, 45 ^२सुग्दतादृ° P³ सुग्दतादृ° N सुग्दतादृ° d. ūbr. — 3) प्राचीना-
ववोती so SP³ °नाववोति N⁸Bn u. (corr. aus
°नाववोती) L °नाववोती M²B cf. zu 2, 5, 1, 35,
परिधि (st. *paridhisandham*) M²BS, प्रस्थाया°
M²B. — 8) अवेद्यो° so Bn °तो° nebst ver-
schreibungen d. ūbr. — 9) शलाकोद्गाढान् so
Kc zu Katy. Gr. 10, 6, 14 °द्गाढान् Kc v. 1,
°द्गाढान् Bn शिलाकोद्गाढान् resp. °ष्टान् d. ūbr.
[in P³ nicht erwähnt und in Lc hier eine
kleine lücke; *udgaḥān* ist sehr fraglich, wofür
man mit H. vielleicht *udgaḥān* vermuthen
darf], धीयमाणा° L⁸Bn, °सोने उपस्था° so Kc
°सोनीपस्था° d. mss. mit kasis (*upasthānair*
bezeichnung der sprüche 2, 2, 4, 8; MS I,
21, 11 ff cf. Āp (Gr. 11, 14, 8). — 10) °वप-
णा° mss. ausser L⁸BnL⁸P³ cf. zu 2, 5, 1, 38,

°मुत्तस्य M²B वृक्षपतिःमुत्तस्य Bn. — 11) प्र-
सवो Kc zu Katy. Gr. 10, 6, 18. — 12) घमाश्
L⁸BnL⁸P³ (ई wohl für ^३ cf. zu MS I, 40, 4),
पत्नीवा° so alle ausser यतोवा° B u. यमो-
वा° M², धिष्णय° so lesen offenbar L⁸P³Bn
धिष्णया° d. ūbr. — 14) वपद्वेतेन M²BS cf. zu
2, 5, 1, 42 — 16) °यमस्य Bn °वमस्य P³,
°मिष्टोमस्य L⁸Bn; भतयति so Bn u. offenbar
auch Lc sc. *agnadhrah* cf. Āp. Gr. 13,
14, 13 भतयतो M²BNS भतयतो L⁸P³ (letz-
teres als dual neben *avasthya* in singu-
lauer bedeutung möglich cf. z. b. 2, 5,
1, 25, hier aber unwahrscheinlich). — 17) °मु-
ष्ट्यामि° so N °मुष्ट्यामि° Bn °मुष्ट्यामि° d.
ūbr. mit kasis, °ष्टोमेचम° M²BN, चमसा° bis
°मिष्टोमे fehlt in S. — 18) अतिशस्यादु° so d.
mss cf. *śāṁsimah* 2, 3, 7, 5 (fehlt in P³ an
dieser stelle; °शंस्यकृतचमसे etc. Lc wohl

तस्य पुरस्तात्सप्तहोतारं पञ्चमानो जपति । १६ । आकर्णप्रावृताः स्तूपमाने सदस्यासीरन् । २० । प्रस्तुते पत्नी यामेननं कलशमनरत ऊरूणा दृतिणेन "समुद्रं गन्धर्वेष्टामित्युद्धं प्रवर्तयति । २१ । नेष्टा पत्नी-मुद्रात्रा तिमृषु स्तोत्रियामूदीये प्रति प्राक्प्रतिहारादमी ते सदृशीति त्रिः समीक्षयति । २२ । अभ्यप्र-नाग्निमारुतं प्रतिगृणाति । त्रिपतमापोरुष्णीयम् । तस्मिन्होतारमन्वारभते । २३ ॥ स्वाडुष्किलायमि-तिप्रभृति स्वाडुष्किलीयम् । तस्मिन्महत्प्रतिगृणाति । २४ ॥ ययोरोजसा स्कभिता रज्ञांसोतिप्रभृति समापद्यते प्रतिगारः । २५ ॥ एवा न इन्द्रो मघवा विरप्शोति परिधानीया । तस्याः पुनरुक्ते ऽर्धर्चे प्रति-प्रस्थाता प्रत्यस्त्रुख ऊर्ध्वस्तिष्ठन्नन्वारब्धे पञ्चमाने वाचयन्ध्रुवं ध्रुवेणेति होतृचमसे ध्रुवमवनयति "स्वयंभू-रसि श्रेष्ठो रश्मिरिति चैवमकुं विश्वदर्शतो भूयासमित्यत्तेन । २६ । उत्तमं शस्त्रं प्रतिगोर्षोऽकथं वाची-न्द्रापेति ब्रूयात् । २७ । होतृचमसमादत्ते ऽर्धर्चमसाधर्षवश्मसान् । २८ । आश्राव्योऽकृशना यत्र सोमाना-मिति प्रेष्यति । २९ । वषट्कृतानुवषट्कृते जुहोति ' चममाधर्षवश्च । ३० । एवमत ऊर्ध्वं प्रेषः सोमानां होमश्च । ३१ ॥ वाग्देवो सोमस्य पिबत्विति सर्वभक्षान्भक्षयति । ३२ । गार्गीलीये प्रक्षाल्य चात्त्रालात्ते सादयन्त्य-मिष्टमे । पूतभूतो ऽस्ते ययुकथ्यः । ३३ । ॥ २ ॥

ययुकथ्य उक्थ्या विगृह्यत "उपयामगृहीतो ऽसोन्द्रावरूपाभ्यां त्वेति प्रथममुपयामगृहीतो ऽसोन्द्रावृक्षपतिभ्यां त्वेति द्वितीयमुपयामगृहीतो ऽसोन्द्राविष्णुभ्यां त्वेति तृतीयम् । १ । समानमन्यत्

nur in freier wiedergabe) cf. 2, 5, 3, 4. 6. 18; °कथ्ये lesen offenbar M2B. — 19) ध्रु-वस्या° Kc, °वकाश Kc v. 1. ध्रुवस्याकाशं Bu, पञ्चति (st. *japati*) M2B. — 22) स्तोत्रो-या° BNS (im folgenden mancherlei ver- schreibungen ausser in LBn). — 23) °न्वार-भते P3. — 24) स्वाडुष्किला° so schreibt Lc स्वाडुःकिला° d. ubr., °प्रभृति: NS cf. aber su. 25 u. 2, 5, 1, 48, स्वाडुःकिलीयं schreiben alle incl. Lc (cf. Man. Gr § 8 i γ), महत् so L. मर्धत् M2BS मर्धत् न महात् LcP3 cf. 2, 5, 1, 47 (in Bn eine lücke). — 25) cf. 2, 5, 1, 48. — 26) एवा न इत्यपुनरुक्ताया इत्यस्या पुन-रुक्ता v. 1.] ययर्च Kc zu Katy. Çr. 10, 7, 7,

°वनयति so NKe wie Âp. Çr. 13, 16, 1 °व-नयत: LSBn °वनयत M2B (ein ähnlicher fall wie sü. 16) — 27) °कथ्यं corr. cf. 2, 4, 6, 25 °कथ्यं d. mss. (lücke in Bn). — 29) °कथ-शा corr. nach °कथसा P3 cf. 2, 4, 3, 7. 26 °कथ्यशा d. ubr. (lücke in Bn). — 32) तृप्य-त्विति (st. *pibatv iti*) Lc mit dem erläuternden zusatz *iti vīkṛtam*.

3 (cf. Âp. Çr. 11, 1—4): 4) °शंभ्या° N u. pr. m. S °शंभ्या° S a. r. °शिष्यात् LcP3 (an einer anderen stelle hat P3 °शंभ्यात्) cf. sü. 6. 18 u. 2, 5, 2, 18 und vgl. auch Çāṅkh. Çr. 13, 7, 3 ff.; Vait. S. 35, 2 [Lc erklärt: *yadā sōḍaṣasamsthā bhavati | tadā atigṛīye-*

॥ २ ॥ सर्वगुणपत्युक्तये ॥ ३ ॥ अतिशंस्याद्योडशनि ॥ ४ ॥ योडशनिचमेषु सर्वगुणपति ॥ ५ ॥ अतिशंस्याद-
तिरात्रे ॥ ६ ॥ समयाधुषिते सूर्ये दर्भाभ्यां किरण्येन चैन्द्रं सक्तो ऽसर्वपावर्तधमभिसर्प यन्नमानेति
योडशनि स्तोत्रमुपाकरोति ॥ ७ ॥ प्रायश्चयः एषाच उपतिष्ठते ॥ ८ ॥ स्तोत्रापवर्ग उद्गात्रे ऽस्यत्वं ददा-
ति ॥ ९ ॥ शिद्वः प्रतिगर्स्तातर्विसवनिकः ॥ १० ॥ अत ऊर्ध्वं भतगत्वा ॥ अनुष्टुप्कुन्दसो ऽमिद्धत इन्द्रक-
रिवत्पीतस्येति विकृतः योडशनि ॥ ११ ॥ यद्ययोडशिको ऽतिरात्र उक्त्यैः प्रचर्यास्तमिते रात्रिपर्यायेण
प्रचरति ॥ १२ ॥ चत्वारश्चमसगणाः स्तुतशस्त्रवत्तः ॥ तेषां कृतुः प्रथमस्ततो मैत्रावरुणस्य ब्राह्मणाङ्गि-
नो ऽङ्गावाकस्य च ॥ १३ ॥ उपयामगृहीतो ऽसीन्द्राय त्राभिर्नर्याय नृष्टं गृह्णामीति मुख्यं मुख्यं चमसगु-
णपति ॥ १४ ॥ अनुष्टुप्कुन्दसो ऽमिद्धत इन्द्राभिर्नर्याय पीतस्येति विकृतो भतगत्वा ॥ १५ ॥ एवं द्वितीयः
पर्यायो निशाया ॥ गृहारात्रे तृतीयः ॥ १६ ॥ कृतुचमसमुद्ध्याः संधिवमसाः ॥ तेषु सर्वगुणपत्यतिरात्रे ॥ १७ ॥
अतिशंस्यादसौर्याणि ॥ १८ ॥ उपाकृते स्तोत्रे प्रतिप्रस्थाताश्चिनं द्विकपालं तूष्णीमुपचरितं संस्मरौति
॥ १९ ॥ मरुदाश्चिनं प्रतिगृणाति ॥ परं सक्तुस्त्राच्यक्रमणात् ॥ उदिते सौर्याणि ॥ २० ॥ समाप्ते शस्त्रे

tat (!) putabhyatam]. — 5) योडश^० ms. ausser
LbULecresp P3(saritam uanayati putabhyatam)
Lc; vielleicht aber soll sich putabhyatam auf
su. 6 beziehen cf. zu su. 4). — 6) शंस्या^० N
u. pr. m. S शंस्या^० S a. 1. (nicht erwähnt in
LcP3) cf. zu su. 4 — 7) चंद्रं so LcLcP3 चंद्रं
d ubr (zu letzteren vgl. Āp Ār. 11, 3, 1),
सक्तो ऽसर्वपा^० so corr. nach Āp. Ār. 12, 17, 9,
सक्तोमर्याउपा^० L, सक्तोमर्या^० N (wohl nur zu-
fallig), सक्तोमर्या^० M2BSLc, सक्तोमर्या^० P3
u. सक्तोमर्या^० P3, सक्तोम^० Bn (zum praśa
cf. auch 2, 4, 2, 38); योडशनिस्तोत्रं^० Lc
योडशिनःस्तोत्रं^० P3. — 8) प्रायश्च^० corr.
प्रोथद^० LbULcP3 स्तोत्रं^० d. ubr. [Lc.
prothad agra cyaṁ upatiṣṭhate iti upa-
tiṣṭhate praśaṇa ghrāṇa śabdāni kur-
vanti 'ty arthaḥ | agraṭo dhiānamahāṇaṇo (!)
bharatī 'ti vā | cyaṁo varṇa upatiṣṭhate
yadi na prothaty upāyaḥ | prothanārthan

prayujyante yoggasanaṁ asman na digate]
10) शिद्वः so Lc शितः d ubr. (P3 hat neben
शितः auch zweimal शिद्वः; त st द्व्य often
cf. z. b. zu 2, 5, 2, 8, gemeint ist der prati-
garah 2, 4, 2, 21-26) — 11) इन्द्रक^० so
P3Bn इन्द्रक^० L इन्द्रक^० M2BNS —
12) रात्रौ^० L, aber su. 27 auch w. o. —
13) Statt einfach prathamā haben शस्त्र-
प्रथमं^० L शस्त्रप्रथमं^० Bn — 14) अभिर्न-
र्याय so alle cf. su. 15 (abhaṇṇa = ayaṇṇa Āp.
Ār. 14, 3, 11). — 15) भोगवर्^० L, cf. zu su. 14.
— 16) अतिशंस्याद^० so M2BLBn शंस्याद^० NS
शंस्याद^० Lc cf. zu su. 4 [Lc: tasman atā-
syate se nach ihm wohl somah cf. P3 an 180-
liten stellen somam atāsyat u. somam at-
āsyat u. vgl. Ānkh Ār. 13, 7, 1 neben ib.
su. 3, auch Āp. Ār. 11, 4, 12 u. a.], र्याय
M2BN u. als correctur a. r. S (lücke in Bn).
— 17) यपाकृते^० L u. pr. m. S. — 18) कृत्या^०

प्रतिप्रस्थाताश्चिन् सर्वकृतमवधत्ति । २१ । कृतचमसमार्त्ते ऽध्वर्युश्चमसाधर्पवचमसान् । २२ ॥ अग्नि-
भ्यां तिरोऽङ्गानां सोमानामनुब्रूहीत्यनुवाचयति । २३ । आग्नीध्याग्निभ्यां तिरोऽङ्गानां सोमान्प्रस्थितान्प्रे-
ष्येति प्रचरति । २४ । पूर्वस्मिन्वषट्कारि प्रतिप्रस्थाताश्चिन् सर्वकृतं करोति । २५ ॥ पङ्क्तिप्रकृद्सो ऽग्नि-
कृतो ऽग्निपीतस्येति विकृतो भतमन्त्रः । २६ । अतोर्वामा यथैको रात्रिपर्यायः । २७ । तूष्णीं मुष्यानुव-
ति । २८ ॥ अतिक्न्दाप्रकृद्सो ऽग्निकृतः प्रजापतिपीतस्येति विकृतो भतमन्त्रः । २९ । संस्थाप्यमांशा-
वालात्ते सादयति । ३० । ॥ ३ ॥

घानुयान्निकोप्रभृति सिद्धमा सुचां विमोचनात् । १ । उन्नेता द्रोणकलशे हारिपोन्नमाग्रायणाङ्ग-
पयामगृहीतो ऽसि हारिस्मि हारिपोन्न इति सर्वे गृह्णाति । २ ॥ हार्योर्धाना हारिवतोर्ति धानाभिः
श्रीणाति । ३ । उन्नेता द्रोणकलशं गिर्यवधायैऽद्राय हारिवते धानासोमानामनुब्रूहीत्यनुवाचयति । ४ ।
आग्नीध्याद्राय हारिवते धानासोमान्प्रस्थितान्प्रेष्येति विकृतीभूय प्रचरति । ५ । वषट्कृतानुवषट्कृते ब्रूहोति
। ६ । व्युन्मर्शं हारिपोन्नं सर्वे भतपत्तश्चुष्पाकारं धानाः संदश्य " रय्यै वा पोषाय त्वेत्युत्तरवेद्यानुव-
पति । ७ ॥ देवकृतस्यैनसो ऽवयन्नमसि ॥ पितृकृतस्यैनसो ऽवयन्नमसि ॥ मनुष्यकृतस्यैनसो ऽवयन्न-

so nach Lc °कंसर्त्या° LbN °कंसोत्या°
MāBNS. — 22) °समुपादत्ते Lc 26) पंक्तिक्°
so LLe cf. Āp. Cr. 14, 4, 11 पंक्तिक्°
MāNSBn पंक्तिक्° B घतिक्° Pā. ऽश्वपोत°
mss. ausser Pā resp. LLe — 27) यथैको so
LcPā, ebenso oder यथैको L, यथैको Bn,
यथैको d. ubr. (nach Bn resp. L konnte man
auch °yamayā 'thai 'ko vermuthen). — 28) मु-
ष्यानुवपति Lc. — 29) °कंदाक्° so L °कंदाक्°
Bn °कंदाक्° NS °कंदाक्° MāB. — 30) संस्थाप्य
vielleicht Lc, सादयति MāLc (Pā mehrfach
sing u pl.).

4 (cf. MS. I, 3, 30. 38 ff.; IV, 7, 4. 8,
4 ff.; Āp. Cr. 13, 17-22): 1) घानुयान्निको° so
PāBn cf. I, 8, 6, 1 °निक्ति° L, घनयान्निकि° d.
ubr. — 2) हारिपोन्न° beide mal corr. cf. zu
su. 7, 2, 2, 5, 29 u. MS. I, 40, 6 हार्योन्न°

d. mss. (zur schreibweise der mss. cf. pa-
ryanti st. parig° 1, 7, 7, 6), °मपणा° mss.
ausser LbNLePā cf. zu 2, 5, 1, 15. — 3) ह-
रिव° LbN. — 4) avadhāya wie 1, 7, 4, 13
= adhindhaya Āp. Cr. 13, 17, 2. — 5) prastha-
tan fehlt in mss. ausser LbNLePā, प्रेष्यति N.
— 7) व्युन्मर्शयन् LbN, हारिपोन्न° so Kc zu
dieser stelle cf. zu su. 2 हार्योन्न° d. ubr.,
सर्वेऽभत° Kc, भतपति LcPā (citatform?); चु-
ष्पा° so LcPā u. °शुष्पा° pr. m. S, °शुष्-
पा° Bn °शुष्पा° L °शुष्पा° Kc °शुष्पा°
N, [भतपति:] शुष्पा° Mā u. शुष्पा° B, °शु-
ष्पा° S sec. m. a. r; संदश्य° so SLcPāKc
संदस्य LMāB संदश्य N संदश्य Bn [संदश्य
MS. IV, 99, 1 ist nach unserer stelle in
संदश्य zu corr]; °वपति so LbN °वपति
d. ubr. (निवपति Pā ist wohl nur ersatzform).

मस्यात्मकतस्यैवमो ऽवयवतनमस्युक्तस्यैवमो ऽवयवतनमस्यैवमो ऽवयवतनममि स्वादे गार्ह-
नीये षट्श्रृण्णकलान्यभ्यादधते । ८ ।

यदो देवाश्चक्रम त्रिहृणा गुरु मनसो वा प्रयुतो देवहेतुनम् ।

• ग्रहावा यो नो अभि दुकुनायते तस्मिंस्तदेनो वमत्रो निधेतन ॥

इत्याकृवनीयमुपतिष्ठते । ९ । दूर्वाश्रममेषु संज्ञचंद्वावमि धौतस्य ते देव सोमेत्यवघ्नना भतयति । १० ॥

स्वधा पित्रे स्वधा पितामहाय स्वधा प्रपितामहायैति बर्हिर्ध्याध चानालं प्रति चममं निनयति । ११ ॥

समुद्रं वः प्रक्षिणामि ॥

श्रक्ष्यं वो गरुतः श्लोक एवका विद्धं निषिक्तयामत्राभिः ।

उत् प्रत्रयि गृणते वयो धूर्ग्यं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥

इति निर्नीता घनमन्त्रयते । १२ ।

महा कवी युवाना सत्यादा धर्मणस्पति ।

सत्यस्य धर्मणा वि सव्यानि विसृज्यवै ॥

इति दत्तिणत श्रक्ष्यनीयस्य सव्यानि विसृजते । १३ ॥ दधिक्रावणो श्रक्षारिषमित्यासीधि दधि भतयति

। १४ । पत्नीसंयाजप्रभृति सिद्धना समिष्टयज्ञभृयः । १५ । नवकृत्वो ध्रुवाणाप्याद्य "धाता रातिरित्येतेन

संततं नव समिष्टयज्ञेषु नृकोति । १६ ।

इदं तृतीयं सवनं कवीनामृतेन ये चममैरप्यत ।

सौधन्वना घमृतगानशानाः स्विष्टे नो ऽभि वस्यो नयन्तु ॥

— *) *manuṣyaṅkṛt*° bis excl. *anyakṛt*° fehlt in M₂B, षट्श्रृण्ण so L₁BuLcP₃ (in den übr. ganz entstellt), दधते LLeNS. — 9) प्रयुतो L u. pr. m. S प्रयुति Bn, क्लाने Bn, नो L₁SBn, पतिष्ठते M₂BN — 10) संज्ञचंद्वावम° so L₁BuLc, bloss संज्ञचं P₃, bloss संज्ञावम° d. übr. [*samplavanīplāvam*, ein künstlich aus *samplāvam* adverbial -i *plāvam* gebildetes absolutivum, lässt sich der bedeutung nach als ein verstärktes *samplāvam* auffassen; die letztere form würde wohl jedermann in

den text setzen, wäre nicht die sonderbare form *samplāvanīya* Āp. Āp. 8, 16, 6; 13, 17, 9]. -- 11) पित्रे so NLc पित्रे Bn पितृन् L₁P₃ resp. M₂ पितृन् S resp. B. — 12) गृणते so M₂BBn u. S a. r. कृणते N कृणते L u. pr. m. S, धूर्ग्यं so S धूर्ग्यं N धुर्ग्यं M₂BLBn, निनीतानु° Bn mit krasis. — 13) धर्मणास्पति corr. धर्मणापरि d. mss (zum spruch vgl. Āp. Āp. 13, 18, 2; Vait. 23, 15; Çāṅkh. Āp. 8, 10, 1; Āc. Āp. 6, 12, 12). — 14) ऽग्नि-ध्रिये L₁P₃. — 15) ऽर्यतः । u. ऽर्यतः ॥ schrei-

इति सवनकर्त्तृणां ब्रूहितीति ॥ द्रव्यस्यस्कन्देति द्वितीयायां । १७ । वारुणमेककपालं निर्वपति । १८ । सिद्ध-
मोद्दामनात् । १९ ॥ ग्रापुर्दा देव वरसं वृणान इत्यभिब्रूहितीति । २० ।

उपसृजन्धरूपां मात्रेमातरं धरूपां धयन् ।

रावस्पोषमिषमूर्तमस्मान् दोधरत् ॥

इत्यौडुम्बरेमृत्खनत्युद्गाता वा । २१ । चात्राले ऽवभृथाय समायति । २२ । ग्रीडुम्बरे ऽधिषवणाफलके
चामन्ध्यामादधाति सोमलितानि चान्यत्सोमस्थालीभ्यः । २३ ।

अभूद्देवः सविता वन्द्यो नु न इदानीमङ्ग उपवाच्या नृभिः ।

वि नो रत्ना भवति मानवेभ्यः श्रेष्ठे नो यत्र द्रविणं यथा दधत् ॥ a)

याशरीरं ययसा परादारन्ध्रदन्धवति वृणस्य ।

तस्मिन्ध्वयमुपहृतास्तत्र स्मा नो वोरं वरूता ज्ञापमानाः ॥ b)

यत्ते घ्रावणा विक्किन्दत्सोम रात्रन्ध्रुवमङ्गं प्रियं यत्तनूस्ते ।

तत्संधत्स्वोत रोह्यस्व विष्टैर्विष्टाङ्गैः सक्तु संभवामि ॥ c)

मा नः सोम कृत्विो विह्वस्त्वं मा नः परमधने मा रत्नो नैः ।

मा नो ग्रन्धे तमस्यत्तराधान्मा नो रुद्रासां ग्रधिगुर्वधे नु ॥ d)

ben d. mss. cf. Man. Gr. § 6 b, °नशानाः
so Bn (nur ohne t) cf. TS 3, 1, 9, 2 °रशाना
L. °रूजाना M2BNS, स्विष्टे so LBN u. pr.
m. S. स्विष्टे M2B u. sec. m. S. मो (st. नो)
mss. ausser LBN, ऽभि corr. भ d. mss.; zu
°कर्त्तृणां cf. 2, 4, 3, 29. 6, 26. — 21) उप-
सृजन् so P3 resp. Lc. °सृजं d. übr., वा fehlt
in mss. ausser LBN (auch P3? *va* ist m
Lc. auch erklärt) — 23) *anyat* adv. praep. cf.
zu 1, 6, 1, 11. — 24) b) याशरीरं so LNSP3lin
अश° M2BLc (beide lesarten sind gut cf. TBr
3, 7, 13, 2 nebst comm. dazu), °स्तत्र स्मा नो
corr. °स्तवस्यामो Bn (स्या für स्या oder
स्मा) °स्तवास्यामो d. übr. [zur correctur *a*
no cf. *ā no bhaja* u. *ā no vapam v dhatu jaya*

mānah TBr. l. c. wie ib. zu *tava sma* resp.
tava smah], यज्ञमानाः (st. *jāyamanāḥ*) P3;
— c) विक्किन्दत्सोम Bn, प्रियंयत्त° so LBN प्रिय-
यत्त° NS प्रियत° M2B, °धत्स्वोत corr. cf. TBr.
3, 7, 13, 1 °धत्स्वोत d. mss., संभवामि so M2B
°वामि LNS संभवाग्रभिः BnP3 (l. संभवानि?);
— d) कृत्विो corr. कृत्विो d. mss. (रिधो Bn),
विह्वस्त्वं corr. विह्वर्ध L. विह्वर्धे M2BNS
विह्वर्धे Bn [die correcturen sind hier nur
äusserste nothbehelfe; l. *har° jihv°* oder
harv° ri jihv° oder noch ganz anders], परम-
धने M2B, रत्नो mss. ausser LBN, नैः so LBN
धनेः NS वनैः M2B, °धान्मा corr. °दात्मा BnL
°दान्मा d. übr. (*ādāt* st. *ādāt* liesse sich
hier kaum vertheidigen), नुः ॥ schreiben

सुचताः सोम उत समुद्रस्तु ग्रंथुद्यास्य पुनरापीनो अस्त ।

स नो रयिमिहं ग्रहेषु दधातूनां संरब्धा इत्या मदेम ॥ ८ ॥

इत्येताभिर्होत्राणामधिपवणे दध्नाभिर्बुहोति । २४ ॥ उद्गातः मान मायेति प्रप्यति "प्रस्तोतारति वा । २५ । तस्य सर्वे निधनमुपयति । सगपार्थे द्वितीये । प्राप्य तृतीये । २६ । वारुणप्रवासको ऽवभृथः । २७ । एककपालेन वरुणं यज्ञतपोशयेनाग्नीवरुणौ । २८ । सतीषं सुव्यवधाय "समुद्रे ते हृदयमप्स्वत्तारति सह सुवोपमारयति । २९ ॥ अवभृथ निचुङ्कुणेत्यासन्दा प्रकिरति सोमलितानि च । ३० । उत्प्लुतमृगीष-मैप्सु धीतस्य ते देव सोमेत्यवघ्रेण भतयति । ३१ । आस्यदेशे निमृङ्क्षति । ३२ । प्रियतमाय कृत्वात्रिनं प्रयच्छति । तदधि पेपणं कुर्वति । ३३ ॥ चिचृतो वरुणस्य पाश इति मेखला विप्यनि वमनं च । तूर्त्ती पत्नी योक्तं ज्ञात् च । ३४ ॥ अवभृथे द्वातावन्योऽन्यस्य पृष्ठं प्रतालयतः । ३५ । सोमोपनक्त्य यज्ञानः परिधत्ते । पर्याणक्त्य पत्नी । ते उद्वसनोपायां दक्षिणाकाले ऽधर्ववे दत्तः । ३६ ॥ उद्वेतर्वसोय इत्याहोमे-तारं यज्ञानः । ३७ ॥ उदुत्ते गधुगतना गिर इत्युन्नेता प्रक्रमयति । ३८ । व्याख्यातं प्रत्यमने मार्जनं च । ३९ ।

अथान सोमममृता अमृतागन्म व्योतिरविदाम देवान् ।

किं नूनमस्मान्कृणवद्वातिः किमु धूर्तिरनृत मर्त्यस्य ॥

इति जयति । ४० । उमेतारं पुरस्कृत्यानपेक्षमाणाः प्रत्यायति । तद्याख्यातम् । ४१ । ॥ ४ ॥

प्रायणीयेनोद्वनीयो व्याख्यातः । १ । निष्काये प्रायणीयस्योद्वनीयमनुनिर्वपति । २ । ज्ञाना-

die mss. offenbar für न ॥ cf. zu su 17 (oder l. वधेन); — e) गुत (st उत) M2B, समुद्र° corr. समुद्र° d. mss. u. समुद्र° Bn सु-ग्रुद्र° P3 [letzteres wohl für सुग्रुद्र° cf. TBr 3, 7, 13, 2, was besser zu *sucakṣāh* stimmte; die corr. *śasrud* ist aber leichter u. stimmt besser zum folg.], ग्रंथु° corr. दंष्ट्रु° d. mss., °पीनो so LBn °पीयनो (für *pyano*?) d. übr., ग्रहेषु so M2BNS ग्रहेषु LBn [nach H so besser; cf. zu 2, 2, 27, *grheṣu* u. *sugrud* mit bezug auf *soma* als mond, *grheṣu* u. *śasrud* mit bezug auf *soma* als getrank], दधातूनां so LBn दधातूनां d. übr., संरब्धा so LBn संरब्धा NS संरब्धा M2B. — 26) °पमायति Lc. — 28) Zu

aṇyena cf. 1, 6, 4, 19. — 29) °वदाय Lc.

30) निचुङ्कुण° so NS wie MS I, 15, 11, IV, 113, 2, निचुङ्कुण° L resp. Bn wie TS 6, 6, 3, 1; Áp. Çr 13, 19, 10, निचुङ्कुणे° M2B wie RV 8, 93, 22 — 34) उत्प्लुत° M2B. — 35) ते so Kc त d. mss., *udayas*° mit dem zusatz इष्टौ Kc, ददाति Kc cf. aber auch Áp. Çr 13, 22, 4 — 37) °सीय इत्या° corr. °सीपेत्या° d. textmss. mit krasis (LcP3 citiren °सीपेन, also mit न gegen ना MS. I, 46, 4). — 38) प्रक्रमयति so Bn क्रमयति (i.e. *p. akramayati*) d. übr. — 40) 1. °मृतपू° S mit krasis, 2. °मृत so N °मृत M2BSLBn, ज-पति M2B (cf. aber auch Lc *śarvesam japah*) 5 (cf. Áp. Çr. 13, 23—25) 2) cf. zu 2, 1, 3,

मुखीये प्रचरति । ३ । प्रागुदितेः पद्याँ स्वस्तिं पूर्वार्धे यतति । ४ । घनूबन्धायै वेदं निदधाति । ५ ।
 पाशुवन्धिकमिधमावर्कः संनहति । ६ । मैत्रावरुणौ वशामनूबन्धायामलभते । ७ । कृगकाल "उन्नाया
 रति संप्रपः । ८ । सिद्धमा वपाया होमात् । ९ । ऊतायां वपायां चात्तले मार्जयित्वा दत्तिणस्याँ वेदिश्रोणी
 परिश्रिते केशश्मश्रु यजमानो वापयते । १० । पशुपुरोडाशमनु देविकाकृवीषि निर्वपति । ११ । अन्वयने चत्र
 राकार्यं सिनोवात्यै कुत्ते । धात्रे द्वादशकपालं सोमस्थालीषु श्रपयति । १२ । सिद्धमा प्रचरणात् । १३ ।
 पशुपुरोडाशेन प्रचर्योपांशु देविकाकृविर्भिः प्रचरति । १४ । एषो अन्वयने कल्पः । १५ । पशुपुरोडाशस्य
 देविकाकृविषां च समवदायानिरुक्तेन स्विष्टकृता प्रचरति । १६ । सिद्धः पशुबन्धः । पयस्या वा । १७ ।
 कृविर्धानयोः प्रथमकृतान्घन्धीन्विस्त्रस्योर्दाचो प्रवर्तयति । पूर्वार्धेनान्यदाकृवनीयस्य । पश्चार्धेना-
 न्यत् । १८ ।

पत्कुसीदमप्रतीतं मयेकं येन यमस्य निधिना चरावः ।

एतत्तदमे घनूणो भवामि जीवन्नेव प्रतिदत्ते ददामि ॥

इत्याकृवनीयायजमानो वेदं पर्येषति । १९ ॥ विस्त्रोक्त विस्त्रदाव्ये वा संतुहोमि स्वाहेति प्रदाव्ये
 यजमानः सक्ताञ्जलिं वृक्षेति । २० ॥ अथदेको ऽद्वादको ऊतादेको ऽऊतादेकः कृतादेकः कृताकृतादेकः
 सनादेकः सनामनादेकस्ते नः कृणवन्तु भेषतं सद्ः सही वरेण्यमिति प्रदाव्ये यजमान उपतिष्ठते । २१ ।

28 — 5) घनु° Bn — 6) पशु° Lc — 7) नूव° so Lc
 cf. su 5 °नूव° d. übr., °लभेन Ke — 8) कृगकाल
 so die textms., यगकाल Ke zu Kät. Gr.
 10, 9, 12, यथाकाले Lc citat? [*yagakale* pra-
 eisirt weniger als *chāgakale*, das sich auf 1,
 8, 4, 33 ff. bezieht und seine in der sūtra-
 sprache nicht auffallende form im hinblick auf
usāya gen. (so, nicht *usāyā* wie Weber l. c.)
 erhalten hat; der sinn ist: statt «*chāgasya*»
 wird «*usāyā*» gebraucht], प्रेषः Bn — 10) के-
 शश्मश्रू Lc (Bn?) cf. aber auch zu 1, 4, 1, 2. —
 11) चरु LBNc (चत्र ist natürlich nom. sg., wie
 auch Lc चरु: repetit) — 14) एषोमयने M2BNS
 (eṣo weist nach Lc auf das folgende) —
 15) चममवदा° so BnLc चममवदा° d. übr.,
 °दायनिरु° Bn, प्रचरंति Lc [Mit diesem su.

schliesst Lc] — 16) cf. Kät. Gr. 10, 9, 15.
 — 17) °दीची LBN (°दीचीरुत्सृजति P3), पूर्वा-
 र्धेनान्यदा° so P3 पूर्वार्धेन्यद° d. übr., प-
 श्चार्धेन्यत् Bn. — 18) cf. MS. IV, 245,
 9 ff., मयेकं corr. मएक LBN मयिक S मरु
 M2BN, निधिमा (st. निधिना) M2B, भवामोति
 M3B, प्रतिदत्ते so d. mss wie Mantrabr. 2,
 3, 18 cf. jedoch auch *prati tat te* TĀ. 2, 3.
 — 19) विस्त्रदाव्ये M2B; gegenüber *tvā sam-
 juh* vgl. TS. 3, 3, 8, 2; सक्ताञ्जलिं corr., स-
 क्तिञ्जलिं so offenbar L, स्वक्ताञ्जलिं so offenbar
 P3, सक्ताञ्जलिं M2B स्वक्ताञ्जलिं S सक्तमञ्जलिप्र
 (d. i. °लिना) N सञ्जलिं Bn cf. Āp. Gr. 13, 24, 16.
 — 20) cf. TS. 3, 3, 8, 2, कृताकृतादेकः corr. कृ-
 ताकृ° LBN कृतवकृ° NS कृतवन्ततादेकः M2B
 [Artakrt° LBN schwerlich richtig cf. die paral-

एतं सधस्थ परि ते ददामि यमावकाक्षेयधिं ज्ञातवेदाः ।

अन्वामता यज्ञपतिर्वो अत्र तं स्म ज्ञानीत परमे व्योमन् ॥ a)

ज्ञानीतदेनं परमे व्योमन्देवाः सधस्था विद् ब्रह्मस्य । *

• य घागृह्णात्पयिभिर्देवयानैरिष्टापूर्ते कृणुतादाविरस्मात् ॥ b)

इति यज्ञमानः परिदधाति । २१ ।

यन्मृणा अस्मिन्नन्मृणाः परस्मिँस्तृतीय लोके यन्मृणाः स्याम ।

ये देवयानाः पितृयाणाश्च लोकाः सर्वल्लोकानन्मृणाः संचरेमहि ॥

इति व्रपति यज्ञमानः । २२ । सनारोपयत्यपरावमो । यदि गतश्चोः शान्तामृणीयं च । २३ । उरुदुर्वसाया-

रणिभ्यामग्निं यथित्वोदेवसानोयामिष्टिं निर्वपति । २४ । अग्नेयमेव पञ्चकपालं विधातुः प्रयाजान्मुपा-

घाग्नेयावाक्यभागी । २५ । यन्नङ्गान्द्रित्तिणा । २६ । अपि वा वैजयं पूर्णाकृतिं कृत्वा । २७ ।

अग्निरन्नहितः प्रेतु प्रथमो यज्ञियानाम् ।

अवसानं मे ऽवसानयतिर्विन्दत् ।

दीदिवामं त्वा वयमन्वाममेमहि ॥

इति यज्ञमानो विह्वारं पुरस्कृत्य गृह्णानागृह्यतामकृति । २८ । ॥ ५ ॥

॥ इति मानवसूत्रे ऽग्निष्टोमे यज्ञमो ऽध्यायः ॥

॥ इति मानवसूत्रे ऽग्निष्टोमः समाप्तः ॥

lelen *ahutād* (d. mss. freilich wie gewöhnlich ohne Avagraha) gegenüber *hutād* und namentlich *sanāsanād* gegenüber *sanād*], सना-सनाद्° so M2BS (= *sana* + *a-sana* + *ad*) सन-सनाद्° L.Bn (vgl. jedoch *sanād*) सनातनाद्° N (an sich auch möglich) . 21) a) सधस्थः mss. ausser L.Bn cf. TS. 5, 7, 7, 1 u. AV. 6, 123, 1, °पतिर्वाघत्र N, ज्ञानीतदेवंपरमे Bn; — b) ज्ञानीतदेव Bn, यघाम° so d. mss. (*ya-* *āg*° TS. 1. c.), °स्नाद् so d. mss. (*asmai* TS. 1. c.),

परिदधाति L.Bn (aber im spruch auch w o) — 23) च so L.BnPaKc या d. ubr. — 24) °वस-नीयारणि° L. (w o. aber auch PaBnKc), °रणाभ्याम° M2BKe. — 25) — 1, 6, 5, 9. — 27) च (st. *va*) Kc; nach *hutra* hat den zusatz साया-वदात्रोष्टःसतिष्ठते ऽथसायमग्निहोत्रहोमःकाले-प्रातर्होमः N. — 28) °पतिर्विन्दत् corr. °पत-विन्दत् ॥ d. mss (vgl. Āp. Ār. 9, 16, 7; TBr. 3, 7, 9, 7); व्रपति haben zwischen *iti* und *ya-* *jamano* mss. ausser L. resp. P3

